

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE
PEYGAMBERLERİN İSMETİ**

BAYRAM AYHAN

İSTANBUL - 2008

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE
PEYGAMBERLERİN İSMETİ**

BAYRAM AYHAN
2501060762

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEVLÜT GÜNGÖR

İSTANBUL - 2008

ÖNSÖZ

Her ilmi çalışma kendi alanında faydalı olmak ve yeni şeyler sunma amacına matuf olarak yapılır. Bazı alanlarda yapılan çalışmalar ihtiyacı karşılayamamaktan, eksik veya yanlış olmaktan dolayı yeniden ele alınırlar. Eğer söz konusu çalışma oldukça hassasiyet gerektiren din alanında yapılmış ve çalışmada eksiklikler var ise, bu durumda yeniden ele almak gerekir. Binaenaleyh, çalışmamız daha önce yapılmış olan çalışmalarda var olan bazı eksikliklerden dolayı farklı bir içerikle ele alınmıştır. Peygamberlerin ismet sıfatıyla ilgili mezheplerin sahip oldukları ve savundukları genel kanı, Kur'an-ı Kerim'in zikrettiği ismet sıfatı ile tamamen birbirine aykırıdır. İslam kelam mezheplerinin hemen tümü ismet sıfatını, genel olarak peygamberlerin hata ve günahattan beri olması şeklinde tanımlarlar. Fakat ismet sıfatının “beşer olan, melek olmayan ve hata yapabilecek potansiyeli bulunan peygamberlerin hata yapmaları durumunda Allah tarafından uyarılmaları ve bu uyarıdan sonra affedilmelerini talep etmeleri ve bir daha o hataya düşmemeleridir” şeklinde tanımlanması Kur'an'daki peygamber tanımıyla daha uyumludur. Ayrıca genel kabule göre peygamberler ömürlerinin hiçbir döneminde büyük günaha ve özellikle de şirke bulaşmamışlardır. Biz ise nübüvvetten önce peygamberlerin şirk koşma ihtimallerinin var olduğunu, Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ışığında delillendirmeye çalıştık. Delil olarak kullandığımız ayetlerin, ismeti genel anlayış çerçevesinde kabul eden müfessirlerce yorumlandığını da ekleyelim. Tabii ki biz onların yorumlarını da zikrettikten sonra katılmadığımız yerleri ve neden katılmadığımızı da ifade etmeye çalıştık.

Konumuzu üç bölüm halinde ele aldık. Birinci bölümde peygamberler hakkında mevcut eserlerin hemen tümünde bulunabilecek genel bilgileri (peygamberin tanımı, peygamberlerin beşer olması, peygamberlerin cinsiyeti, peygamberlerin sayısı vb.) işledik. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise ismet sıfatını ele aldık. İkinci bölümde daha çok ismetin terim anlamı cumhurun anlayışı doğrultusunda ele alınmıştır. Ayrıca ismet ile ilgili ayetlerin cumhur tarafından nasıl değerlendirildiği de bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ismet sıfatını kendi kanaatimiz doğrultusunda ele aldık. Tabii ki bunu yaparken daha çok Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden istifade ettik. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgileri ve delillerimizi özellikle üçüncü bölümde

ayrıntlarıyla zikrederek, cumhurun katılmadığımız görüşlerini de yine delillerle ele almaya çalıştık.

Çalışmamızda kullandığımız eserlerin çoğu temel eser olup asıllarından istifade etmeye gayret ettik. Elimizde mevcut olmayan eserleri de din alanında çalışma yapacak olan tüm araştırmacılar için çok büyük bir nimet olan İslami Araştırmalar Merkezi'nden (İSAM) edindik. Söz konusu eserlerin Arapça isimlerini orijinaliyle dipnotlara aktarmaya gayret ettik. Örneğin İbn Kesir'in eserini "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm" şeklinde yazdık. Fakat eserlerin müelliflerinin isimlerini genelde başlarında "el" takısıyla zikretmedik. Örneğin dipnotlarda çokça yer bulan büyük müfessir Razi'yi bazı eserlerde geçen "er-Razi" şekliyle değil, Razi olarak belirttik. Yine büyük kelimacı el-Cüveyni'yi Cüveyni şeklinde yazdık. Çalışmamızda eserlerde geçen cümleleri motamot geçirme tekniğini kullanmamakla beraber daha çok müellifin ne demek istediğini vurgulamaya çalıştık. Çok gerektiği takdirde eğer eserlerde geçen cümleleri aynen geçirmemiz gerektiyse, bu durumda pasajı parantez içinde yazdık. Çalışmamızda faydalandığımız eserleri dipnotlara cilt veya sayfa olarak yazmak yerine kısaltma kullandık. Örneğin bazı çalışmalarda herhangi bir eserin altıncı cildinin yüz sekseninci sayfası "a.g.e, c. 6, s. 180" şeklinde yazılıyorken biz kısaltarak "a.g.e, VI/180" şeklinde yazdık. Ayrıca çalışmamızda kullandığımız ayetlerin okuyucu tarafından aslına bakılarak konudan kopulmaması için, Arapçasını da yazmaya gayret ettik. Ayrıca ayetlerin Türkçe anlamlarını da italik yazı ile kaydederek okuyucuya kolaylık sağlamaya çalıştık. Ayetlerin geçtiği sureleri dipnotlarda belirtirken başlarında "el" takısı olmadan yazdık. Örneğin bazı çalışmalarda "el-Bakara, et-Tevbe, el-İsra" şeklinde yazılan sure isimlerini "Bakara Suresi, Tevbe Suresi, Kevser Suresi" şeklinde yazdık. Ayrıca Kuran-ı Kerim'in ikinci suresinin yirminci ayetini "Bakara Suresi 2/20" şeklinde dokuzuncu surenin otuz beşinci ayetini "Tevbe Suresi 9/35" şeklinde yazdık. Tezimizde kullandığımız eserlerin en önemlileri Razi'nin "İsmetu'l-Enbiya" ve "et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb)"ı ile birlikte, Taberi'nin "Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân", Zemahşeri'nin "el-Keşşâf", İbn Kesir'in "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm" ve Mevdudi'nin "Tefhîmu'l-Kur'ân" isimli eserleridir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'ân Dili" isimli eserinden çok fazla istifade edemedik. Zira kullandığımız ayetlerin çoğunu müfessir kısa geçmiş ve yeterli açıklama yapmamıştır.

Bu çalışmayı yaptığım süre zarfında bana her yönden yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Mevlüt Güngör hocama en derin saygılarımı sunuyorum. Ayrıca bu çalışmayı yaptığım sırada başvurduğum temel kaynakların çözemediğim yerlerini tercüme etmek konusunda kendilerinden istifade ettiğim saygıdeğer hocalarım Yrd. Doç. Dr. Abdusselam Arı ve Okutman Musa Alak hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu çalışmaya başladığım ve devam ettirdiğim süre zarfında bulamadığım eserler konusunda yardımcı olan ve kütüphanesinden istifade ettiren lise meslek dersi hocam Abdurrahman Bilhan hocama da minnettarım. Son olarak tezin müsveddelerden yazıya aktarımı esnasında yardımlarını esirgemeyen ve imla hataları ile ilgili yanlışlar için yazılanları tetkik ederek bana yardımcı olan değerli hayat arkadaşım Hatice Ayhan'a da teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİN TANIMI VE PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

1. PEYGAMBER KAVRAMI.....	7
1.1 PEYGAMBERİN TANIMI.....	7
1.2 NEBİ VE RESUL TERİMLERİ ARASINDAKİ İHTİLAF.....	7
1.2.1 Nübüvvet ve Nebi.....	8
1.2.2 Risâlet ve Resul	9
1.2.3 Her İki Terimin Müteradif (Eş Anlamlı) Olduğunu İfade Edenler.....	11
1.2.4 Her İki Terimin Farklı Olduğunu İfade Edenler.....	12
2. PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ	15
2.1 PEYGAMBERLERİN BEŞER (İNSAN) OLMASI.....	15
2.1.1. PEYGAMBERLERİN BEŞERİ BAZI YÖNLERİ.....	21
2.1.1.1 Peygamberler İlâhi Bir Varlık Değildirler	21
2.1.1.2 Peygamberler Fanidirler	23
2.1.1.3 Peygamberlerin de Beşeri İhtiyaçları Vardır	24
2.1.1.4 Peygamberlerin Vahiy ve Mucize Karşısındaki Tutumları.....	24
2.2 PEYGAMBERLERİN CİNSİYETLERİ VE BU KONUDAKİ İHTİLAFLAR.....	28
2.3. PEYGAMBERLERİN SAYISI.....	33
2.4 PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNİN DİLLERİYLE GÖNDERİLMİŞ OLMALARI.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI, İSMET SIFATI VE PEYGAMBERLERİN İSMETİ

1. PEYGAMBERLERİN SIFATLARI.....	41
1.1 Sıdk.....	41
1.2 Emanet.....	42
1.3 Tebliğ.....	45
1.4 Fetânet.....	47
1.5 İsmet.....	49
2. İSMET KAVRAMININ TANIMI VE PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI	50
2.1 İSMET KAVRAMININ KELİME VE TERİM ANLAMI	51
2.1.1 İsmet Kavramının Kelime Anlamı	51
2.1.2 İsmet Kavramının Terim Anlamı	52
2.2 PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI.....	54
2.2.1 Peygamberlerin İsmet Sıfatının Kapsamı	54
2.3 İSLAM MEZHEPLERİNİN İSMET KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	59
2.3.1 Eş'arilere Göre İsmet	60
2.3.2 Maturidîler'e Göre İsmet.....	61
2.3.3 Şûiler'e Göre İsmet	63
2.3.4 Mu'tezile'ye Göre İsmet.....	64
2.4 İSMET SIFATININ MAHİYETİ.....	65
2.4.1 İtikadi Konularda İsmet.....	65
2.4.2 Vahiy Konusunda İsmet	71
2.4.3 Ameli Konularda İsmet.....	73
2. 5 PEYGAMBERLERİN İSMETİNİN DELİLLERİ.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN İSMETİ, BÜYÜK GÜNAH VE ŞİRK

1. PEYGAMBERLERİN İSMETİ.....	89
2. PEYGAMBERLER VE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ.....	94
2.1 Hz. Nuh (a.s).....	96
2.2 Hz. Yunus (a.s).....	99
2.3 Hz. Âdem.....	102

3. PEYGAMBERLER VE ŞİRK	106
3.1 PEYGAMBERLER VE ŞİRKİN İMKÂNI.....	106
3.1.1 Hz. İbrahim (a.s)	107
3.1.2 Hz. Şuayb (a.s)	111
3.1.3 Hz. Muhammed (s.a.s)	117
3.1.4 Şirkin İmkânına İtirazlar	125
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser.
a.m.	: Aynı makale.
a.s.	: Aleyhisselâm.
a.y.	: Aynı yer.
b.	: Bin (oğlu).
bkz.	: Bakınız.
Çev.	: Çeviren.
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
h.	: Hicrî.
Hz.	: Hazreti.
md.	: Madde.
nşr.	: Neşreden.
ö.	: Ölüm tarihi.
s.	: Sayfa.
s.a.v.	: Sallâllahu aleyhi ve sellem.
thk.	: Tahkik eden.
t.y.	: Basım tarihi yok.
v.d.	: Ve diğer yazarlar.
vb.	: Ve benzeri.
y.y.	: Basım yeri yok.

GİRİŞ

İlmi araştırmalar, daima insanların hizmetine yeni şeyler sunma gayesiyle yapılırlar. Tabii ki yapılan bu ilmi çalışma eğer din alanı ile ilgiliyse, çalışmanın değeri daha bir önem kazanır. Fakat din alanında yapılacak olan araştırmalar değerli oldukları kadar zordurlar. Çünkü din hassas bir alan olduğu için araştırılan konu, kullanılan dil ve üslup çok hassasiyet isteyen bir durumdur. Binaenaleyh eğer söz konusu din, müntesibi olmakla müşerref olduğumuz İşlam dini ise, bu durumda yapılan çalışmanın önemi ve hassasiyeti daha da değer kazanır. Zira İşlam dini temel kaynağı (Kur'an-ı Kerim) hiçbir tahrife uğramadan bugüne kadar gelebilmiş olan tek ilahi dindir. Aynı zamanda oluştuğu döneme ait rivayetlerin bugüne dek hassasiyetle korunduğu en mümtaz dindir. Dolayısıyla İşlam dininin her hangi bir alanıyla alakalı çalışma yapacak olan bir akademisyen istediği kadar malzemeye rahatça ulaşabilecektir. Fakat bu avantajın yanında işin bir de dezavantajlı yönünün de var olduğu bir hakikattir. Bu dezavantaj da belli bir dönemde oluşan fikri yapının yıllarca tekrar edilmiş olmasından öteye geçilememiş olmasıdır. Hatta öyle ki temel eserler denilen sayfalarca kitap, aynı ifadelerin farklı bir mükerreri olmaktan başka bir görev yapmamıştır.

İşlam dininin temel kaynağı itibariyle en saf din olduğunu ifade etmiştik. Fakat temel kaynağı itibariyle saflığı ve ilahi olma yönü tartışılmaz olan bu dinin müntesiplerinin en büyük çıkmazlarından biri –tabiri caizse, dezavantajı-, temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ayetlerini te'vil ederken ona ön kabulleri doğrultusunda müdahale etmiş ve kendi istekleri yöne çekmiş olmalarıdır. Bunun en büyük delili de Kur'an'ı referans aldığı iddiasını taşıyan birbirinden tamamen farklı fıkhi –ve özellikle- itikadi mezheplerin mevcudiyetidir. Bu dinin müntesiplerinin ikinci çıkmazı, maalesef özellikle belli bir dönemde oluşan bazı düşünce ve kabulleri aşamamaları ve onları kutsal mesabesinde görmüş olmalarıdır. Örneğin hicri birinci asrın sonlarında oluşmaya başlayan fıkhi ve itikadi mezheplerin kabulleri sonraki dönemlerde bir türlü aşılamamıştır. Daha sonraki dönemlerde yapılan çalışmaların birçoğu öncekilerin tekrarından ibaret kalmış ve daha öteye gidilememiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde çok büyük âlimler ve aşılamaz insanlar olarak kabul edilen

birçok din bilgininin de yorumlarının ancak yaşamış oldukları dönemin dünya görüşüyle sınırlı olduğu ve onların da yanlışlık yapabileceği görülmüştür. Örneğin tefsirin en büyük isimlerinden olan Fahreddin er-Razi'nin (h. 606/m. 1209) birçok bilimsel ayeti kendi dönemindeki bilgiler ışığında tefsir ettiği, fakat ifade ettiği şeylerin modern dünyanın bilimsel hakikatleriyle çeliştiği görülmüştür.

Bir önceki paragrafta anlatılan hakikatlerin incelediğimiz konuyla ilgisi direkt olduğu için, onları zikrederek başlamayı uygun gördük. İnceleyeceğimiz konu, peygamberlerin sıfatlarından biri olan ismet sıfatı ve bu sıfatın sonuçlarıdır. Bu konuyla alakalı ilk müstakil çalışmalar Seyyid Şerif el-Murtadâ (h.436/m.1044) "Tenzîhu'l-Enbiyâ", Nureddin es-Sâbûnî (580/1184) tarafından "el-Müntekâ min İsmeti'l-Enbiya" ve Fahreddin er-Razi (606/1209) tarafından "İsmetu'l-Enbiyâ" isimleriyle yapılmıştır. Tabii ki bu konuyla ilgili son dönemlerde yapılmış olan çalışmalar da vardır. Fakat bir önceki paragrafta vurgulandığı gibi son dönemde yapılmış olan çalışmaların konuyu ele alış biçimi ve delilleri, aynı konuyla alakalı asırlar önce yapılmış olan eserlerin tekrarından veya söz konusu mevcut bilgilerin düzenlenmesinden ibaret kalmıştır. Örneğin bu konuyla ilgili en dikkate şayan çalışma Mehmet Bulut tarafından "*Ehli Sünnet ve Şia İnancında İsmet*" adıyla yapılmış olan doktora çalışmasıdır. Müellif özellikle Ehl-i Sünnetin bu konuyla ilgili görüşlerini, mevcut eserlerde zikr olunan şeyleri bir araya getirmekle ve genel anlayış çerçevesinde ele almakla yetinmiştir.

Peygamberlerin ismeti aslında kalam ilminin konusudur. Fakat bizim bu konuyu tefsirde ele almamızın bir sebebi vardır. O da peygamberlerin ismetinin tartışılmasının temel nedeni Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin "isyan etmelerinden, kendi nefislerine zulmetmelerinden, hatalarına istiğfar etmelerinden ve şirk koştuktan nehy edilmelerinden" bahseden ayetlerin bulunuyor olmasıdır. Yani konunun temel kaynağı ayetlerdir. Dolayısıyla da konu tefsiri de ilgilendirmektedir. Fakat bizim özellikle bu konuyu çalışmamızın nedeni, konuyla ilgili deliller zikredilirken başvuru ayetlerin te'vil edilerek mezheplerin kendi ön kabullerini ayetlerle tenakuz içermeyecek bir forma çevirme gayesinin etkinliğini görmüş olmamızdır. Yani konuyla alakalı ayetler delil olarak kullanılmış, fakat ayete göre sonuca gidilmemiş, önceden kabul edilen görüş doğrultusunda ayetler yorumlanmıştır. Bunun özellikle Mutezile mezhebinin genelde uyguladığı bir yöntem

olduğu bilinir. Fakat Ehl-i Sünnetin kelim ekolleri olarak kabul edilen Maturidiyye ve Eşariyye mezhebinin müntesiplerinin ve yine aynı şekilde Ehli Sünnet çizgisinde bulunan müellif ve müfessirlerin de ön kabulleri doğrultusunda ayetleri yorumlama gayreti gözden kaçmamaktadır. İlerde ayrıntılı olarak ele alındığı zaman daha iyi anlaşılacağı için bu kısa bilgiyle burada yetinmek durumundayız.

İslam dininin temellerinin atılmaya başlandığı ilk dönemlerde, Mekke ve Medine bölgesinde iki ilahi kaynaklı fakat muharref dinin var olduğu herkesin malumudur. Bunlardan daha eski olanı Tevrat'ı esas alan Yahudilik, diğeri ise İncil'i esas alan Hristiyanlıktır. Muharref olan Tevrat, normal bir insanın dahi işlemekten hayâ edeceği birçok günahı peygamberlere atfetmektedir.¹ Tabii ki Kur'an-ı Kerim onların bu iddialarını sert bir dille eleştirir ve peygamberlerin söz konusu günahlardan beri olduğunu ifade eder ve peygamberleri savunur. Öte taraftan İncil'de ise Hz. İsa Allah'ın oğlu olarak karşımıza çıkar.² Kur'an-ı Kerim bu iddiayı çok sert bir üslupla ve farklı yerlerde reddeder. Yani peygamberlerin ismetiyle ilgili ilk problemlerin kaynağı eski kutsal kitaplardır. Tabii ki bu hakikati gören İslam âlimleri peygamberlerin söz konusu her iki durumdan uzak ve masum olduklarını kabul etmişlerdir. Bu kabul peygamberleri yüceltmek adına yapılmış bir faaliyettir. Fakat onlar da ismet sıfatının tanımını ve kapsamını o kadar geniş tutmuşlardır ki, onları ömür boyunca hata işlemesi mümkün olmayan bir varlık seviyesine çıkarmışlardır. Tabii ki bu görüşleriyle çelişen ayetlerin var olduğunu gören âlimler bu ayetleri de te'vil ederek, görüşleri doğrultusunda anlamlandırmışlardır. Zikredilen durum bizim çalışmamızda eleştirdiğimiz ilk problemidir.

İkinci problemimiz, kendi içimizdeki etkenlerden veya dış etkenlerden etkilenerken meydana çıkan mezheplerin görüşlerini savunurken çok katı bir tutuculuk sergiliyor olmalarıdır. Mezheplerin çıkışlarını etkileyen iç ve dış etkenleri kronolojik olarak zikretmek hem aydınlatıcı ve hem de konunun anlaşılması için daha faydalı olur. İslam dünyasında Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından çok kısa bir süre sonra başlayan ve özellikle itikadi etkileri hala günümüzde devam eden olayların var olduğu bir hakikattir. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan ve Hz. Ali'nin ölümüyle sonuçlanan olaylar zinciri birbirinden bağımsız itikadi mezheplerin

¹ Ahd-i Atik, Daniel 10/13, Krallar 1/ 11.

² Ahd-i Cedid, Romalılara Mektup, 5/12.

doğmasına sebep olmuştur. Zikredilen bu etkenleri iç etkenler olarak niteleyebiliriz. Aynı dönemden kısa bir süre sonra farklı medeniyetlerle karşılaşan İslam dünyasına felsefi akımlar girmiş ve bu dış etkenlerin etkisiyle yeni fikri oluşumlar meydana gelmiş, bu yeni oluşumlar da yeni itikadi mezheplerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu yeni mezhepler kendi görüşlerini öylesine savunmuşlardır ki kendi görüşlerini desteklemek adına Kur'an ayetlerini kendi kabulleri doğrultusunda te'vil etmekten imtina etmemişleridir. Mu'tezile denilen ve daha çok akılcı olan mezhep de kendi görüşlerine Kur'an'dan deliller getirebilirken, aynı zamanda daha çok nakilci olarak bilinen Eşariyye de kendi görüşlerine Kur'an'dan delil getirebilmiştir. Birbirine tezat iki görüş de kendisine Kur'an'dan mesnet bulabildiyse bu durumda Kur'an'ın durumu ne olacaktır? Bu ayrı bir soru olarak kenarda kalacaktır. Bizim daha çok üzerinde duracağımız ve konumuzla ilgili olan durum, daha sonraki dönemlerde gelen din âlimlerinin mensup oldukları söz konusu mezhebin görüşünü objektif olarak değil, sübjektif değerlendirmeleri ve körü körüne onu savunmuş olmalarıdır.

Cumhurun genel kabulüne göre ismet sıfatıyla mevsuf olan peygamberler her türlü hatadan ve günahattan korunmuşlardır. Onlar hiçbir şekilde kasti olarak hata işlemezler, hatta bazı tanımlarda işleyemeyecekleri ifade edilir. Eğer onlardan bir hata sadır olmuşsa, bu ya içtihat hatası sonucu olmuştur, ya da unutarak veya yanılarak meydana gelmiştir. Hatta tüm mezhepler peygamberlerin hayatlarının hiçbir döneminde şirk koşamayacaklarını ve büyük günah işleyemeyeceğini ve bunun kesinlikle vaki olmadığını kabul ederler. Fakat Kur'an-ı Kerim bazı peygamberlerin hayatlarını aktarırken zikredilen tanımlarla kesinlikle bağdaştırılamayacak ifadeler kullanır. Örneğin Hz. Âdem'den (a.s) bahseden bir ayette onu "*Rabbine isyan etmekle ve azıtmakla*"³ birlikte zikreder. Daha önce de vurgulandığı gibi çalışmamızda karşımıza çıkan en büyük problem, mezhebinin kabullerini körü körüne tartışan ön kabulcü zihniyetin sübjektif değerlendirmelerinin katı tutumudur. Özellikle peygamberlerin ismet sıfatının işleneceği ikinci ve üçüncü bölümde bu durumun netliği daha iyi anlaşılacaktır. Mezhepler kendi ön kabulünün doğruluğunu ispatlamak adına ayetleri öylesine zorlama yorumlara tabi tutmuşlardır ki doğrusu bu gayretin nedenini anlamak çok zordur.

³ Taha Suresi 20/121.

Her ilmi çalışma daha önce ifade edildiği gibi, faydalı olması gayesiyle yapılır. Biz de bu gaye ile hareket ettiğimiz ve bu konuda da samimi olduğumuz kanaatindeyiz. Her insan gibi bizim de hatamız ve yanlışımız olabilir. Gayretimiz, bizim gibi hata ve günahlarla muttasıf olan varlıklara önderlik yapan peygamberlerin de bir beşer olarak hata yapabileceğini, ama asıl önemli olanın uyarıldıktan sonra hatasının farkında olarak acziyetini ifade edebilme büyüklüğünü göstererek Allah tarafından takdir edilmiş olduklarını göstermektir. Binaenaleyh gayemiz onların birer melek değil, beşer olduklarını vurgulamaktır. Hata yapsa bile el pençe divan durup, bağışlanma dileyip affedilmiş ve bize örnek olarak sunulmuşlardır. Onlar mümtaz şahsiyetlerdir ve Allah'ın en değerli kullarıdır. Amacımız onların hak ettikleri değere halel getirmek değil, tam aksine hak ettikleri değeri kendilerine vermektir. Allah (c.c) onları nasıl tanımladıysa aslına uygun bir profil çizmeye gayret ettik.

Kullandığımız metod daha çok bir konudaki ayetleri ve bu ayetlerle ilgili değerlendirmeleri ele almak olmuştur. Özellikle üçüncü bölümde kullandığımız delillerin çoğu ayetlerden mevcuttur. Söz konusu ayetleri tamamen kendimizce yorumlamadık. Önce ayetler hakkında tefsirlerin dediklerini zikrettik, ardından kemdi görüşlerimizi serdettik. Bu arada katılıp katılmadığımız şeyleri ve nedenlerini de vurgulamaya gayret ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİN TANIMI VE

PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

1. PEYGAMBER KAVRAMI

Peygamberlerin özelliklerinin tam olarak ne olduğunun ve sıfatlarının anlaşılabilmesi için peygamber kavramının bilinmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira bir kelimenin terim olarak kullanıma sahip olduğu bir alanda araştırma yapabilmek ve istifade edebilmek için o terimin bilinmesi gerekir. Peygamber kelimesi de tezimizin anahtar sözcüklerindendir. Yer yer bu kelimenin yerine nebi ve resul kelimeleri de kullanılacak; bazen de tam Türkçe karşılığı diye de elçi kelimesi kullanılacaktır. Sonuç olarak çalışmadan daha iyi istifade edilebilmesi için söz konusu anahtar sözcüklerin iyi anlaşılması ve aralarındaki küçük nüans farklılıklarının bilinmesi gerekir. Bu düşünceye binaen biz de öncelikle söz konusu kelimeleri tanımlamakla konumuza başlayacağız.

1.1 PEYGAMBERİN TANIMI

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli olup, “peyâm” ve “ber” kelimelerinin birleşiminden müteşekkil olup, “haberci”, “haber getiren” manalarına gelir. Dilimizde bu kelimeyi “elçi” sözcüğü karşılamaktadır. Arapçada ise peygamber kelimesinin karşılığı olarak “resul” ve “nebi” kelimeleri kullanılır. Bu iki kelimenin aynı manada olduğunu ifade edenler olduğu gibi birbirinden farklı olduğunu ifade edenler de vardır. Peygamberler Allah’tan almış oldukları vahyi hiçbir müdahalede bulunmaksızın insanlara ulaştıran ve gerektiği taktirde de anlaşılmayan yerleri insanlara açıklayan insanlardır. Bu konudaki geniş bilgiyi bir sonraki başlığımız altında genişçe vereceğimiz için burada bu kadar bilgi ile yetinmekteyiz.

1.2 NEBİ VE RESUL TERİMLERİ ARASINDAKİ İHTİLAF

Aslında İslam düşünce tarihinde nübüvvetten veya peygamberlikten söz edilirken; nebi ile resul arasındaki farklılıklar umumi kanaatler arasında önemli bir yer tutmaz.⁴ Sadece bu iki kavram arasında küçük farklar olduğu vurgulanmıştır. Nebi ile resul kavramları arasında farklılık olmadığını iddia edenler olmuşsa da, bu

⁴ Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul tsz, 17.

iddia (genel kabule göre) hem nass hem de kelimelerin sözlük anlamları açısından pek tutarlı gözükmemektedir.⁵

Biz bu başlığımız altında söz konusu terimler arasındaki ihtilafa geçmeden önce bu iki terimi kısaca irdelemeyi ve ardından devam etmeyi uygun buluyoruz.

1.2.1 Nübüvvet ve Nebi

Nübüvvet ve nebi kavramları aynı manaları ifade eden değişik kalıplardır. Nebi kelimesi sıfat, nübüvvet kelimesi ise mastardır. Dolayısıyla birinin terim ve sözlük anlamı diğerini de kapsamaktadır.

a. Sözlük anlamı: Nebi kelimesinin türemiş olduğu mücerred kök hakkında iki görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre nebi kelimesi “yüce, ulu ve şerefli” anlamlarını taşıyan “nebeve” “نَبَوَ” veya “nebâvet” (نَبَاوَة) köklerinden türetilmiştir.⁶ İkinci ve genel kabul gören görüşe göre ise nebi kelimesinin aslı hemzeli olup, “haber verme, bir yerden başka bir yere gitme” anlamındaki “n-b-e” (نَبَّأَ) fiilinden türemiştir.⁷ İbn Manzur peygamberleri nebi olarak isimlendirilmesinin sebebinin; “onların Allah’tan haber getirmelerinden” kaynaklandığını ifade eder. Bu kelime “haber” anlamı taşıyan kökten türediğinden hem “haber alan” hem de “haber veren” anlamlarını ihtiva etmektedir.⁸

Nebi kelimesi yaygın olarak hemzesiz şekliyle kullanılır. Fakat bu durum onun “n-b-e” (نَبَّأَ) kökünden türemediği anlamına gelmez. Kullanışındaki zorluk dikkate alınarak Arapça dil kurallarına göre, nebi kelimesinin sonundaki “hemze” (إِ) “ya” (يَ) harfine dönüştürülerek “en-nebiy” (أَلَنَبِيَّ) şekline konmuştur.

b. Terim Anlamı: Ehli Sünnet kelimcileri nebiyi genel olarak “Allah’ın kendisine “seni gönderdim dediği insan” olarak tanımlarlar.⁹ Cürcânî Allah ile peygamberleri arasındaki iletişim vasıtalarını dikkate alarak nebiyi “Allah’ın melek vasıtasıyla veya ilham suretiyle yahut salih rüya yoluyla ilâhî bilgileri aktardığı

⁵ Yavuz, Salih Sabri, a.g.e, 17.

⁶ İsfahânî, *Mu’cemu Müfredâtî Elfâzi’l-Kur’ân*, Beyrut tsz, 509; Taftazânî, *Şerhu’l Makâsîd*, Beyrut 1989, V, 5;

⁷ İbn Manzur, Ebu’l-Fadl Muhammed bin Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut 1990, I, 161-162.

⁸ İbn Manzur, a.g.e, I, 161-162; el-İcî, Adududdin Abdurrahman bin Ahmed, *el-Mevâkıf fi İlmi’l-Kelâm*, Kahire, ts. 337.

⁹ el-İcî, *el-Mevâkıf*, 337.

kimseler” diye tarif etmektedir.¹⁰ Bunların yanında nebinin farklı bir yönünü ifade eden bir tarifi daha vardır. Bu tarife göre nebi “Allah’ın kulları arasından seçerek bir kavme veya bütün insanlığa tebliğ göreviyle gönderdiği kimselere” denir.¹¹ Bu tanımdaki farklılık nebinin “tebliğ” yönüdür. İbn Teymiyye nebinin ayırıcı vasıflarını belirtirken şu tahlili yapar. Resuller Allahın emirlerine karşı çıkanlara gönderilirler, nebiler ise sadece iman eden ve Allah’ın emirlerine uyan kimselere gönderilirler. Bu ayırım esas alındığında nebi şöyle tarif edilebilir: “Allah’ın daha önceki şeriatlere bağlı kalmak üzere, ilahi emir ve yasaklarını mü’minlere tebliğ etmesi için vahiy yoluyla görevlendirdiği kimselere nebi denir.”¹²

Sonuç olarak cumhura göre nebi için şümullü bir tarif şöyle olabilir: “Allah’ın kulları arasından seçerek yeni bir şeriat vermeden, ilâhi bilgileri vahy etmek suretiyle, bir kavme veya tüm insanlığa gönderdiği kimselere nebi denir.”

1.2.2 Risâlet ve Resul

a. Sözlük Anlamı: Resul kelimesi, sözlükte “elçi” anlamında, onu gönderen şahsın yüklemiş olduğu görevi teslim alarak yerine getirmesini emrettiği kimsedir. Aynı kökten türeyen “irsal” kelimesi “yöneltmek” ve “göndermek” anlamını ifade eder.¹³ Önemli bir iş için gönderilen kimse resul (elçi) olmuş olur. Nitekim Kur’an-ı Kerim Neml Suresinde Belkıs’ın Hz. Süleyman’a göndermiş olduğu ve önemli bir vazifeye muvazzaf kılınan elçilerini zikrederken “murselun” “elçiler/resuller” “وَإِنِّي مُرْسَلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ” ibaresini kullanır.¹⁴ Resul kelimesiyle aynı kökten türetilmiş olan “risâlet” “görev” anlamındadır. Resul ve risalet bazen aynı anlamlarda kullanılmıştır. Resul hem müzekker hem müennes olarak kullanıldığı gibi tekil ve çoğul olarak da kullanılır.¹⁵

b. Terim Anlamı: Sözlükte elçi, mesaj vb. anlamlar ifade eden resul kelimesi terim olarak “Allah’ın vahyettiği ilahi emir ve bilgileri tebliğ etmekle yükümlü olan ve kendisine bir kitap ve şeriat verilen peygamber” anlamını ifade

¹⁰ Cürçânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rifât*, İstanbul 1918, 239.

¹¹ Taftazânî, Sâduddin, *Şerhu’l Mekâsîd*, Beyrut 1989, V, 5.

¹² İbn Teymiyye, Ebu’l Abbas, *Kitâbu’n-Nübüvât*, Beyrut 1985, 337.

¹³ İbn Manzûr, a.g.e, XI, 284; Cürçânî, *et-Ta’rifât*, 110.

¹⁴ Neml Suresi, 27/35.

¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e, XI, 284.

eder.¹⁶ Bu tanımdan anlaşılacağı üzere resul kendisine yeni bir kitap ve şariat verilmekle nebiden ayrılmış olmaktadır. O, nübüvvetini tesbit eden vahyin ötesinde risaletle yükümlü olduğunu bildiren özel bir vahiy almak suretiyle de nebiden ayrılır. Zira Cebrail ona kitap indirmek suretiyle özel bir görev yüklemiştir. Buna göre risalet bir öncekini takip etmeyen, yeni bir şariatın tesisini ihtiva eden özel bir görevdir.¹⁷ Fakat şunu ifade edelim ki bu tanım, resul ile nebi arasında fark bulunduğunu kabul eden gelenekçi anlayışın kabulüne göre yapılmıştır. Daha sonra zikredileceği için burada kısaca vurgulamakla yetineceğimiz husus; bu tanımın Mu'tezile tarafından kabul edilmediğidir, zira Mu'tezile nebi ve resul arasında fark bulunmadığını kabul eder.¹⁸

Resul kelimesi Kur'an-ı Kerim'de lügat manasıyla elçi anlamında da kullanılmış ve bu terim ile bazen “melek” de kastedilmiştir. Allah Teala Tekvir Suresi'nde “ O Kur'an şüphesiz değerli, güçlü ve arşın sahibi Allah'ın katından değerli bir elçinin getirdiği sözdür ” ayetinde Kur'an-ı Kerim'i getirmekle görevlendirilen melekten (elçiden), yani Hz. Cebrail'den bahsederken; Hz. Cebrail'i “rasulin kerim” “إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ” “*değerli bir elçi*” ibaresi ile tanımlar.¹⁹ Aynı şekilde Hud Suresi'nde geçen “ *Ey Lut, biz rabbinin elçileriyiz* ” “... قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ” ayetinde de “rusul/elçiler” kelimesi “melekler” için kullanılmıştır.²⁰ Resul kelimesi bu ayetlerin dışında daha birçok ayette aynı anlamda kullanılmıştır.²¹

Kur'an-ı Kerim'de “elçi” anlamında kullanılan resul kelimesi çoğu yerde peygamberler için kullanılır. Örneğin Ali İmran Suresi'nde Allah Hz. Peygamber'den bahsederken onun özellikle “*ancak bir resul/elçi*” “... إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ ” “وَمَا مُحَمَّدٌ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ” olduğu vurgulanır.²² Fakat bu ayette onun ancak bir elçi olduğunun vurgulanması, onun da diğer peygamberler gibi bir insan olduğunun ve onun da ölümlü olduğunun vurgulanması içindir. Bu ayetin sebab-i nüzulü (iniş sebebi) Uhud Savaşında Hz. Peygamberin öldüğü şayiasının yayılması üzerine bazı münafıkların “eski dinimize dönsek daha iyi olur” düşüncesine cevap niteliğindedir.

¹⁶ Taftazani, a.g.e, V, 6.

¹⁷ Cürcâni, a.g.e, 239; Yavuz, Salih Sabri, a.g.e, 16.

¹⁸ Yavuz, Salih Sabri, a.g.e, 18 vd.

¹⁹ Tekvir Suresi, 81/19-20-21.

²⁰ Hud Suresi, 11/81.

²¹ Hud Suresi, 11/77; Ankebut Suresi, 29/31; Mürselat Suresi, 77/1; Zuhruf Suresi, 43/80.

²² Ali İmran Suresi, 3/144.

Hatta bazıları “eğer Muhammed gerçekten peygamber olsaydı öldürülmezdi” demeye başladılar. Allah bu ayet ile münafıklara “siz peygamberin ölümüyle gerisin geriye eski dininize dönseniz dahi bunun Allah’a bir zararı olmaz. Muhammed de ölümlü bir insandır.” Böylece Allah Onun (Hz. Peygamber’in (s.a.s) ulûhiyeti fikrini zihinlerden silmek ve Allah’ın dinini münafıklar olmaksızın da tamamlayacağını vurgulamak için bu ifadeye başvurmuştur.²³ Resul kelimesi bu ayetin dışında başka ayetlerde de peygamberler için kullanılmıştır.²⁴

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki tanımlardan da anlaşılacağı üzere genelin kabulüne göre resulün nebiden farkı vardır. Resul yeni bir kitap ve şeriat alır. Onun nebiden farkı budur. Yine resul kelimesi lügat anlamı itibariyle bir görevle muvazzaf olan herhangi bir şahıs için de kullanılabilmektedir. Bunun örneklerini ayetler ışığında gördük. Aynı kelime bazen kralın elçisi için, bazen melekler için ve bazen de peygamberler için kullanılmıştır.

1.2.3 Her İki Terimin Müteradif (Eş Anımlı) Olduğunu İfade Edenler

Nebi ve resul arasında fark olmadığı kanısında olan Mutezile ekolüdür. Mutezile bu görüşünü özellikle ayetlerle destekler. Bu delillerini şu şekilde sıralarlar;

1. Hacc Suresi’nde geçen bir ayette Allah “*biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o bir şey arzu ettiği zaman şeytan onun arzusu içerisine mutlaka (onu dünya ile meşgul edecek bir düşünce) atmış olmasın. Fakat Allah şeytanın attığını derhal iptal eder*”²⁵ buyurmak suretiyle nebinin de resul olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Allah’ın Hz. Muhammed (aleyhisselam)’ı nebilerin sonuncusu olarak nitelemesi de farkın olmadığını ortaya koymaktadır. Eğer nebi ve resul farklı olsaydı, Hz. Muhammed (a.s)’den sonra da nebilerin gelmesi söz konusu olurdu.

²³ Taberi, Muhammed bin Cerir, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, Beyrut 1988, IV, 110; Kurtubi, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kâtibi’l-Arabi, 1967, IV, 222; Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’ân*, İstanbul 1999, I 204; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, İstanbul 1993.

²⁴ Maide Suresi, 5/67; En’am Suresi, 6/48; Mü’minun Suresi, 23/51.

²⁵ Hacc Suresi, 22/52 (... أَمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي ... (الشَّيْطَانُ))

3. Yüce Allah Hz. Peygamber (a.s)’e bazen nebi “*ya eyyühennebiyyu*” “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ”²⁶ bazen de resul “*ya eyyüherrasulü*” “يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ”²⁷ şeklinde hitap etmiştir. Eğer iddia edildiği gibi nebi ve resul arasında fark olsaydı Allah bunların sadece biriyle hitap ederdi.²⁸

Mu’tezile âlimleri zikredilen ayetlere binaen nebi ile resul arasında hiçbir fark olmadığını ifade ederler. Onlara göre nebi ile resul arasındaki tek fark nebinin ilham yoluyla vahiy alması, resulün ise aynı zamanda melek vasıtasıyla da vahiy alan peygamber olmasıdır.²⁹ Mu’tezilenin bu görüşüyle paralel bir görüş de Cürcani’den gelir. Cürcânî, resul olan peygamberin nübüvvet vahyinin üstünde olan bir vahiy almak suretiyle nebiden daha üstün olduğunu söylemektedir.³⁰ Bu şekilde nebilere inen vahiy ile resullere inen vahyi birbirinden ayırmakta ve ikisi arasındaki farkı bu ayırma dayandırmaktadır. Cebrâil’in özellikle Allah’tan aldığı kitabı indirmek suretiyle peygamberine vahy etmesini risalet vahyi olarak tanımlamaktadır. Abdulkâdir el-Bağdâdî ise Cürcânî’nin yaklaşımıyla uzlaştırılması güç bir ayırım yapmaktadır. Ona göre nebi, “kendisine Allah’tan vahiy gelen ve vahiyle birlikte kendisine melek inen kimsedir.”³¹

Sonuç olarak, nebi ve resul arasında fark olmadığını kabul eden mezhep Mu’tezile’dir. Her ne kadar bu görüşleri Ehl-i Sünnetin âlimlerinin çoğunun kabulüne aykırı ise de bu görüşlerini görüldüğü üzere delillerle savunmuşlardır.

1.2.4 Her İki Terimin Farklı Olduğunu İfade Edenler

Bir önceki başlık altında nebi ve resul kelimeleri arasında fark olmadığını iddia edenlerin görüşlerini ve delillerini görmüştük. Biz o başlık altında her iki kelime arasında fark olmadığını kabul edenlerin Mu’tezile mezhebi ve bu ekolün temsilcileri olduğunu ifade etmiştik. Ama genele göre bu iddia hem nasslarla hem de kelimelerin sözlük anlamıyla çelişir. Şimdi de bu görüşte olanların delillerini sırasıyla göreceğiz.

²⁶ Enfal Suresi, 8/64-65; Tevbe Suresi, 9/73; Ahzab Suresi, 33/6-28-45-50.

²⁷ Maide Suresi, 5/41-67

²⁸ Fahreddin er-Razi, Muhammed bin Ömer, *Mefâtihu’l-Ğayb (et-Tefsiru’l-Kebir)*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1911, VI, 244. Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvet*, İstanbul tsz, 18.

²⁹ el-Cürcânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rifât*, İstanbul 1918, 110.

³⁰ el-Cürcânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rifât*, 239.

³¹ Abdulkadir el-Bağdâdî, Ebu Mansur Abdulkâhir bin Tâhir, *Usûlu’d-Din*, Beyrut 1981, 110.

1. Nebi kavramı resulden daha geneldir. Zira nebinin sahip olduğu nübüvvet özelliği resul olan peygamberler için de söz konusudur. Resullerin taşıdığı risalet ise sadece kendilerine has bir özelliktir. Nübüvvet tüm peygamberlerin sahip olduğu özellik olması hasebiyle daha geneldir. Fakat resul nübüvvet özelliğini taşıması sebebiyle daha kapsamlıdır. Buna göre her resul nebidir, fakat her nebi resul değildir.³²

2. Nebi, kendisinden önce gelen peygamberlere indirilmiş olan kitaplarla hükmeden, kendilerine kitap verilmeyen peygamber olduğu halde, resul, kendisine özel olarak yeni bir kitap ve şariat vahyedilen peygamberdir. Buna göre kendisine kitap indirilmeyen, fakat önceki peygamberin şariatını sürdüren peygambere resul denemez.³³

3. Resul, kendisinden önce gelen şeraitlerin hükümlerini ortadan kaldırdığı halde, nebilere böyle bir özellik verilmemiştir.³⁴

Cürcâni, “resul olan peygamberin nübüvvet vahyinin üstünde olan bir vahiy almak suretiyle nebiden daha üstün olduğunu” söyler.³⁵ Aslında buradaki fark zikredilen maddelerden biraz farklıdır ve Mutezile’nin görüşüne biraz daha yakındır.³⁶

Fahreddin er-Râzi, Mu’tezilenin Hacc Suresi’nde geçen “*Biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki o bir şey arzu ettiği zaman şeytan onun arzusu içerisine (onu dünya ile meşgul edecek bir düşünce) atmış olmasın*”³⁷ ayetini yanlış yorumladığını ifade eder ve onların görüşlerini kabul etmez. Ona göre bu ayet Mutezile’nin iddiasının aksine nebi ile resul arasında farkın bulunduğunu ortaya koymaktadır. “Bu ayette nebi kelimesi resul kelimesine atfedilmiştir. Bu da her iki kelime arasında fark olduğunu ortaya koyar. Çünkü dil kurallarına göre, genel özele atfedilir. Bu durumda bu ayete göre, nebi genel, resul ise özel bir kavramdır.”³⁸

Kur’an-ı Kerim’de nebi ile resul kelimelerinin birlikte kullanıldığı ayetler bu iki kavram arasında bir mukayese yapılmasına imkân vermesi açısından

³² Cürcâni, *et-Ta’rifât*, 237; Taftazâni, *Şerhu’l-Makasid*, I, 249.

³³ Cürcâni, *et-Ta’rifât*, 238.

³⁴ Taftazâni, *Şerhu’l-Makasid*, II, 173; Abdulkâhir el-Bağdâdi, a.g.e, 154; Cürcâni, *et-Ta’rifât*, 110;

³⁵ Cürcâni, *et-Ta’rifât*, 239.

³⁶ Yavuz, Salih Sabri, a.g.e, 18.

³⁷ Hacc Suresi, 22/52.

³⁸ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, VI, 244.

önemlidir. A'raf Suresi'nde Hz. Peygamber'in "hem nebi hem de resul" olma yönü şöyle vurgulanır. "Öyle ise Allah'a ve ümmî nebi olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve O'na uyun ki hidayet bulasınız" "وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ"³⁹ buyrulur. Söz konusu ayette Hz. Peygamber (a.s)'in "hem nebi hem de resul" olarak vasıflandırılmış olması ilk bakışta bu iki kelime arasında fark olmadığını gösterse de müfessirler aslında bunun her iki kelime arasında fark olduğunu belirtmek için kullanıldığını ifade ederler. Ayette geçen nebi kelimesi resulden sonra zikredilmek suretiyle risalete dikkat çekilmiştir. Burada resul kelimesi "elçi" anlamında kullanılmış, terim anlamı dikkate alınmamıştır.⁴⁰ Aynı şekilde Meryem Suresi'nde geçen ayette de Hz. Musa ve Hz. İsmail (a.s) hem nebi ve hem de resul olarak zikredilirler. Söz konusu ayetlerin ilkinde: "وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا"⁴¹ "Resulüm! Kitap'ta Musa'yı da an. Gerçekten o ihlâs sahibi idi ve hem resûl, hem de nebî idi."⁴² buyrulur. İkinci ayette de "وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا"⁴³ "(Resûlüm!) Kitap'ta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sâdıktı, resûl ve nebî idi"⁴⁴ buyrulur. Her iki ayette de nebi resule atfedilerek te'kit edilmektedir. Hz. Musa (a.s)'nın bu iki kavramla vasıflandırılması bu iki kavram arasında fark bulunmadığı anlamına gelmez. O'nun hem Allah'tan vahiy alan bir nebi hem de insanlığa gönderilmiş bir elçi olduğu vurgulanarak resul olduğu belirtilmektedir.⁴⁵

Nebi ile resul arasında fark olduğunu kabul edenlerin en büyük delili Mu'tezilenin kendi lehlerine kullandıkları "...Biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki..."⁴⁶ ayetidir. Bu ayet daha önce ele aldığımız diğer iki ayet gibi yorumlar neticesinde değil, açık olarak bu hususu ortaya koymaktadır. Bu ayetten yola çıkılarak iki sonuç çıkarılmıştır. İlk sonuç; peygamberlerin içinde resul olanlar ve olmayanlar vardır. İkinci sonuç, peygamber olmayan kimseye "nebi" denemez.⁴⁷

³⁹ A'raf Suresi, 7/158.

⁴⁰ Kurtubi, a.g.e, VII, 298; Âlusi, Şihabuddin Mahmud, *Rûhu'l Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, Beyrut 1987, IX, 79.

⁴¹ Meryem Suresi, 19/51.

⁴² Meryem Suresi, 19/54.

⁴³ Suyuti, Celaledin Abdurrahman Ebu Bekir, *ed-Dürü'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*, Beyrut 1993, V, 514-515.

⁴⁴ Hacc Suresi, 22/52.

⁴⁵ Kurtubi, a.g.e, XII, 80.

Elmalılı da bu ayetten yola çıkarak nebi ile resul arasında fark olduğunu söyler.⁴⁶ Bu yorumu destekleyen bir rivayette Ahmed bin Hanbel'den Ebu İmame ve Ebu Zer tarikiyle gelir. Rivayete göre Hz. Peygamber (a.s) kendisine sorulan bir soru üzerine *“nebilerin sayısı yüz yirmi dört bin, resullerin sayısı ise üç yüz on üçtür”* der.⁴⁷

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki Kur'an-ı Kerim'den, her iki kelime arasında fark bulunduğunu anlayanlar olduğu gibi, her iki kelimenin birbirinden ayrı olmadığını anlayanlar da olmuştur. İslam tarihinde birçok konuda ihtilaf vardır ve bu ihtilaflar olduğu gibi kabul edilmişlerdir. Aynı şekilde bu konu da ihtilaflı bir meseledir ve bu ihtilaf sürekli var olacaktır. Bizim çalışmamızda bu konuyu bu kadar ayrıntıyla irdelememizin amacı, bu konudaki fikirlerden kısmen de olsa araştırmacıları haberdar etmiş olmaktır. Zira nebi ve resul arasındaki farkın kabulünün veya inkârının –birçok konuda olduğu gibi- pratik hiçbir sonucu yoktur. Bu sadece fikri bir kabul olarak kalmaya devam edecek bir olgudur.

2. PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ

Bir önceki başlığımız altında peygamberin tanımını yapmış ve genel hatlarıyla resul ve nebi terimlerine değinmiştik. Bu başlık altında da Allah'tan vahiy alıp o vahyi insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberlerin genel özelliklerinden bahsedilecektir. Malum olduğu üzere peygamberler de tüm insanlar gibi birer insandırlar. Onların bu yönü kavimlerinde kabul edilmemiş ve bu konuda birçok ayette bu itirazlara cevap verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca peygamberlerin beşer olmaları hasebiyle ihtiyaçları, ilahi yönlerinin sınırı, cinsiyetleri, sayıları vb. gibi başlıklar altında araştırmacılara kaynak olacak genel bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

2.1 PEYGAMBERLERİN BEŞER (İNSAN) OLMASI

Bilindiği üzere peygamberler insanlardan seçilmişlerdir. Eğer insan denilen varlık vahyin aydınlığına muhtaç ise, mutlak doğruyu ve özellikle de metafizik konular –Allah, Ahiret, cennet, cehennem, melekler ve onların keyfiyeti hakkındaki bilgi vs. konular bu cümledendir- hakkında sağlıklı bilgiye ihtiyacı varsa ve bunu da

⁴⁶ Elmalılı, a.g.e, V, 496.

⁴⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1982, V, 266.

aklın sınırlı kapasitesiyle kavrayamıyorsa; ona vahiy ve dolayısıyla da Allah tarafından mutlak hakikatin bilgisi gelmelidir. Tabii ki bu mutlak hakikat bilgisinin de insanlara ulaştıracak bir aracıya/elçiye ihtiyaç vardır. Hiç tartışmasız bu elçi de insan cinsinden olmalıdır, çünkü aksi taktirde bilginin ulaşımında anlaşmazlık olurdu. Malumdur ki insanlar için ne cinlerden ne de meleklerden peygamberler gelmemiştir. İnsanların kendisiyle anlaşabileceği kendi cinsinden olan insanlardan peygamberler gelmiştir.⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman bu hususun ayrıntılı bir şekilde işlendiğini görürüz. Peygamberin bir beşer olmasına itiraz edilmiş, Allah da bu itirazlara cevaplar vermiştir. Konumuzla ilgili en dikkat çekici ayetler İsra Suresi'nde geçmektedir. Surede kâfirlerin Hz. Peygamber'den istekleri sıralanmaktadır. Örneğin Hz. Peygamber (a.s.)'e iman edebilmeleri için ona “ *وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنْ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ فُتُجَرَ الْأَنْهَارِ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا* ”⁴⁹ dediler. Devamında da “ *وَتَخِيلَ وَعَنْبٍ گۈرۈل گۈرۈل ۈرماكلار اكلتمالسۈن* ”⁵⁰ isteğinin ardından da imkân sınırlarını zorlayacak bir istekte bulunurlar. Bu isteklerini de “ *أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَ بَالَهُ* ”⁵¹ dediler. “ *وَالْمَلَائِكَةُ قَبِيلًا* ”⁵² Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri (söylediklerinin doğruluğuna) şahit getirmelisin” şeklinde ifade ederler.⁵¹ Ayetlerin devamında Allah (c.c) açıkça kafirlerin durumlarını ifade etmek babından şöyle der: “ *Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, "Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" demeleri engellemiştir.*”⁵² Onların peygambere inanmamalarının en büyük sebebi kendilerine gönderilmiş olan peygamberin kendileri gibi bir insan olmasıydı. Ama Allah'ın kendileri gibi bir insanı peygamber olarak göndermiş olmasının hikmetini kavrayamıyorlardı. Allah da onların bu anlayışsızlığını şöyle cevaplar: “ *De ki: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten,*

⁴⁸ Havva, Said, *el-Esas fi's-Sünne* (İslam Akaidi), (çev. M. Ahmet Varol), İstanbul 1992, IX, 51.

⁴⁹ İsra Suresi, 17/90

⁵⁰ İsra Suresi, 17/91

⁵¹ İsra Suresi, 17/92

⁵² İsra Suresi, 17/94

peygamber olarak bir melek gönderirdik.”⁵³ Ayet kâfirlerin iddialarına çok güzel bir cevap verir. Yeryüzünde dolaşanlar melek olsaydı onlara gönderilen peygamberler de kendi cinslerinden, yani melek olurdu. Ama yeryüzünde dolaşanlar insan olduğu için onlara gönderilecek olan peygamberler insan olmak durumundadır.⁵⁴ Çünkü Allah’ın göndermiş olduğu ilahi emir ve yasakların insanlara anlatılması gerekir. Aynı zamanda yeri geldikçe de söz konusu emir ve yasakların uygulanması gerekecekti. Aynı şekilde bir insanın kendisine uyabileceği ve hayatını kendine rehber edinebileceği tek varlık kendi cinsinden olmalıydı. Aksi takdirde bir peygamberin “*güzel bir örnek*” “أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ”⁵⁵ olması düşünülemezdi. Bu da insanlar için ancak insan cinsinden olan bir peygamberle mümkün olacaktı.⁵⁶ Aslında kâfirlerin Hz. Peygamber (a.s)’in peygamberliğini kabul etmeye niyetleri yoktur ve bu gibi sözlerle ona tahakküm etmeye kalkışmışlardır.⁵⁷ Söz konusu istekler de bir insanın yapamayacağı isteklerdi ve Hz. Peygamber (a.s) onlara bu durumu şöyle ifade edecekti “*ben sadece bir insanım.*”⁵⁸ Bunun üzerine de kâfirler “öyleyse senin peygamberliğine kim şahitlik edecek?” dediler. Bunun üzerine de “قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا” “*de ki benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir*”⁵⁹ ayetiyle Allah onlara cevap vermiştir. Bu surette de kâfirlerin iddiasının yanlışlığı ortaya çıkmıştır. Bu ayetle Hz. Peygamber (a.s) onlara şu cevabı vermiştir: “Cenâb-ı Hak benim iddiama uygun olarak mucizeyi verince, bu, benim doğru olduğum hususunda Allah tarafından bir şahadet olmuş olur. Allah’ın, doğruluğuna şahitlik ettiği kimse ise, hiç şüphesiz doğrudur. Binaenaleyh artık bundan sonra, "Peygamberin, insan değil melek olması gerekir" şeklinde bir söz, kendisine iltifat edilmeyecek, fasit bir direktme olmuş olur.”⁶⁰

Kur’an-ı Kerim’de başka birkaç yerde daha kâfirlerin peygamberin/peygamberlerin insan olması eleştirilmiştir ve iman etmeme nedeni gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konuda birçok ayet vardır. Biz İbrahim Suresi’nden ve

⁵³ İsra Suresi, 17/95

⁵⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 65-67.

⁵⁵ Ahzab Suresi, 33/21.

⁵⁶ Mevdudi, a.g.e, IV, 345

⁵⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 66.

⁵⁸ İsra Suresi, 17/93.

⁵⁹ İsra Suresi, 17/96.

⁶⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 68.

En'am Suresi'nden ayetler zikrederek konuya açılım getirmeyi uygun bulduk. İki suredeki söz konusu ayetler birbiriyle hem ilgili oldukları hem de birbirini tefsir ettikleri için onları seçtik. İbrahim Suresi'ndeki ayette: *"Onlar (iman etmeyenler) dediler ki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize, apaçık bir delil getirin!"*⁶¹ buyrulur. Buradaki apaçık delilin ne olduğunu En'am Suresi'ndeki ayette görebilmekteyiz. Ayette: *"(Kâfirler) Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler"*⁶² buyrulur. Aynı ayetin devamında Allah (c.c) onlara cevaben şöyle der: *"وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ"* *"Eğer Biz öyle bir melek indirseydik elbette iş orada hemen bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı."*⁶³ Zaten imtihanın anlamı görmeden inanmaktır. Melekleri gördükten sonra inanmanın hiçbir anlamı kalmaz.⁶⁴ Aslında kâfirlerin iman etmeye niyetleri yoktu. Amaçları peygamberlerden imkânsız şeyler istemektir. Aynı surenin devam eden ayetinde bu durum çok güzel bir üslupla ifade edilir. Ayette şöyle denir: *"Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük."*⁶⁵ Allah (c.c) ayette mantıkî bir ibare kullanmıştır. Eğer kâfirlerin dediği gibi peygamberi meleklerden seçmiş olsaydık görebilmeleri için onu da bir insan suretine sokacaktık. Bu durumda da onlar bu sefer bu meleğin melek olduğunu kanıtlamasını isteyeceklerdi ve sonuç kısır bir döngü içinde yine inkâra gideceklerdi. Aslında meleğin gönderilmiş olmaması onların yararına idi. Aksi takdirde imtihan edilmeleri için kendilerine zaman tanınmayacaktı ve kaybedenler onlar olacaktı.⁶⁶ Kendilerine iman etmeleri için zaman tanınmayacağını ve kaybedenlerin kendileri olacağını açıklaması bakımından Hicr Suresi'nde geçen ayetler de oldukça dikkate değerdir. Dediler ki: *"Ey kendisine Kur'an indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir*

⁶¹ İbrahim Suresi, 14/10.

⁶² En'am Suresi, 6/8.

⁶³ En'am Suresi, 6/8.

⁶⁴ Mevdudi, a.g.e, II, 140.

⁶⁵ En'am Suresi, 6/9.

⁶⁶ Mevdudi, a.g.e, II, 140. TDV Vakfı Meali, Ankara 1993.

*mecnunsun!" Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin." Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.”*⁶⁷

Peygamberlerin beşer olmasına itiraz edilen ayetlere bakıldığında zaman ink  ar edenlerin bu hususta ısrarlarının samimi olmadığı anlaşılabacaktır. Bazen peygamberin/peygamberlerin beşer olmasına itiraz edilmiş olmasının sebebi, peygamberin maddi durumuna itibar edilerek yapılmış bir itiraz olarak kar  şımıza çıkar. Buna   rnek olarak Zuhruf Suresi’nde geçen ve Firavun’un kavmini ikna etmek için kullandığı ifadeleri zikredebiliriz: “*Firavun kavmine seslendi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akıp giden   u ırmaklar benim değil mi? Hâla görmüyor musunuz?" "Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan   u adamdan daha hayırlı değil miyim?" "Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardımcı melekler gelmeli değil miydi?"*⁶⁸ Aynı manadaki bir diğer ayette de şöyle buyrulur: “*فَقَالُوا أَتُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ*” “*Firavun'a ve ileri gelenlerine de (Musa ve Harun’u elçi olarak gönderdik). Onlar ise kibre kapıldılar ve ululuk taslayan bir kavim oldular. Ve dediler ki: Kavimleri bize kölelik ederken, bizim gibi (insan olan) bu iki adama inanır mıyız?*⁶⁹ “Dikkat edilecek olursa söz konusu ayetteki insanların kar  şlarındaki insanı değerlendirirken referans aldıkları tek şey dünyadaki maddi durumundan başka bir şey değildir.”⁷⁰ Bu paragraf altında ele aldığımız konuyla ilgili son ayet Hz. Muhammed (s.a.s) için kâfirlerin kullandıkları bir kabullenememeyi ifade eder. Ayet    yledir: “*لَوْلَا نَزَلَ هَذَا*” “*Ve (kâfirler) dediler ki: Bu Kur'an iki şehirden büyük bir adama indirilse olmaz mıydı?*⁷¹ Ayette zikredilen iki   ehir Mekke ve Taif’tir. Kafirlerin iddiası da şöyleydi: “Mekke’den Velid b. Muğire, Utbe b. Rebia gibi şöhretli insanlar veya Taif’den Urve b. Mesud, Habib b. Amr, Kinane b. Abdu Amr veya İbn Abdiyaleyl gibi önderler dururken Allah peygamberliğe Muhammed’i mi layık gördü? Muhammed hem yetim bir insandır ve hem de mal ve evlat bakımından da bu insanlardan daha zayıftır. Dikkat edilirse insanların değerlendirmesinin daha önce zikrettiğimiz insanların değerlendirmesinden hiçbir

⁶⁷ Hicr Suresi, 15/6-7-8.

⁶⁸ Zuhruf Suresi, 43/51-52-53.

⁶⁹ M  ’minun Suresi, 23/47.

⁷⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVI, 429.

⁷¹ Zuhruf Suresi, 43/31.

farkı yoktur. Bu tamamen dünya eğilimli bir değerlendirmedir.”⁷² Allah ayetin devamında onlara cevaben şöyle der: “... أَهْمُ يَقْسِمُونَ رَحْمَةً رَبِّكَ” “*Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştıracaklar?*”⁷³ Allah nasıl ki insanların rızıklarını paylaştırırken kime neyi ne kadar vereceğine karar veriyorsa dilediği kimseyi de peygamber olarak seçer ve bu konuda da kimseye danışmaz. Seçtiği kimsenin maddi ve manevi mevkinin önemi Allah katında dikkate şayan değildir. Bu kimse yetim ve fakir de olsa eğer Allah onu peygamber olarak seçmeyi dilemişse bunu yapar ve bu konuda kimseye danışmaz.⁷⁴ Çünkü O (c.c) dilediği her şeyi yapandır.⁷⁵

Kendilerine peygamber gönderilen toplumlarda peygamberin insan olması bir yana, peygamberlerin çoğu kendi kavimlerinin içinden seçilmiş insanlardı. Kavimleriyle aynı dili konuşan, toplumu her yönüyle tanıyan insanlardı. Kur'an-ı Kerim'i dikkatle incelediğimiz zaman görürüz ki Allah kendilerine peygamber gönderilen toplumlardan bahsederken onlara kendi içlerinden bir insanın gönderildiğini ifade eder. Örneğin kavimlerinin ve onlara gönderilmiş olan peygamberlerinin birlikte zikredildiği ayetlerde “أَخَاهُمْ” “*kardeşleri*” ibaresi dikkat çekicidir. Birkaç ayeti örnek olması için zikredecek olursak, Hz. Salih için “وَأِلَى ثَمُودَ ... أَخَاهُمْ صَالِحًا” “*Semud (kavmine) de kardeşleri Salih'i (peygamber olarak) gönderdik*”⁷⁶, Hz. Hud için “وَأِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا...” “*Âd (kavmine) de kardeşleri Hud'u gönderdik*”⁷⁷, Hz. Şuayb için “وَأِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا...” “*Meyden halkına da kardeşleri Şuayb'ı gönderdik*”⁷⁸ buyrulur. Buradaki “kardeşleri” ibaresi hakkında farklı yorumlar gelmiştir. Bir yoruma göre söz konusu kavim ve peygamberler aynı babanın çocukları olduğu için, ikinci yoruma göre Hz. Âdem'in çocukları oldukları için, üçüncü yoruma göre aynı kavimden olduğu için Allah ifade edilen ibare ile tanımlamıştır.⁷⁹ Üçüncü yorumun tutarlılığı daha fazladır. Sonuç olarak peygamberlerin çoğunun kendi kavimlerinden seçilmiş olan insanlar olduklarını anlamış oluyoruz.

⁷² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIX, 520; Mevdudi, a.g.e, IV, 390.

⁷³ Zuhuf Suresi, 43/32.

⁷⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIX, 520; Mevdudi, a.g.e, IV, 390.

⁷⁵ Hud Suresi, 11/107.

⁷⁶ A'raf Suresi, 7/73; Hud Suresi, 11/61; Neml Suresi, 27/45.

⁷⁷ A'raf Suresi, 7/65.

⁷⁸ A'raf Suresi, 7/85; Hud Suresi, 11/84.

⁷⁹ Kurtubi, a.g.e, X, 58; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut 1999, II, 347; Beydavi, *Tefsîru'l-Beydavi*, Beyrut 2003, I, 349; Nesefi, *Tefsîru'n-Nesefi*, Beyrut 2001, I, 425;

Peygamberlerin insanlardan seçilme gerekliliği aklen de tutarlıdır. Çünkü peygamberler Allah'tan aldıkları vahyi sadece insanlar ulaştırmakla görevlendirilmiş postacılar değildirler.⁸⁰ Onlar kendilerine indirilen vahyin tebliğcileri ve uygulayıcılarıdır.⁸¹ Ayrıca onlar örnek şahsiyetlerdir. Eğer onlar örnek olmak durumunda olan insanlar ise,⁸² onları taklit edecek olan insanlardan farklı olmamaları gerekir. Yemek, içmek ve çoğalmak gibi ihtiyaçları olmayan meleklerin tam aykırı bir fitratta olan insanlara örnek olması zor olsa gerektir. Eğer kâfirlerin iddia ettikleri gibi peygamberler insanlardan değil de meleklerden seçilmiş olsalardı bu durum daha abes olurdu.⁸³

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki insanlara peygamber olarak gönderilecek olan kimse ancak ve ancak insan olmak durumundadır. Meleklerden veya cinlerden insanlara peygamber gönderilmesi hem mantık ve hem de kolaylık dini olan İslam'ın ruhuna aykırı olurdu. Aynı şekilde bu durum abes iş yapmaktan beri olan Allah'ın hikmetine de uymazdı. Nihayetinde de Allah öyle yapmıştır. Şüphesiz ki Allah ne yaparsa doğru yapar.⁸⁴

2.1.1. PEYGAMBERLERİN BEŞERİ BAZI YÖNLERİ

Peygamberlerin insanlardan seçildiğini bir önceki başlık altında zikretmiştik. Beşer olan peygamberler beşer olma hususiyetlerinden dolayı, diğer normal insanların sahip oldukları beşeri duygu ve düşüncelere sahiptirler. Onların maddi/cismani yönünün diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur. Fakat manevi/ruhani yönleri insanlardan farklıdır. Olağanüstü haller yaşayabilirler. Zaten vahiy almaları başlı başına onlar için diğer insanlara göre olağanüstü bir olgudur. Biz bu başlık altında peygamberlerin beşer olmaları hasebiyle sahip oldukları bazı özelliklerinden bahsedeceğiz.

2.1.1.1 Peygamberler İlâhi Bir Varlık Değildirler

Öncelikle şunu ifade edelim ki peygamberlerin ulûhiyetleri söz konusu değildir ve bu durum kesinlikle tevhit ilkesine aykırıdır. Bununla alakalı ayetlerin

⁸⁰ Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara 2000, 158 vd.

⁸¹ Maide Suresi, 5/67; Kırbaçoğlu, a.g.e, 148 vd.

⁸² Ahzab Suresi, 33/21; Mümtetine Suresi, 60/4-6.

⁸³ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 165-167; Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, V, 324.

⁸⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIX, 52; Mevdudi, a.g.e, III, 125.

büyük çoğunluğu Hz. İsa (a.s) hakkındadır. Özellikle Hristiyan inancında Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna inanılır. Kur'an-ı Kerim bu kabulü kesinlikle reddeder⁸⁵ ve der ki *“İnَّ مَثَلِ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ”* *“İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir, Allah Âdem'i topraktan yarattı ve ona “ol” dedi, o da oluverdi.”*⁸⁶ Eğer babasız doğmuş olmak bir insanın ilahi bir varlık olarak nitelendirilmesine yetiyorsa, Hz. Âdem (a.s) topraktan yaratılmıştır. Bu durumda o da “Allah'ın oğlu” olarak kabul edilmeliydi zira o hem babasız hem de annesiz yaratılmıştır. Buradaki tek gerçek her ikisinin de mucizevî bir şekilde doğmuş olmalarıdır. Bu da onların “ilah” olmalarını gerektirmez.⁸⁷ Aynı manadaki diğer bir ayette Allah (c.c) Yahudilerden bazılarının da “Üzeyr (a.s)”ı “Allah'ın oğlu” olarak nitelediklerini ifade eder. Ayet şöyledir: *“وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ”* *“Yahudiler: “Üzeyir Allah'ın oğludur” dediler; Hristiyanlar da: “Mesih Allah'ın oğludur” dediler. Bu, onların ağızlarıyla söylemeleridir; onlar, bundan önceki küfredenlerin sözlerini taklit ediyorlar. Allah onları kahretsin; nasıl da çevriliyorlar?”*⁸⁸ Kur'an-ı Kerim Yahudilerin (aynı şekilde Hristiyanların) bu iddialarının sadece bir söylentiden ibaret olduğunu ve hiçbir gerçeklik payının olmadığını ifade eder. “Rivayetlerin ifade ettiklerine göre Üzeyr (Ezra), yaklaşık M. Ö 450 yıllarında yaşayan bir kimsedir. Hz. Süleyman'ın vefatından sonra Babil'deki esaretleri döneminde kaybolmuş olan Tevrat metinlerini ihya edici olarak ona büyük bir kutsiyet atfettiler. O dereceye kadar ki, onlar şeriatları, adetleri ve dilleri (İbranice) hakkında bütün bildiklerini yitirmişlerdi. Daha sora dağınık rivayetler halinde bulunan Tevrat'ı yeniden toparlayıp yazan ve şeriatlarını tekrar ihya eden Üzeyr (a.s) oldu. Bu hizmetlerinden dolayı Üzeyr (Ezra) İsrailoğulları'nın aşırı takdir ve saygısını kazanmıştı. Bu saygı dolayısıyla hakkında kullanılan mübalağalı ifade, bazı Yahudi mezheplerinin sapıtmasının ve onu "Allah'ın oğlu" sanmalarının sebebidir. Mamafih Kur'an-ı Kerim, Haham Üzeyr'i "Allah'ın oğlu" kabul etme hususunda bütün Yahudilerin müttetik olduğunu iddia etmez. Yukarıdaki ifade, şunu demek ister: Allah'a iman konusunda Yahudilerin sahip oldukları hurafeler, onlardan bir kısmının Üzeyr'i Allah'ın oğlu olduğunu

⁸⁵ Nisa Suresi, 4/171.

⁸⁶ Ali İmran Suresi, 3/59.

⁸⁷ Mevdudi, a.g.e, I, 347.

⁸⁸ Tevbe Suresi, 9/30.

vehmettirecek kadar aşırı bir dereceye varmıştı.”⁸⁹ Kur’an-ı Kerim ayrıca onların bu iddialarının daha önceki kâfir kavimlerin (eski Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılar) hiçbir delile dayanmayan çoklu tanrı kabullerinin bir tezahürü olduğunun altını çizer. Burada dikkati çeken bir diğer olgu da, aslında normal bir insan olan peygamberlerin önce saygı duyulan, daha sonra ise (müşriklerin hayatta iken saygın insan olan kimselerin, ölümünden sonra putlaştırılarak kendilerine ulûhiyet atfedilmesi gibi) bu saygıda aşırıya gidilerek ilahlaştırılan kimseler olduğudur.⁹⁰

2.1.1.2 Peygamberler Fanidirler

Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerden bahsedilirken onların ölümlü olduğu sıkça vurgulanır. Tüm insanlar gibi peygamberler de insan olma yönüyle ölümlüdürler. Kur’an-ı Kerim her nefsin ölümü tadacağını ifade eder ama Enbiya Suresi’nde bu genel hüküm sadece peygamberler için kullanılır. Ayette hem peygamberlerin insan olmasının gerekliliği ve hem de onların insan olma hususiyetlerinden dolayı fani olmaları vurgulanır.⁹¹ Söz konusu ayet şöyledir: “وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَداً لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ” *“Biz onları (peygamberleri) yemek yemez birer ceset kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.”*⁹² Bu mealdeki ikinci ayet de aynı manada direk olarak Hz. Peygamber (s.a.s)’i muhatap alır. Ayetin lafzı ve manası şöyledir: “وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ ” *“Senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık, sen ölürsün de onlar baki kalır mı?”*⁹³ Ayetin açıklamaya ihtiyaç duymayacak kadar açık olduğu kesindir. Yani senden önceki tüm peygamberler faniydiler ve öldüler, aynı şekilde sen ve senden sonraki tüm insanlar da fanidirler ve öleceklerdir.⁹⁴

⁸⁹ Mevdudi, a.g.e, III, 256; Yahudilerden bu fırkanın Hz. Uzeyr hakkındaki bu iddiaları konusunda, daha başka deliller için bkz S. Yıldırım, Kur’an’da Ulûhiyyet, İstanbul 1994, 358-361; Fahrudin Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr* XI, 480.

⁹⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XI, 480; Nesefî, a.g.e, I, 493; Mevdudi, a.g.e,

⁹¹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVI, 98; Kutup, Seyyid, a.g.e, V, 257.

⁹² Enbiya Suresi, 21/8.

⁹³ Enbiya Suresi, 21/34.

⁹⁴ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVI, 138-139; Kutup, Seyyid, a.g.e, V, 274; Aynı manadaki ayetler için bkz. Ali İmran Suresi, 3/185; Enbiya Suresi, 21/35; Ankebut Suresi, 29/57.

2.1.1.3 Peygamberlerin de Beşeri İhtiyaçları Vardır

Peygamberler beşer olmaları hasebiyle normal insanlarda mevcut bulunan tüm insani ihtiyaçlara onlar da muhtaçtırlar. Kur'an-ı Kerim bunu kabullenemeyen kimselerin itirazlarını şöyle ifade eder: “ وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ” “Onlar (kâfirler) şöyle dediler: *Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!*”⁹⁵ Tabii ki kâfirler peygamberin insan olmasını kabullenemedikleri için onun çarşıda dolaşmasını ve yemek yemesini anlayamıyorlardı. Dahası peygamberin kendileri gibi alelade bir insan olmasını kabullenemiyor ve buna itiraz ediyorlardı.⁹⁶ Onların bu itirazlarına Allah şu ayetle cevap verir: “ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ” “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de, şüphesiz, yemek yerler, sokaklarda gezerlerdi.”⁹⁷ Yani bütün peygamberler insan oldukları için yemek yerler ve sokaklarda gezerler. Bu kaide sadece son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s) için geçerli bir kural değildir. Ondandır gelen İbrahim (a.s), Musa (a.s) ve hatta “Allah’ın oğlu” olarak telakki edilen İsa (a.s) için de geçerlidir. Sizin iddianız boş ve anlamsız bir iddiadan öte bir şey değildir. Peygamberler insanlardan olmak durumundadırlar ve bu da onların diğer insanlar gibi yemek yiyip çarşılarda gezmesini gerektirir.⁹⁸

2.1.1.4 Peygamberlerin Vahiy ve Mucize Karşısındaki Tutumları

Peygamberlerin beşer olma yönüyle dikkat çekici bir yönü de vahiy ile ilk muhatap olma durumlarında veya mucizelerle muhatap olunca verdikleri tepkilerdir. Bunun birkaç örneği olduğu için maddeler halinde zikretmeyi uygun buluyoruz.

1. Bu konuda zikredeceğimiz ilk örnek, Hz. Musa (a.s) örneğidir. Ayette şöyle buyrulur: “ فَلَمَّا رَاَهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ” “(Allah Musa’ya) “*asanı at!*” dedi. Musa (asayı atıp) onu yılan gibi deprenir görünce dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Kendisine dedik ki): *Ey Musa! Korkma; çünkü Benim huzurunda*

⁹⁵ Furkan Suresi, 25/7.

⁹⁶ Seyyid Kutub, a.g.e, V, 341; Mevudi, a.g.e, II, 257.

⁹⁷ Furkan Suresi, 25/20.

⁹⁸ Zemahşeri, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Beyrut 2002, 742; Beydavi, a.g.e, II, 148; İbn Kesir, *Tefsîr’ul Kur’âni’l-Azîm*, IV, 71; Mevdudi, a.g.e, II, 257.

peygamberler korkmaz.”⁹⁹ Hz. Musa (a.s) hata ile bir Kıpti (Mısır’lı)’yi öldürdükten sonra Firavun’dan kaçır ve Medyen’e gider. Medyen’de evlenen Hz. Musa tekrar Mısır’a dönmek üzere Mısır ve Meyden arasındaki Tur dağının bulunduğu yeri kullanır. Tur dağının bulunduğu yere gelince Hz. Musa dağın yüksek bir noktasında yanan bir ateşi fark eder ve muhtemelen soğuk bir gece olmasından dolayı da o ateşten bir kor almak üzere ailesinden ayrılır.¹⁰⁰ Hz. Musa ateşin bulunduğu yere gelince Allah (c.c) kendisiyle konuşur.¹⁰¹ Ve ona kendisini tanıttıktan sonra asasını yere bırakmasını söyler. Bu emri yerine getiren Hz. Musa asasının yılanı dönüşüğünü görünce bu mucize karşısında korkuya kapılır ve kaçmaya başlar. Allah ona korkmamasını; zira peygamberlerin Allah’ın mucizeleri karşısında korkmaması gerektiğini söyler.¹⁰² Burada dikkati çeken nokta Hz. Musa’nın gaybden gelen ilahi ses karşısında çok etkilenmemiş olmakla beraber, asasının yılanı dönüşüğünü görünce kaçmasıdır. Aslında ilk hadise de bir mucizedir. İlk mucizeyle muhatap olduktan sonra ikinci mucizeyi normal karşılayabilmesi gerekirken o da gayrı ihtiyari kaçmaya başlar. Buradaki olgu, peygamberlerin de normal insanların tepkilerini verdikleridir. Zira onların da beşer oldukları unutulmamalıdır. Yeri gelir, sevinir, üzülürler ve korkarlar.

2. İkinci örneğimiz de Hz. Zekeriya (a.s)’nın ihtiyarlık döneminde kendisine evlat bahşedilmesi karşısında şaşırması ve şaşkınlığını gizleyememesidir. Bilindiği üzere Hz. Meryem annesi tarafından Allah’a adanmış¹⁰³ ve mabede verildikten sonra da bakımını Hz. Zekeriya üstlenmişti.¹⁰⁴ Hz. Zekeriya (a.s) bir gün Hz. Meryem’in yanına girince yanında o mevsimde olması mümkün olmayan yiyecekler görünce şaşırır ve bu nimetlerin nereden geldiğini sorar ve cevaben de nimetlerin Allah tarafından kendisine gönderildiğini öğrenir.¹⁰⁵ Bunun üzerine orada ümitle Allah’tan kendisine bir evlat vermesi için dua eder.¹⁰⁶ Kur’an-ı Kerim bize bu olayı şu ayetlerle aktarır: “هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ” *“Orada*

⁹⁹ Neml Suresi, 27/10.

¹⁰⁰ İbn Kesir, a.g.e, IV, 110; Beydavi, a.g.e, II, 171; Mevdudi, a.g.e, IV, 297.

¹⁰¹ Taha Suresi, 20/12; Nâziât Suresi, 79/16.

¹⁰² Mevdudi, a.g.e, IV, 297.

¹⁰³ Ali İmran Suresi, 3/35.

¹⁰⁴ Ali İmran Suresi, 3/37.

¹⁰⁵ Ali İmran Suresi, 3/37.

¹⁰⁶ Ali İmran Suresi, 3/38; Meryem Suresi, 19/3-6.

Zekeriyya, Rabbine dua etti: Rabbim, bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin, dedi.”¹⁰⁷ Tabii ki bu duası kabul edilir ve kendisine bir oğul verileceği müjdelendir.¹⁰⁸ Bu müjde karşısında Hz. Zekeriyya (a.s) şaşırır, zira kendisi oldukça yaşlıdır ve karısı da yaşlı olmakla birlikte kısırdır.¹⁰⁹ Aslında bu durum Allah için imkânsız değildir. Ayrıca bir peygamberin Allah’ın gücünden şüphe içinde olması muhaldir. Fakat peygamberler de beşerdirler ve olağanüstü bir olay karşısında şaşkınlıkları normaldir. Bu durumu peygamberlerin Allah’ın gücünden şüphe içinde oldukları şeklinde anlamak kesinlikle doğru değildir.

3. Üçüncü örneğimiz de çokça tartışılmış olan Hz. İbrahim (a.s)’ın Allah (c.c)’tan ölülere nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istemesidir. Ayet şöyledir: “... وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِمُتُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي” *“İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi.”*¹¹⁰ Ayette peygamberin kastı açıkça ifade edilmiştir. Kalbinin mutmain olmasını istemiştir. Öldükten sonra dirilme Kur’an’ın sıkça vurguladığı ve üzerinde çok durduğu bir konudur. Böyle bir meseleden peygamberin şüphe içinde olması mümkün değildir. Bir beşer olması hasebiyle böyle bir istekte bulunmuş olması yanlış anlamaya sebebiyet vermemelidir.¹¹¹ Bilindiği üzere zikredilen isteğin aynısı Hz. Musa (a.s) tarafından dile getirilmişti. O, Allah’ı görmek istediğini söylemiş ve cevaben de bu isteğinin (bu dünyada iken) gerçekleşmesinin imkânsız olduğu söylenmiştir. Kur’an-ı Kerim bu olayı da şöyle aktarır: “وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ” *“Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsın. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe*

¹⁰⁷ Ali İmran Suresi, 3/38.

¹⁰⁸ Ali İmran Suresi, 3/39; Meryem Suresi, 19/7.

¹⁰⁹ Ali İmran Suresi, 3/40; Meryem Suresi, 19/8.

¹¹⁰ Bakara Suresi, 2/260.

¹¹¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, V, 464; Zemahşeri, a.ge, 149; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, I, 282.

ettim. Ben inananların ilkiyim.”¹¹² Bu istekte de aynen Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi bir durumun var olduğu bilinirse, yanlış anlaşılmaya sebebiyet verilmemiş olur.

4. Bu örneğimizde de her ne kadar peygamberliği (Maturidîlerce) kabul edilmiyorsa da Hz. Meryem (a.s.)’i zikredeceğiz. Malum olduğu üzere Hz. Meryem ibadet için insanlardan ayrılır ve gizlenmek için araya bir perde gerer. İşte bu sırada Cebrail (a.s) kendisine bir insan şeklinde görünür ve ona Hz. İsa (a.s.)’yı müjdeler.¹¹³ Tabii ki Hz. Meryem bu işin imkânsızlığını vurgular, zira kendisine ne bir beşer dokunmuştur ve ne de kendisi kötü bir kadındır.¹¹⁴ Sonuç olarak her iki durum da mevcut olmadığına göre, bu şartlar altında bir çocuğa hamile kalması fiziken ve tıbben mümkün değildir. Tabii ki bu olay mucizevî bir şekilde meydana gelir ve nihayetinde Hz. İsa (a.s.)’nın doğum zamanı gelir. İşte tam bu olayın öncesine denk gelen bir zaman diliminde Hz. Meryem ayetin ifadesiyle şöyle bir ibare kullanır: “فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنَسِيًّا” “Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevk etti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!”¹¹⁵ Hz. Meryem’in bu söyleminin sebebi daha sonraki ayetlerde ifadesini bulur. Kendisi bir çocuk dünyaya getirmişti ve bu çocukla kavminin arasına dönmesi durumunda nasıl bir tepki göreceğini biliyordu.¹¹⁶ Her ne kadar kendisi bir mucizeyle bizzat muhatap olmuş ise de bu durumun insanlara anlatılması hakikaten güç bir işti. Tabii ki o da bir beşer olarak bu işin zorluğunun farkında idi ve tüm bunlar üst üste eklenince ayette geçen ibare ağızdan dökülmüş olacaktı. Sonuç olarak o da bir insandı. Her ne kadar muhatap olduğu olay mucizevî bir olay ise de bir beşer olarak bu olayın insanlara ifade edilmesinin zorluğunu bu kadar derinden hissetmesi ve hatta ölmüş olmayı istemesi, onun da bir beşer olarak telakki edilerek, psikolojik olarak tahlil edilirse, durumun ve ibarenin anlaşılması daha da kolay olacaktır.

5. Bu örneğimiz Peygamber (s.a.s.)’in ilk vahiy döneminde gerçekleşen bir olaydır. Bilindiği üzere Hz. Rasulullah (s.a.s) Hira dağında ilk ayetleri alınca çok

¹¹² A’raf Suresi, 7/143.

¹¹³ Meryem Suresi, 19/17.

¹¹⁴ Meryem Suresi, 19/20.

¹¹⁵ Meryem Suresi, 19/23.

¹¹⁶ Meyem Suresi, 19/26-30.

korkmuştu, öyle ki eve gelecek ve eşi Hz. Hatice'den kendisini örtmesini söyleyecekti. Bu olaydan sonra da kendisine bu korku ve heyecandan sıyrılıp üstlendiği büyük davanın tebliğini yapması istenecekti.¹¹⁷ Kur'an-ı Kerim bunu şöyle ifade edecektir: “يَا أَيُّهَا الْمَدَنِيُّ، قُمْ فَأَنذِرْ، وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ” “*Ey örtüye bürünen (peygamber)!Ayağa kalk ve insanları uyar! Ve Rabbinin büyüklüğünü an!*”¹¹⁸ O da nihayetinde bir insandı ve meleklerle karşılaşınca korkmuş olması ve böylesi bir tepki vermiş olması doğal karşılanmalıydı.

2.2 PEYGAMBERLERİN CİNSİYETLERİ VE BU KONUDAKİ İHTİLAFLAR

Peygamberlerin cinsiyeti konusunda çoğunluğun görüşüne göre, peygamberler erkeklerden olmak durumundadırlar. Bu konuda çoğunluğun ittifak halinde olduğu da ifade edilmiştir.¹¹⁹ Fakat bu konuda Eş'ariler ve Maturidiler arasında ihtilafın var olduğunu ifade edelim. Eş'ariler kadınların da peygamber olabileceğini ifade ederek çoğunluktan ayrılmışlardır. Eş'ariler her ne kadar bu görüşte iseler de delillerinin kuvvetli olmadığı ve tutarlı olmadığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde peygamberliğin sadece erkeklere mahsus bir görev olduğu ve hiçbir zaman kadından peygamber olmadığı da ifade edilmiştir.¹²⁰

Peygamberlerin sadece erkeklerden seçildiğini iddia edenler bu görüşlerini Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle delillendirirler. Delil olarak kullandıkları ayet şöyledir: “... وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى” “*Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik.*”¹²¹ İkinci ayet de şöyledir: “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا” “*Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.*”¹²² Şunu ifade edelim ki bu ayetin kastı, peygamberlerin sadece erkeklerden

¹¹⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXII; 207-208; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, V, 151; Zuhayli, *Vehbe*, a.g.e, XV, 179-180; Elmalılı, a.g.e, VIII, 367; Mevdudi, VII, 124.

¹¹⁸ Müddessir Suresi, 74/1-3.

¹¹⁹ Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Usûlu'd-Din Ehl-i Sünnet Akaidi* (Trc. Şerafettin Gölcük), İstanbul 1980, 135.

¹²⁰ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler* (Trc. Suat Cebeci-Bilal Delice), İstanbul, tsz, 14.

¹²¹ Yusuf Suresi, 12/109.

¹²² Nahl Suresi, 16/43.

gönderildiğini ifade etmek değil, gönderilen tüm peygamberlerin beşer olduğunu ifade etmektir.¹²³ Peygamberlerin erkeklere mahsus olduğu görüşünde olanların üçüncü delili de zikredilecek olan ayettir: “وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” *“Babalarından, soylarından ve kardeşlerinden, kimini de (bunlara kattık) ; onları da seçtik ve dosdoğru yola yöneltip-ilettik.”*¹²⁴ Zikredilen son ayet dolaylı bir şekilde görüşlerine delil olarak kullanılmıştır. Dikkat edilirse Allah bu ayetten önceki ayetlerde zikredilen peygamberlerin babalarından ve erkek kardeşlerinden de seçilen ve hidayete (peygamberliğe) ulaştırılan fakat ismi zikredilmeyen peygamberlerden bahseder. Sonuç olarak peygamberler, onların erkek kardeşleri ve babaları bu mümtaz göreve layık görülmüşlerdir. Kadınlardan peygamber seçilmemiştir.¹²⁵ Zikredilenler, kadınların peygamber olamayacağı görüşünde olanların görüşleridir.

Eşariler’in kadınlardan da peygamber olabileceği görüşünde olduklarını daha önce zikretmiştik. Eşariler bu görüşlerine de Hz. Musa (a.s)’nın annesine yapılan vahyi ve Hz. Meryem’e elçi gönderilmiş olmasını delil olarak sunarlar. Söz konusu ayetleri örnek olarak zikredecek olursak, ilk örneğimiz Hz. Meryem’e gönderilen elçiden bahseden ayettir. Ayetin lafzı şöyledir: “فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا” *“Onlarla kendisi arasına bir perde gerdi. Biz de ona Ruhumuzu (Cebrail’i) gönderdik de, ona kusursuz, mükemmel bir insan şeklinde görünüverdi.”*¹²⁶ Zikredilen ayette Hz. Meryem’e gönderilen “رُوحَنَا” *“ruhumuzu/elçimizi”* ile kastedilenin Hz. Cebrail olduğunda ittifak vardır.¹²⁷ Cebrail (a.s)’in de peygamberlere gönderilen ve vahyin ulaştırılmasında görevli bir elçi olduğu Kur’an-ı Kerim’de zikredilir.¹²⁸ Dolayısıyla eğer Hz. Meryem’e insan suretinde gelen Hz. Cebrail (a.s) ise ve Hz. Cebrail (a.s) peygamberlere gönderilen bir elçiye bu durumda Hz. Meryem’in (a.s) de peygamberliği söz konusu olur. Eşariler’in ikinci delili Hz. Musa’nın annesine yapılan vahiydir. Ayette şöyle buyrulur: “وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَلَالِقِهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي”

¹²³ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIV, 224-225; Mevdudi, a.g.e, II, 368.

¹²⁴ En’am Suresi, 6/87.

¹²⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, IX, 550, XIV, 224-225.

¹²⁶ Meryem Suresi, 19/17.

¹²⁷ Razi, *Tefsir-i Kebir*, XV, 308; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 337; Mevdudi, a.g.e, IV, 273; Elmalılı, a.g.e, IV, 326.

¹²⁸ Bakara Suresi, 2/97; Şuara Suresi, 26/194; Tekvir Suresi, 81/19-20.

“Musa’nın annesine: Onu (Musa’yı) emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğin zaman onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye vahy ettik/bildirdik.”¹²⁹ Zikredilen her iki ayete binaen Eşariler kadınlara da vahyin, dolayısıyla da peygamberliğin de gelebileceğini ifade etmişlerdir. Maturidiler ise Eşariler’in delil olarak kullandıkları ayetlerde geçen vahyin hayvanlara yapılan vahiy ile aynı olduğunu ifade etmiş ve dolayısıyla da kadınların peygamberliğini kabul etmemişlerdir.¹³⁰ Hayvanlara yapılan vahye örnek olarak arıya yapılan vahiy gösterilebilir. Ayette bu durum şöyle ifade edilir: “وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ” “Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti.”¹³¹ Şunu ifade edelim ki Maturidiler kendi görüşlerinde haklı olsalar bile Eşariler’in delilleri karşısındaki itirazları tutarlı değildir. Zira Hz. Meryem’e ve Hz. Musa’nın annesine yapılan vahyin arıya veya diğer hayvanlara yapılan vahiyle (veya ilhamla) müsavi tutulması tutarlı olmasa gerektir. Zira hayvanlara yapılan vahiy (veya ilham) günümüzde içgüdü olarak tanımlanmaktadır. Allah (c.c) insana müsahhar kılınan her hayvana nasıl bir hizmet sunacağını programlı bir şekilde içerisine yerleştirmiştir. Her hayvan da bu ilahi dürtüyü (veya içgüdüyü) nesilden nesle aktararak hem hayatta kalmış olur ve hem de görevini yerine getirmiş olur. Binaenaleyh Maturidiler’in kadınlara yapılan vahyi/ilhamı hayvanlara yapılan vahiyle/ilhamla eş tutması tutarlı değildir. Özellikle de Hz. Meryem örneğinde Hz. Cebrail ile bire bir muhatap olması¹³² kesinlikle Maturidiler’in iddiasının yanlışlığını ortaya koyar. Yani Hz. Meryem (a.s)’in muhatap olduğu vahiy kesinlikle arıya yapılan vahiy ile müsavi değildir.

Mâturîdîler’in ve onların kanaatinde olanların ikinci görüşlerine göre, peygamberlik zor bir görevdir. Dolayısıyla bu görevi ancak yaratılış itibariyle güçlü yaratılmış olan peygamberler tam olarak eda edebilirler. Bu kanaatte olanlar Kur’an-ı

¹²⁹ Kasas Suresi, 28/7.

¹³⁰ İbn Kesir, *Kasasul-Enbiya*, (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Mekke 1408, II, 651). Gölçük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*, Konya 2001, 335-336.

¹³¹ Nahl Suresi, 16/68.

¹³² Meryem Suresi, 19/17.

Kerim'deki: “فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعِزْمِ مِنَ الرُّسُلِ..” “O halde (Resûlum), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret”¹³³ ayetini ve benzer ayetleri¹³⁴ temel alarak peygamberliğin sabır isteyen bir görev olduğunu, dolayısıyla bu görevin erkeklere has olduğunu, bu görevin kadınların kaldıramayacağı bir görev olduğunu ifade ederler.¹³⁵ Fakat burada şunu ifade edelim ki Hz. Musa'nın annesi ve Hz. Meryem örneklerinde karşımıza çıkan sabır örneği veya görevi yerine getirmedeki zorluğa göğüs germeleri, erkeklere oranla küçümsenmeyecek boyuttadır. Örneğin Kur'an-ı Kerim'in zikrettiği peygamberlerin bazıları söz konusu örneklerdeki kadınların gösterdiği sabrı gösterememişlerdir. Örneğin Hz. Yunus (a.s) kavminin eziyetleri karşısında sabredememiş ve Allah'tan izin gelmeden kavmini terk etmişti ve bundan dolayı kınanmıştı. Hakikaten Kur'an-ı Kerim'in kıssayı aktarırken kullandığı fiiller ve ibareler günahın şeklinin/ağırlığının vurgulanması adına çok dikkat çekicidir: “وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ” “Zünnun (Balık Sahibi; Yunus) hakkında söylediğimizi de an. O, öfkelenerek giderken, kendisine güç yetiremeyeceğimizi (kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı) sanmıştı; fakat sonunda karanlıklar içinde: "Senden başka tanrı yoktur, Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim" diye seslenmişti.”¹³⁶ Dikkat edilirse, ayet Hz. Yunus (a.s)'un kızarak gittiğini ve Allah'ın bu hatasından dolayı kendisini hesaba çekmeyeceğini veya sıkıştıramayacağını sanmıştı. Ayette geçen “فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ” “fezanne en len nekdira aleyhi” ibaresinin lâfzî manası “O, bizim kendisine güç yetiremeyeceğimizi sandı” şeklindedir. Burada geçen ibare aslı itibariyle peygamberi günah işlemekten daha öteye götürür. Zira “Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini sanmak” kişiyi direkt kâfir yapar. Bu yüzden bu ayetteki “kudret” fiili güç yetirmek manasında değil, sıkıştırmak, daraltmak ve eksiltmek manalarında kullanılmış/tercüme edilmiş¹³⁷ ve ibarenin çetin anlamı biraz yumuşatılmaya çalışılmıştır. Bazı müfessirler Hz. Yunus (a.s)'un kavmine azap vaat ettiğini, fakat azap vaat edilen zaman diliminde (rivayete göre üç gün içinde) gelmeyince kavminin

¹³³ Ahkaf Suresi, 46/35.

¹³⁴ En'am Suresi, 6/34; Yunus Suresi, 10/109; Hud Suresi, 11/49; Kehf Suresi, 18/28.

¹³⁵ Sabuni, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 114-115.

¹³⁶ Enbiya Suresi, 21/87.

¹³⁷ Razi, *İsmetü'l-Enbiya*, 129-130; Özbek, a.g.e, 157.

kendisini kınamasından çekinmiş ve orayı emir gelmeden terk etmiştir.¹³⁸ Şunu ifade edelim ki Hz. Meryem de bir beşer ve ayrıca iffetli bir kadın olması hasebiyle aynı zorlukta bir imtihana tabi tutulmuş ve başarılı olmuştur.¹³⁹ Zira iffetli bir kadının kucağında bir çocuk ile kavminin içerisine girmesi çok çetin bir imtihandır. Böyle bir durumda kişinin iffetsizlikle suçlanması kaçınılmazdır ve nitekim öyle de olmuştur. Kur'an-ı Kerim bu suçlamayı şöyle ifade eder: “فَأَنذَرْتُ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئاً فَرِيئاً” *“Nihayet onu (Hz. İsa’yı) (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.”*¹⁴⁰ Hz. Meryem her ne kadar bu büyük imtihan karşısında ölmüş ve unutulmuş olmayı istemişe de¹⁴¹ kavmine oğlunu alarak gitmiş ve bu zor imtihanı başarmıştır. Aynı şekilde Hz. Adem (a.s)’den bahseden ayetler¹⁴² de imtihanın başarılmaması bağlamında ele alınırsa, Maturidiler’in ve aynı görüşte olanların en azından kadınların peygamberlik görevini yerine getiremeyecekleri konusundaki görüşlerinin tutarlılığının azaldığı görülecektir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim bir ayetinde Hz. Peygamber (s.a.s)’in kâfirlerin isteklerine bir meylinde bahseder ve arkasından şöyle bir ekleme yapar: “وَلَوْلَا أَنْ تَبْتَئَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنْ” *“Sana sebat vermemiş olsaydık, and olsun ki, az da olsa onlara meyledecektin.”*¹⁴³ Ayetin içeriğini burada tartışıp konuyu uzatmak istemiyoruz. Fakat şunu ifade edelim ki Allah’ın sebatı olmazsa kâfirlere kısmen de bir kayma olma ihtimali vardır.¹⁴⁴ Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim annelik dürtüsüyle evladının durumunu ortaya çıkarma ihtimali olan Hz. Musa (a.s)’nın annesine de sebat verildiğini ve böylece durumu fark ettirmediğini ve böylece evladının hasretine dayanabildiğini ifade eder. Bir önceki ayetle karşılaştırılabilmesi için ayetin lafzını ve manasını zikretmekte fayda buluyoruz. Ayet şöyledir: “إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ” *“Musa’nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer biz, (vâdimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş*

¹³⁸ İbn Kesir, a.g.e, III, 408-410.

¹³⁹ Meryem Suresi, 19/17-20.

¹⁴⁰ Meryem Suresi, 19/27-28.

¹⁴¹ Meryem Suresi, 19/23.

¹⁴² Bakara Suresi, 2/35; A’raf Suresi, 7/20-21; Taha Suresi, 20/117.

¹⁴³ Kehf Suresi, 17/74.

¹⁴⁴ İsra Suresi, 17/72-75.

olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı.”¹⁴⁵ Bir önceki ayet ile karşılaştırılırsa, her iki ayette de bir sebat verme durumundan bahsedilir. Ayrıca eğer böyle bir şey olmasa sonucun daha farklı olacağı da vurgulanmaktadır. Sonuç olarak ortada cinsiyeti farklı da olsa, ortada iki insan vardır ve her ikisi de bir imtihana tabi tutulmuşlardır ve Allah’ın yardım ve sebatıyla da kazananlardan olmuşlardır. Maturîdîler’in ve onların görüşünü savunanların başta ifade ettikleri iddia en azından Hz. Meryem ve Hz. Musa (a.s)’ın annesi örneklerinde pek tutarlı değildir. Dolayısıyla kadınların peygamberlik görevinin zorluğunu kaldıramayacakları ve bu görev için sabır ve iradelerinin yeterli olmadığı iddiasının tutarlılığı tartışılabilir.

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki kadınların peygamber olup olamayacağı konusunda pratikte Maturîdîler ve onların görüşünde olanların daha haklı olduğu ifade edilebilir. Tabii ki Eş’ariler’in görüşü de imkân dâhilindedir. Her ne kadar Kur’an-ı Kerim açıkça kadınların peygamberliğini vurgulamamışsa da ayetleri yorumlayarak bu sonucu çıkarmış olmaları tutarsız değildir. Eğer Maturîdîler haklı olsalar bile, Eş’ariler’in görüşlerine karşı getirdikleri delillerin tutarlı olmadığı veya en azından zayıf oldukları bir vakıadır. Zira hayvana yapılan vahyi, bir insana yapılan vahiy veya ilhamla müsavi tutmak doğrusu pek de kabul edilebilir bir görüş olmasa gerektir. Ayrıca kadının yaratılış itibarıyla peygamberliği yürütemeyeceği konusunda haklı olsalar bile, daha önce zikrettiğimiz gibi bazı hususi konularda görüşleri ve delilleri sağlam değildir. Bize göre kadınların peygamber olması söz konusu değildir. Çünkü Kur’an-ı Kerim onların peygamberliğinden bahsetmez. Ayrıca peygamberlikte esas mesele bir ümmeti tebliğ veya irşad etmek için gönderilmiş olmaktır. Kadınlar için böyle bir durum söz konusu olmadığına göre peygamber de olamazlar. Eş’arilerin ve Maturîdîlerin görüşlerini genişçe ele almamızın ve gerektiğinde eleştirmemizin sebebi araştırmacıları bu konuda bilgilendirmiş olmaktır.

2.3. PEYGAMBERLERİN SAYISI

Konusu nübüvvet ve peygamberler olan her çalışmada bazı tali konular vardır. Bizim çalışmamızda da peygamberlerin sayısı tali bir konu olduğu için ayrıntılara girmeden zikretmeyi uygun bulmaktayız. Peygamberlerin sayısı hakkında

¹⁴⁵ Kasas Suresi, 28/10.

net bir sayı söylemek Kur'an-ı Kerim'e göre mümkün değildir. Her ne kadar yer yer bazı ayetlerde bazı peygamberlerin isimleri zikredilmişse de sayının bunlarla sınırlı olmadığını ifade eden ayetler de vardır Kur'an-ı Kerim'de isimleri zikredilen peygamberlerin sayısı yirmi sekizdir. Bunların isimleri sırasıyla şöyledir: Hz. Âdem (a.s), Hz. İdris (a.s), Hz. Nuh (a.s), Hz. Salih (a.s), Hz. Hûd (a.s), Hz. Şuayb (a.s), Hz. İbrahim (a.s), Hz. Lût (a.s), Hz. İsmail (a.s), Hz. İshak (a.s), Hz. Yakub (a.s), Hz. Yusuf (a.s), Hz. Musa (a.s), Hz. Harun (a.s), Hz. Dâvud (a.s), Hz. Süleyman (a.s), Hz. İlyas (a.s), Hz. Elyesa (a.s), Hz. Eyyûb (a.s), Hz. Zülkifl (a.s), Hz. Yunus (a.s), Hz. Zekeriya (a.s), Hz. Yahya (a.s), Hz. İsa (a.s), Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Üzeyir (a.s), Hz. Lokman (a.s) ve Hz. Zülkarneyn (a.s). En sonda isimleri zikredilen Hz. Üzeyir, Hz. Lokman (a.s) ve Hz. Zülkarneyn (a.s)'in peygamberlikleri ihtilaflıdır. Peygamberlerin sayısının zikredilen isimlerler sınırlı olmadığını ifade eden ayetler vardır. Kur'an-ı Kerim bu durumu şöyle ifade eder: “... وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ...” “Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık.”¹⁴⁶ Bu ve benzeri ayetlerde¹⁴⁷ de ifade edildiği gibi, peygamberlerin sayısı zikredilen peygamberlerle sınırlı değildir. Maturidi söz konusu ayetten peygamberlerin bizzat kendilerini ve isimlerini bilmek gibi bir zorunluluğumuz olmadığını, sadece Allah'tan getirmiş oldukları şeylere iman etmekle yükümlü olduğumuzu ifade eder.¹⁴⁸

Peygamberlerin sayısı hakkında elimizde mevcut olan hadis kaynaklarının rivayetlerine binaen peygamber ve resullerin sayısı net olarak ifade edilir. Buna göre peygamberlerin sayısı yüz yirmi dört bin olup, bunların üç yüz on beşi resuldür.¹⁴⁹ Hatta bazı kaynaklarda peygamberlerin sayısının yüz yirmi dört bin, resullerin sayısının da üç yüz on beş olduğuna dair icmanın var olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁰ Şunu da ifade edelim ki rivayetlerdeki sayıların arasında ihtilafın var olması bu konuda icmanın var olmasını imkânsız kılar. Zira bir başka rivayette nebilerin sayısı yüz yirmi bin olarak ifade edilirken, resullerin sayısı da üç yüz on veya üç yüz on üç

¹⁴⁶ Nisa Suresi, 4/164.

¹⁴⁷ En'am Suresi, 6/87-88; Mü'min Suresi, 40/78; Zuhurf Suresi, 43/6.

¹⁴⁸ Maturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, IV, 360.

¹⁴⁹ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, V, 266.

¹⁵⁰ Bağdadi, *Usulü'd-Din*, (Nşr. M. Zahid Kevseri), Kahire, 1948, 206.

olarak kaydedilir.¹⁵¹ Dolayısıyla bu konuda da tam bir ittifak yoktur. Söz konusu rivayetlerin haber-i vâhid¹⁵² olduğu, onun da itikadi konularda delil teşkil edemeyeceği ifade edilmiştir.¹⁵³ Peygamberlerin sayısını bilmek gibi bir zorunluluk olmadığı, onların sayısının Allah'a irca edilmesinin ve onların getirmiş olduklarına iman etmenin daha doğru olacağı ifade edilmiştir. Daha önce ifade bulan belli bir sayıda icmanın var olduğuna binaen belli bir sayının kabul edilmesi durumunda, peygamberlerin esas sayısının bundan fazla veya eksik olması ihtimalinin bulunduğu, böyle bir durumda da bazı peygamberleri kabul edilen sayının dışında bırakmak veya bazılarını da peygamber olmadığı halde bu sayıya dâhil etmek gibi bir yanlışa düşüleceği şeklinde bir görüş ileri sürülmüş ve böyle bir yanlışa düşülmemesi gerektiği hatırlatılmıştır.¹⁵⁴ İfade edilen bu görüşün Kur'an-ı Kerim'in maksadına uygun bir görüş olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Peygamberlerin sayısı hakkında tefsirlerimizde de bazı sayıların zikredildiğini ekleyelim. Keşşaf'ta dört bini İsrailoğulları'ndan, dört bini de onların dışındaki topluluklardan olmak üzere sekiz bin peygamber gönderildiğine dair rivayet zikredilir.¹⁵⁵ Fakat çoğu müfessir ise gereksiz ayrıntıya girmenin ilahi mesajın amacına uygun olmadığı gerekçesiyle bu konuda çok ayrıntı zikretmemiştir. Örneğin büyük müfessir Razi ve İbn Kesir Kur'an'da adı geçen peygamberlerin sayısının, adı zikredilmeyenlerden daha az olduğunu ifade etmekle yetinmişlerdir.¹⁵⁶

Kur'an-ı Kerim peygamberlerin sayısının ne kadar olduğu hakkında net bir bilgi vermemekle birlikte, her kavme bir peygamberin gönderilmiş olduğunu beyan eder: “وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا...” “Biz her millete bir peygamber gönderdik.”¹⁵⁷ Bu ve

¹⁵¹ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, V, 266; Beyhaki, *Sünen*, 9/4.

¹⁵² Râvî sayısı bakımından mütevâtir derecesine ulaşmamış hadisler için kullanılan bir usûl-i hadîs ıstılahı. Mütevâtir dışında kalan haber çeşitlerinin hepsine birden "âhâd haber" denir. (Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 346-347). Âhâd haber, mütevâtirin şartlarına hâiz olmayan bütün haberler hakkında kullanılmıştır. (bk. eş-Şafîi, *er-Risâle*, (tahkik: Ahmed Muhammed Şakir), Mısır 1309, 160 vd.).

¹⁵³ İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, İstanbul, 1339, I, 31; Özcan, Hanifi, *Ma'turidi'de Bilgi Problemi*, İstanbul 1993, 57-70; Koçkuzu, Ali Osman, *İslâm Dininde Haber-i Vâhidin İtikâdî ve Teşriî Yönlerden Yeri ve Değeri*, İstanbul, 1993, 63; Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, 183-189.

¹⁵⁴ Taftazani, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 61.

¹⁵⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 962.

¹⁵⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 418; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 381.

¹⁵⁷ Nahl Suresi, 16/36.

benzeri ayetler¹⁵⁸ ışığında bir tahmin yürütmek mümkün olmakla birlikte net bir sayı söyleyebilmek mümkün değildir. Zira bugüne kadar kaç tane kavmin yaşadığını ve her kavme ne kadar peygamber gönderildiğini bilmemekteyiz. Ayrıca İsrailoğulları örneğinde olduğu gibi bazı kavimlere birden fazla hatta sayısı binleri bulan peygamberler gönderildiği de bilinmektedir.¹⁵⁹ Dolayısıyla da peygamberlerin tam sayısını Kur'an'ın ışığında belirlemek muhaldir.

Sonuç olarak, peygamberlerin tam sayısı Kur'an-ı Kerim tarafından bize ifade edilmemiştir. Kur'an sadece bize isimleri zikredilen peygamberlerin dışında da ismi zikredilmeyen peygamberler olduğunu ve her kavme bir peygamber gönderildiğini beyan eder. Peygamberlerin sayısının ne kadar olduğu bazı hadis kaynaklarındaki rivayetler ışığında belirtilmiştir. Söz konusu rivayetlerde de sayısal değerlerde mutabakat değil, ihtilaf vardır. Binaenaleyh peygamberlerin sayısı hakkında net bir şey söylemek mümkün değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi peygamberlerin sayısını bilip bilmemenin bize bir faydası yoktur. Eğer peygamberlerin asıl sayısını bilmemizin bir faydası ve hikmeti bulunsaydı, Allah sayıyı tam olarak zikrederdi. Zikredilmediğine göre bu konuda uzun ayrıntılara girmenin gereksiz söz sarfiyatından başka bir anlamı olmayacaktır. Biz, Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlerin sayısı ne olursa olsun onların tümüne ve getirdiklerine iman etmekle yükümlüyük.

2.4 PEYGAMBERLERİN KAVİMLERİNİN DİLLERİYLE GÖNDERİLMİŞ OLMALARI

Her kavme bir peygamberin gönderilmiş olduğunu bir önceki başlık altında ifade etmiştik. Tabii ki her peygamber gönderilmiş olduğu kavmin diliyle gönderilmiştir. Biz bu hükme Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ayetin beyanatıyla varmaktayız. Ayette Allah (c.c) şöyle buyurur: “...إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ...” “Biz her peygamberi, kendi milletinin lisanı ile gönderdik, ta ki onlara hakikatleri iyice açıklasın.”¹⁶⁰ Ayetin beyanatıyla da görüldüğü üzere, gönderilen her peygamberin mensup olduğu kavmin diliyle gönderildiği açıkça ortadadır. Zaten olması gereken de peygamberlerin kendi kavminin diliyle gönderilmesidir. Eğer aksi

¹⁵⁸ Ra'd Suresi, 13/7; Fatır Suresi, 35/24.

¹⁵⁹ Zemahşeri, a.g.e, 962.

¹⁶⁰ İbrahim Suresi, 14/4.

olmuş olsaydı bu durumda peygamberlere itirazlar gelecekti. Örneğin Hz. Peygamber (s.a.s)’in Kur’ân-ı Kerim’deki enfes ifadeleri ve belîğ üslubu daha önceki dinlerin mensuplarından almış olduğunu ifade eden müşriklere Allah (c.c) şöyle cevap verir: “وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ” “Şüphesiz biz onların: “Kur’ân’ı ona ancak bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur’an) apaçık bir Arapçadır.”¹⁶¹ Tefsirlerin zikrettikleri rivayetlere göre müşrikler, insanları şüpheyi düşürmek ve onların kalplerini çelmek maksadıyla, Kur’ân’ı Peygamber’e Rum ve Hristiyan dinine mensup Cebra veya Yaiş adında bir kölenin öğrettiğini ileri sürdüler. Hâlbuki köle, Rum olduğu için, Arapçayı doğru dürüst bilmiyordu. Kur’an’ın fesahat ve belagati karşısında ise, bütün Arap edipleri hayretlerini gizleyememişlerdi. Kur’an indikten sonra, Kâbe duvarında askıda bulunan, en üstün şiirlerini bile askıdan almışlar ve Kur’an’ın üstünlüğünü itiraf etmişlerdi. Arapçayı doğru dürüst bilemeyen yabancı bir köle böyle üstün bir eser meydana getirebilir miydi? Elbette ki hayır. İşte yukarıdaki ayet onların bu tutarsız iddialarına cevap vermektedir.¹⁶² Ayrıca Kur’an-ı Kerim ilahi mesajların muhatapları tarafından tam olarak kavranabilmesi için, bu mesajların o kavmin anlamakta güçlük çekmeyeceği en açık bir dil ve üslupla indirildiğini ifade eder. Ayette bu durum şöyle ifade bulur: “وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ فَرَأَانَا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ” “Gerçekten Biz, insanlar düşünüp akıllarını başlarına alsınlar diye bu Kur’an’da, her türlüünden temsiller getirdik. Fenalıkların bütün nevilerinden sakınmaları ümidiyle her türlü tenakuz ve çelişkiden uzak, dosdoğru ve Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”¹⁶³ Ayrıca Allah (c.c), Kur’an-ı Kerim’in Cebrail (a.s) tarafından, apaçık bir Arapça ile Allah Resulü’nün (s.a.s) kalbine indirildiğini ifade eder: “وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ” “Elbette bu Kur’an âlemlerin Rabbi’nin indirdiği bir kitaptır. Onu Rûhu’l-Emin (Cebrail a.s), uyaran nebilerden olman için, senin kalbine açık ve vazıh bir Arapça ile indirmiştir.”¹⁶⁴

¹⁶¹ Nahl Suresi, 16/103.

¹⁶² Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIV, 346; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 228; Nesefî, a.g.e, I, 697; Mevdudî, a.g.e, III, 356; Elmalılı, a.g.e, IV, 389.

¹⁶³ Zümer Suresi, 39/27-28.

¹⁶⁴ Şuara Suresi, 26/192-195.

Daha başka birçok ayette de Allah (c.c) Kur'an'ın Arapça olarak indirildiği ifade eder.¹⁶⁵

Bu konuyla alakalı farklı bir rivayetin ifade edilmiş olduğunu zikrederim. Söz konusu rivayete göre bütün peygamberlere indirilmiş olan vahiyler Arapça ile inmiş veya indirilmiş, peygamberler ise Arapça ile indirilmiş olan bu mesajları kavimlerine kendi dilleriyle aktarmışlardır.¹⁶⁶ Söz konusu rivayet kabul edilebilecek bir gerçekliğe sahip değildir.¹⁶⁷ Çünkü biz bir önceki paragrafımız içerisinde, Kur'an-ı Kerim'in bir ayette açık bir şekilde “*her peygamberin kavminin diliyle gönderilmiş olduğunu*”¹⁶⁸ ifade etmiştik. Ayrıca biz biliyoruz ki Kur'an-ı Kerim lafız ve mana itibarıyla Allah'a ait olmakla Hadis-i Kutsi¹⁶⁹’den ayrılır. Kur'an-ı Kerim Allah'ın (c.c) Hz. Musa ile Tuva Vadisi'nde konuştuğunu şöyle zikreder. “*فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى*” “*Musa ateşin yanına gelince: "Ey Musa!" diye seslenildi: "Ben şüphesiz senin Rabbinim; ayakındakileri çıkar; çünkü sen, kutsal bir vadi olan Tuva'dasın.*”¹⁷⁰ Surenin devam eden ayetlerinde Allah'ın Hz. Musa ile yaptığı mükâlemenin devam ettiğini anlıyoruz. Eğer Allah Hz. Musa'ya (a.s) Arapça olarak hitap etseydi, her halde Hz. Musa (a.s) onları anlamakta güçlük çekecek, belki de anlayamayacaktı. Zira o dönemin dilinin en azından Kur'an'ın Arapçasıyla aynı olmadığını biliyoruz. Sonuç olarak söz konusu rivayetin makuliyeti söz konusu olamaz, kabul edilemez. Ayrıca biz Hz. Musa (a.s)'nın üzerinde ilahi mesajlar bulunan levhaları direk Allah'tan aldığını biliyoruz.¹⁷¹ Yani Hz. Musa (a.s) kavminin anlayabileceği bir dille yazılmış olan metinlerin mevcut bulunduğu levhalar almıştı. İhtilafı olan tek mesele, levhaların kim tarafından yazılmış olduğudur. Acaba yazıyı Allah mı, elçi melek mi yoksa Hz. Musa (a.s) bizzat kendisi

¹⁶⁵ Yusuf Suresi, 12/2; Ra'd Suresi, 13/37; Nahl Suresi, 16/103; Taha Suresi, 20/113; Şuara Suresi, 26/195; Zümer Suresi, 39/28; Fussilet Suresi, 41/3; Şura Suresi, 42/7; Zuhuruf Suresi, 43/3; Ahkaf Suresi, 46/12.

¹⁶⁶ Kırbaşoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 166. (Müellif bu yorumunu Suyuti'nin *el-İtkân* isimli eserinden alıntı yaparak yapmıştır. Bknz. Suyuti, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1387/1967, I, 130)

¹⁶⁷ Kırbaşoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 166.

¹⁶⁸ İbrahim Suresi, 14/4.

¹⁶⁹ Kudsi ve Nebevi Hadis: Mânâsı Allah'a, lâfızları Hz. Peygamber'e âit olan hadislere kudsi hadis; mânâ ve lâfzı Hz. Peygamber'e âit olan hadislere de nebevî hadis denir.

¹⁷⁰ Taha Suresi, 20/12; Nâziât Suresi, 79/16.

¹⁷¹ A'râf Suresi, 7/145.

mi yazmıştı? Bu konuda kesin bir şey bilmemekteyiz.¹⁷² Ayette dikkat çekici olan Allah'ın ayette yazma fiilini malum fiille zikretmiş olmasıdır. Ayet şöyledir: “وَكُتِبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَا ح مِن كُلِّ شَيْءٍ” “Ona verdiğimiz levhalarda, insanlara öğüt olmak üzere her şeyi tafsilatlı olarak buyurduk.”¹⁷³ Yani levhaların üzerindeki bilgiler yazdırılmamış, yazılmıştır. Muhtemelen bu yazma fiilini de elçi melek yapmıştır. Tabii ki yine de kesin bir şey söylemek imkânsızdır. Fakat tüm peygamberlere gönderilmiş olan vahyin aslen Arapça olduğu iddiasının tutarlılığı kati değildir, olamaz.

Sonuç olarak, tüm peygamberler kendi kavimlerinin dilleriyle gönderilmişlerdir. Aksi takdirde de bu durum kabul edilemez bir itiraz alırdı. Ayrıca bu durum Allah'ın hikmetine aykırı olurdu. Zira kişinin bilmediği bir dille gönderilmiş olan ilahi mesajları anlaması ve onları tatbik etmesi düşünülemez. Kişi bilmediği bir dili de anlayamayacağı için de uyarılmış olmasının bir anlamı olmayacaktı ve bu durumda da emir ve yasaklara uymaması durumunda, Allah'a karşı bir mazereti olacak ve kendisine gelen mesajları anlayamadığı için uygulayamadığını ifade edecekti. Allah (c.c) ilahi nizama da aykırı olan bu durumun olmaması ve insanların mazeret sunmamaları için her peygamberi kavminin diliyle göndermiştir.

¹⁷²Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 61-62; Zemahşeri, a.g.e, 387; Mevdudi, a.g.e, II, 156; Elmalılı, a.g.e, III, 341.

¹⁷³ Araf Suresi, 7/145.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI, İSMET SIFATI VE PEYGAMBERLERİN İSMETİ

1. PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Allah kendisi ile insanlar arasında emir ve yasaklarını tebliğ eden elçiler olarak peygamberleri göndermiştir. İnsanlar arasından seçip kendine elçi yaptığı peygamberleri en asil ve en güvenilir, ilim yönünden en üstün, ahlak bakımından en mükemmel kimseler yapmıştır. Yine onları gözetimi altında terbiye ve himaye ederek her çeşit kötülükten korumuştur. Dolayısıyla peygamberlerin normal insanlardan farklı yönleri vardır. Onların muttasıf olmaları gereken bazı özel sıfatları vardır. Bu sıfatlar onlardan hiç ayrılmayan onlarda mutlaka bulunması gereken sıfatlardır ve beş tanedir.

1.1 Sıdk

“Doğruluk, dürüstlük” anlamına gelen bu kelime bütün peygamberlerde olması gereken bir özelliktir. Bütün insanlarda bu sıfatın bulunması mümkünken tüm kelim ekollerine göre peygamberlerde bu sıfatın bulunması vaciptir. Yine mezheplerin genel anlayışına göre peygamberler, doğruluk ve dürüstlük timsali kimselerdir. Peygamberlerin söylediği ve yaptığı her şey doğru olup, yalandan uzaktırlar. Peygamberler bir yanlış yaptıkları zaman, mucizelerle desteklenmeleri de mümkün değildir.¹⁷⁴ Çünkü onlar yanlış yaptıkları zaman doğru yola çağırdıkları insanlara kesinlikle örnek olamadıkları gibi Allah’tan aldıkları vahye karşı da itimatsızlık doğardı. Bundan dolayıdır ki peygamberler asla yalan söylemezler ve bu gibi durumlardan masumdurlar.¹⁷⁵ Zikredilen görüşler tüm kelim ekollerinin ortak görüşüdür. Onlara göre Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin doğruluğuna işaret eden birçok ayet mevcuttur. Allah (c.c)’da Kur’an’da: “وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ. ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ”¹⁷⁶ “Eğer o Resul bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, onu elimizle yakalar, sonra da onun şah damarını keserdik. Sizden kimse de buna mani olamazdı”¹⁷⁶ buyurur. Şunu ifade edelim ki zikredilen ayet genel görüşün aksine

¹⁷⁴ Gölcük, Şerafeddin, *İslam Akaidi*, Konya 1999, 154.

¹⁷⁵ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 48.

¹⁷⁶ Hakka Suresi, 69/44-47.

peygamberlerin yalan söyleme ihtimallerinin var olduğunu ifade eder. Yapmamış olabilirler ama bu yapmayacakları veya yapamayacakları anlamına gelmez. Yine mezhepler başka bir ayete binaen peygamberimizin yalan söylemediğini desteklemeye çalışırlar. Ayet şöyledir: “فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ” “Doğrusu onlar seni yalancı saymıyorlar; fakat o zalimler, bile bile Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.”¹⁷⁷ Oysaki bu ayet peygamberimizin yalancı olmadığını vurgulamak için değil, kâfirlerin Allah’ın ayetlerinin doğruluğunu bildikleri halde bile bile onları inkâr ettiklerini vurgulamak içindir.

1.2 Emanet

Peygamberin “güvenilir” olması demektir. Emanet peygamberin hem tüm insanlarla olan ilişkilerinde güvenilir olmaları ve hem de Allah’tan almış oldukları vahyi insanlara ulaştırma hususunda güvenilir olmalarıdır. Onlar asla ve asla emanete hıyanet etmezler.¹⁷⁸

Peygamberler Allah’ın emir ve yasaklarını ziyadesiz ve noksansız olarak bozmadan ve değiştirmeden insanlara tebliğ ederler.¹⁷⁹ Bu konuyla ilgili olarak Cenabı Allah şöyle buyurmaktadır: “الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ” “O peygamberler Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler. O’ndan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.”¹⁸⁰ Ayrıca peygamberler emin olma özelliğine sahip olmasalardı, nübüvvet makamına ve vahye olan güven de azalırdı. Bundan dolayı Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: “Eğer peygamber kendisine indirilenlerden bir şey gizleyecek olsaydı, Arapların karşı oldukları bir evlilik şekli olan evlatlığın hanımıyla evlenmesini emreden ayeti gizlerdi.”¹⁸¹ Nitekim malum olduğu üzere Hz. Zeyd bin Harise Hz. Rasulullah (s.a.s)’a değerli eşi Hz. Hatice (r.a) tarafından köle olarak hediye edilmişti. Hz. Peygamber (s.a.s) de onu evlatlık edinmişti. Hz. Zeynep ise Hz. Peygamber (s.a.s)’in halasının kızı idi ve hem asil ve hem de güzel bir kadındı. Hz. Peygamber (s.a.s) Hz. Zeyd’i Hz. Zeynep ile

¹⁷⁷ En’am Suresi, 6/33.

¹⁷⁸ Havva, Said, *el-Essas fi-s Sünne (İslam Akaidi)* (çev. Ahmet Varol), İstanbul 1992, 17.

¹⁷⁹ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 50.

¹⁸⁰ Ahzab Suresi, 33/39.

¹⁸¹ Bu ayet Ahzab Suresi 33/37 ayetidir.

evlendirmek istemiş fakat Hz. Zeynep bu teklifi kabul etmemiştir. Kendisini Kureyşli olduğunu öne sürmüş ve Hz. Zeyd'den daha soylu olduğunu ifade etmişti. Nihayetinde de bu evlilik çok uzun sürmedi.¹⁸² Evliliklerinin son dönemlerinde Allah (c.c): “(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye (Zeyd'e): Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince Biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karlılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir”¹⁸³ ayetini indirdi. Ayette de açıkça ifade edildiği gibi Hz. Rasulullah (s.a.s)'a evlatlığının eşiyle evlenmesi gerektiği ifade ediliyordu. Tabii ki bu uygulama Araplar arasında çok kötü addedilen bir fiildi. Fakat Allah bu ayetle bu geleneği kıracaktı ve bunun ilk öncüsü de Allah'ın Resülü olacaktı.¹⁸⁴ Her ne kadar söz konusu olan Allah'ın emri idiyse de bu emrin pratiğe dökülmesinin ne kadar zor olduğu açıktı ve Hz. Peygamber (s.a.s)'de bundan çekiniyordu. Tabii ki ayet insanlardan değil de Allah'tan korkmasını ona emrediyordu. Tabii ki nihayetinde ayetin emri yerine getirildi. Hakkındaki polemiklerin hala müsteşrikler tarafından dillendirildiği böylesi bir ayeti bile gizlemeyen Hz. Peygamber (s.a.s)'in diğer ayetleri gizlemesi imkânsızdır. Bu ayet de onun güvenilirliğini ortaya koyma açısından önemlidir. Aynı şekilde eğer Hz. Peygamber (s.a.s) gizlemiş olsaydı, kendisini eleştiren Abese 80/1-2 ayetini gizlerdi.¹⁸⁵ Söz konusu ayette Allah (c.c) kendisine gelen ama sahabeye yüzünü ekşittiği için Hz. Peygamber (s.a.s)'i şöyle uyarır: “عَبَسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى. وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَرَىٰ” “Yanına kör bir kimse geldi diye (Peygamber) yüzünü asıp çevirdi. Ne bilirsin, belki de o (iman edip) arınacak.”¹⁸⁶ Aynı şekilde Allah (c.c) hanımlarının memnuniyetini kazanmak için kendisine helal olan bazı şeyleri kendine haram kılınca, Hz. Peygamber (s.a.s)'i zikredilecek olan ayetle uyarır ve bu fiilin yanlışı olduğunu ifade eder: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتٍ

¹⁸² Elmalılı, a.g.e, VI, 317; Mevdudi, a.g.e, VI, 425; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 225-226.

¹⁸³ Ahzab Suresi, 33/37.

¹⁸⁴ Elmalılı, a.g.e, VI, 317; Mevdudi, a.g.e, VI, 425; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 225-226.

¹⁸⁵ Elmalılı, a.g.e, VII, 379; Mevdudi, a.g.e, VII, 241; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 172.

¹⁸⁶ Elmalılı, a.g.e, VII, 379; Mevdudi, a.g.e, VII, 241; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 172.

”أَزْوَاجَكَ“ *“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?”*¹⁸⁷ Aynı şekilde Allah (c.c) ayette Bedir esirlerinin fidye karşılığında serbest bırakılmasını eleştirir ve bu içtihadın hatalı olduğunu ifade eder: *“Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir”*¹⁸⁸ Eğer Hz. Peygamber (s.a.s) ayetleri gizleme gibi bir duruma gitmiş olsaydı, kendisini eleştiren ve kavminin tepkisini alacağı ayetleri gizlerdi. Fakat o bunu yapmamıştır. Aynı hüküm tüm peygamberler için de geçerlidir.¹⁸⁹ Ayrıca Allah (c.c) Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.s) ile ilgili şöyle der: *“وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ”* *“O (peygamber), arzusuna göre konuşmaz. Ancak kendine vahyedileni söyler.”*¹⁹⁰ Ayet Hz. Peygamber (s.a.s) adına tüm peygamberlerin vahiy karşısındaki titizliğini göstermek adına önemlidir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s) rivayetler ışığında yaşantısı da bize önemli ipuçları verir. Malumdur ki Hz. Peygamber (s.a.s) peygamberlikten önce çevresine güven vermiş bir şahsiyetti ve “Muhammedu'l-Emîn” lakabıyla bilinirdi.¹⁹¹ Davranışlarıyla insanların takdirlerini kazanmıştı. Peygamberliğinden sonra bile düşmanları tarafından doğruluğu, yalan söylememesi ve sözünün eri olması gibi ahlaki vasıfları ifade bulmuştur.¹⁹²

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki Allah tarafından aldığı ilahi mesajları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberlerin emanetinden, dolayısıyla da güvenirliliğinden şüphe edilemez. Aksi takdirde ilahi mesajların iletiminde problem ortaya çıkacaktı. Ama böyle bir şey muhaldir ve bu bütün peygamberler için geçerlidir.

¹⁸⁷ Tahrir Suresi, 66/1-2.

¹⁸⁸ Enfâl Suresi, 8/67.

¹⁸⁹ Sabuni, Muhammed Ali , *Peygamberlik ve Peygamberler*, 51.

¹⁹⁰ Necm Suresi, 53/44.

¹⁹¹ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul 1998, I, 143.

¹⁹² Önkâl, Ahmet, *Resulullah'ın İslama Davet Metodu*, Konya 1981, 59; Maturidi, *Kitâbu't-Tevhid Tercümesi* (Trc. Bekir Topaloğlu), İstanbul 2005, 240.

1.3 Tebliğ

Kelime anlamı “bildirmek, açıklamak” demektir. Terim anlamı ise, peygamberlerin Allah’tan aldıkları ilahi vahyi ve dolayısıyla da emir ve yasakları orijinaliyle bildirmektir. İlahi vahyin orijinaliyle iletimi çok önemlidir. Bir peygamber kendisine vahyedilen şeyi tebliğ ederken onu olduğu gibi aktarmak zorundadır. Dolayısıyla tebliğ ettiği şeyi insanlara aktarırken de en ufak bir eksiltme yapamaz ve ekleme de yapamaz.¹⁹³ Kur’an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade eder: “وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ” “Eğer o (Muhammed), Bize karşı, ona (vahye) bazı sözler katmış olsaydı, Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık. Hiçbiriniz de onu koruyamazdınız.”¹⁹⁴ Söz konusu ayetler sık meselesini işlerken de geçmişlerdi. Ayetler peygamberlerin yalan söyleme durumlarında veya vahyi olduğu gibi aktarmama ihtimalleri söz konusu olduğunda hemen ve çok katı bir müdahale görececeklerini vurgular. Yani “Hz. Muhammed (s.a.s)’in ve tüm peygamberlerin vahyi olduğu gibi aktarmaktan başka bir seçenekleri söz konusu değildir. Eğer vahyi tebliğ ederken bir eksiltme veya ekleme yapmaya kalkışırsa onu yakalar ve şah damarını koparırsınız (öldürürüz). Bunu yapma kararı aldığımızda da hiçbiriniz bundan bizi alıkoymaz. Dolayısıyla peygamberlerin tebliğ konusunda muhayyerliği muhaldir. Bu görevi yerine getirme konusunda emre itaat etmek zorundadır. Bu konuda gevşeklik göstermeleri mümkün değildir ve bu asla bağışlanmaz bir durumdur.”¹⁹⁵

Tebliğ görevini eksik olarak yapan bir peygamber o görevi tam olarak yerine getirmemiştir. Bunun gerçekliğini Kur’an Hz. Peygamber (s.a.s) üzerinden şöyle ifade eder: “يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ” “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini tam olarak yapmamış olursun.”¹⁹⁶ Yani tebliğ söz konusu olunca insanlardan çekinme, bazı emirlerin kabul edilmemesini düşünerek onu

¹⁹³ Gölcük, Şerafeddin, a.g.e, 154.

¹⁹⁴ Hakka Suresi, 69/44-47

¹⁹⁵ Seyyid Kutub, a.g.e, X, 159-160; Elmalılı, a.g.e, VIII, 327-330; Mevdudi, a.g.e, VII, 52.

¹⁹⁶ Maide Suresi, 5/67.

saklama veya değiştirme söz konusu olunca bu durumda tebliğ vazifesi tam olarak yapılmamış olur.¹⁹⁷

Tebliğle sorumlu olan peygamberler onu tam ve eksiksiz olarak ulaştırmakla yükümlüdürler. Bu görevi yerine getirirken insanları zorla ve baskıyla doğru yola iletme gibi bir zorunlulukları yoktur. Allah (c.c) bunu şöyle ifade eder: “...Zira senin görevin sadece tebliğ etmektir, hesap görmek ise Bize aittir.”¹⁹⁸ Peygamberler Allah’tan almış oldukları vahyi iletirler, dileyen kabul eder dileyen inkâr eder. Onların iman edip etmemesi peygamberin sorumluluğunda değildir. Peygamberler bunun için çaba gösterirler fakat asla zor kullanmazlar.¹⁹⁹ Aynı manadaki diğer bir ayette de şöyle buyrulur: “فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ لَّسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ” “*Sen insanları irşada devam et. Zaten senin görevin sadece irşad edip düşündürmektir. Yoksa sen kimseyi zorlayacak değilsin.*”²⁰⁰ Yani o kadar çabadan ısrardan ve delilden sonra hala iman etmemekte ısrar eden kimsenin sorumluluğu peygamberlere ait değildir.²⁰¹ Bu konuyla ilgili pek çok ayet bulmak mümkündür.²⁰²

Peygamberlerin tebliği yaparken takip etmesi gereken yolu Allah (c.c) Kur’an’da farklı ayetlerde vurgular. Allah (c.c) sabırla ve hikmetli sözler ve güzel öğütlerle Allah’ın yoluna davet etmeyi emreder: “أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ” “*(Ey Muhammed) Sen (insanları) Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et.*”²⁰³ “Bu ayette söz konusu olan "hikmet" ve "güzel öğüt", tebliğ ile ilgilenen insanlar için çok önemlidir. Hikmet, kişinin tebliğ sırasında dikkatli ve basiretli olması, bunu körü körüne yapmamasıdır. Hikmet, hitap edilen kişinin zihin, yetenek ve şartlarını göz önünde bulundurulmasını ve mesajın bunlara uygun bir şekilde iletilmesini gerektirir. "Güzel öğüt" ise, kişinin muhatabını sadece

¹⁹⁷ Elmalılı, a.g.e, III, 231.

¹⁹⁸ Ra’d Suresi, 13/40.

¹⁹⁹ Zemaşşeri, a.g.e, 543; Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi*, I, 641; Mevdudi, a.g.e, II, 522; Elmalılı, a.g.e, V, 162.

²⁰⁰ Ğaşiye Suresi, 88/21-22.

²⁰¹ Zemaşşeri, a.g.e, 543; Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi*, I, 641; Mevdudi, a.g.e, VII, 315; Elmalılı, a.g.e, IX, 178-179.

²⁰² Mâide Suresi, 5/99; Âl-i İmrân Suresi, 3/20; Mâide Suresi, 5/92; Ra’d Suresi, 13/40; Nahl Suresi, 16/35,82; Nûr Suresi, 24/54; Ankebût Suresi, 29/18; Yâsîn Suresi, 36/17; şuarâ Suresi, 42/48; Teğâbûn Suresi, 64/12.

²⁰³ Nahl Suresi, 16/125.

mantıkî ikna metotlarıyla değil, aynı zamanda duygularını cezp ederek de inandırmaya çalışmasıdır. Bu ayette geçen "onlarla en güzel şekilde mücadele et" emri de, tebliğ vazifesini ciddi bir şekilde yerine getirmeyi talep etmektedir. Buna göre tebliğci, tatlı bir dile sahip olmalı, tebliğde soylu bir davranış göstermeli, cezp edici, akla ve mantığa uygun fikirleri öne sürmeli ve muhatabını en güzel bir şekilde ikna etmeye çalışmalıdır.”²⁰⁴ Ayrıca Kur'an, Allah'ın en büyük düşmanlarına bile tebliğin götürülmesini emreder. Hem de onları kırmadan, ezmeden, lânetlemeden ve onlara öfkelenmeden bu vazifelerinin yerine getirilmesi gerektiğini vurgular: “فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيْنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى” (Ey Musa ve Harun) Firavun'a gidin, çünkü o azmıştır. Ona yumuşak ve tatlı bir sözle tebliğde bulunun. Belki öğüt alır veya Allah'tan korkar”²⁰⁵

Sonuç olarak tebliğ peygamberlerin bir sıfatıdır. Peygamberler tebliğ görevini yerine getirirken vahye kesinlikle kendiliklerinden müdahalede bulunamazlar, ekleme veya çıkarma yapamazlar. Onlar tebliğ yaparken en güzel üslubu kullanırlar. Tebliğ yaparken zengin-fakir, genç-ihiyar ayırımında bulunmazlar ve herkese tebliği ulaştırmaya çalışırlar. Tabii ki peygamberlerin sorumlulukları tebliği ulaştırmakla sınırlıdır. İnsanların kabulü için çaba ve ısrarları olabilir ama insanları zorlamakla sorumlu değildirler. İman etmemekte ısrar eden kimseden peygamberler sorumlu değildirler. Ayet bu gerçeği ne güzel ifade eder: “إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ” “Doğrusu Biz seni Hak (Kur'an) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”²⁰⁶

1.4 Fetânet

Peygamberlerin zarûrî sıfatlarından biridir. "Fetane" “فَطَنَ” kelimesinin masdarı olup, kelime manası, akıllılık, zekilik, uyanıklık demektir. Ahmaklık, akılsızlık veya az anlayışlılığın tam zıddıdır. Peygamberlerin akıllarında en küçük bir kusura sebep olacak bir rahatsızlıkları olmuş olsaydı, bu kadar ağır ve zor bir görevi başatabilmeleri mümkün olmazdı. Onun içindir ki hiç

²⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1967, X, 200; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XX, 138 v.d.; Zemahşeri, 588; Beydavi, a.g.e, I, 561.

²⁰⁵ Tâhâ Suresi, 20/43, 44.

²⁰⁶ Bakara Suresi, 2/119.

bir peygamberde ahmaklık, akıl noksanlığı bulunması veya herhangi bir hastalığın akıllarına zarar vermesi mümkün olmamıştır ve olması da mümkün değildir.²⁰⁷

Bilindiği gibi Yüce Allah Hz. Âdem'den, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e kadar, muhtelif zamanlarda, birçok peygamber göndermiştir. Bu peygamberler kendi topluluklarını Allah'ın yoluna ve tevhîd inancına davet etmişlerdir. Onlara hakikati ve hidayet yolunu anlatmışlardır.²⁰⁸ "Beyan" ve tebliğ" gibi önemli bir risalet görevini yerine getirme durumunda olan bu peygamberler de, haliyle, mutlaka çok zeki, akıllı, muhakeme kabiliyeti en üstün, düşünme yeteneği en yüksek kişilerden seçilmektedir. Çünkü yüce Allah lütuf ve ihsanının bir nişanesi ve kullarına olan sonsuz rahmet ve merhametinin bir eseri olarak, doğru yolu bırakıp sapıtan, dünyevî bir takım tağutların peşinde koşarak onlara sarılan, maddî, aynı zamanda faydası veya zararı bile olmayan elleri ile yaptıkları putları tanrı tanıyan topluluklara peygamberler göndermiştir. Haliyle o kadar azgın ve sapık düşünceler içinde kalmış bir toplumla mücadele üstün bir akıl ve zekâ yeteneği gerektirir. Zira o topluluğun belki asırlar boyu sürdürüp geldikleri atadan görme davranışları ve geleneksel inançlarını onların kafasından silip, yerine doğruyu, hakikati ve hepsinden ileri tevhîd inancını yerleştirmek siyaset bilgisini, sosyolojik ve kültürel dehayı, kısacası bilgi ve üstün bir zekâyı gerekli kılar. Bundan dolayı peygamberlerde bütün bu vasıflar bulunmuştur veya Yüce Allah böyle kimseleri kulları arasından peygamber olarak seçmiş ve onları vahiyle desteklemiştir. İçinde bulunduğu toplumun düşünce ve akıl seviyelerine göre onları ikna etmek, yanlış inançlarını düzeltmek, münazaraya girenleri tutarlı ve mantıklı cevaplarla susturmak, Peygamberler gibi fetânet sahibi, akıllı, zeki kimselerin yapabileceği bir iştir.²⁰⁹

Peygamberlerin fetânet sıfatıyla ilgili olarak Kur'an'da pek çok örnek bulmak mümkündür. Örneğin Hz. İbrahim'in kavmini ikna etmek ve putların güçsüzlüğünü ve ibadete liyakatlerinin olmadığını delillendirmek için sergilediği mantıki çıkarım dikkate şayandır. Bilindiği üzere kavminin kendilerine taptığı

²⁰⁷ Taftazanî, *Şerhu'l-Makâsıd*, II, 198.

²⁰⁸ İbrahim Suresi, 14/4.

²⁰⁹ Taftazanî, *Şerhu'l-Makâsıd*, II, 198 vd.

putları kıran Hz. İbrahim putların en büyüğünü kırmaz. Bu fiili kendisinin mi yaptığı sorulunca da bunu puta sormalarını söyler. Kur'an olayın devamını bize şu şekilde aktarır: “فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ. ثُمَّ نُكِسُوا عَلَىٰ رُؤُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ” “Bunun üzerine (kavmi) kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) *"Zalimler sizlersiniz, sizler!"* dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: *Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler.*”²¹⁰ Tabii ki kavmi kendilerini savunmaktan aciz olan bu tanrıların ilah olamayacağını vicdanlarında kabul ettikleri halde inatları imanlarına engel olacaktı. Hz. İbrahim'in kavmini iknası hakikaten ancak ve ancak çok zeki bir insanın yapabileceği bir meziyettir.²¹¹ Aynı şekilde Hz. İbrahim'in kâfir Nemrut karşısındaki hazır cevaplılığı ve derin zekâsı etkileyicidir: “Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.”²¹²

Sonuç olarak, peygamberler Allah'tan aldıkları ilahi vahyi insanlara ispat etmek ve zor sorular karşısında etkileyici olabilmek için insanların en zekileri olmak durumundadırlar. Ayrıca onlar farklı seviyeden insanlarla muhatap oldukları için etkili olabilmeleri son derece pratik bir zekâyâ ve kavrayışa sahip olmalarına bağlıdır. Zaten Cenâb-ı Allah (c.c) peygamberliğe bu vasıfları hâiz olan insanları seçmiştir.

1.5 İsmet

İsmetin kelime anlamı “masum olma, kötülük ve günahlardan korunmuş olma” gibi anlamlara gelir.²¹³ Cumhura göre peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatlardan biridir. Terim anlamı konusunda ileride daha

²¹⁰ Enbiya Suresi, 21/64-65.

²¹¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 216; Zemahşeri, a.g.e, 682; Seyyid Kutup, a.g.e, X, 151; Mevdudi, a.g.e, III, 280.

²¹² Bakara Suresi, 2/258.

²¹³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, XII,403; Zebidî, *Tâcu'l-Ârûs*, VIII, 395.

ayrıntılı bilgi verileceği için bu başlık altında kısaca bir tanım zikredeceğiz. Cumhurun genel anlayışına göre ismet peygamberlerin hata ve günah işlemekten masum olmalarıdır. Bazıları bu masumiyeti o kadar abartırlar ki peygamber adeta melekleştirilir. Biz ise ismeti “peygamberlerin insan olmaları itibariyle günah işleme gücüne sahip olmaları ve hata işleme durumlarında da vahiy tarafından düzeltilmeleri” diye tarif ettik.

İsmet sıfatı daha önceki başlıklar altında da ifade edildiği gibi tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır. Biz ismet sıfatını iki bölüm halinde ele aldık. İlk bölümde ismet sıfatını cumhurun anlayışı doğrultusunda ele aldık. İkinci bölümde ise kendi görüşümüz doğrultusunda ele aldık. Cumhurun bu konudaki görüşlerini zikrederken de yeri geldikçe katılmadığımız noktaları ve sebeplerini de belirttik.

2. İSMET KAVRAMININ TANIMI VE PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI

Çalışmamızın ana konusu ismet olduğu için bu başlık altında öncelikle ismet kavramının kelime anlamını ele alacağız. Daha sonra da cumhurun kabulüne göre ismetin terim anlamını ele alacağız. Önce bu görüşleri zikrettikten sonra kendi görüşümüzü ifade edeceğiz ve katılıp katılmadığımız noktaları ifade edeceğiz. Tabii ki ismet hakkında farklı görüşlerin mevcut olduğunu ifade edelim. Bu yüzden tüm mezheplerin ismet sıfatını nasıl anladıklarını zikrettikten sonra kendi görüşümüzü sunmanın daha tutarlı ve sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. Zira kısmen veya tamamen uyuşabileceğimiz görüşlerin yanı sıra katılmadığımız noktaların da var olduğunu ifade edelim. İsmet, peygamberlerin hata ve günahattan masum olması demekse bu onların hata ve günah işleyememeleri anlamına mı gelir? Hata işleme potansiyelleri var mıdır, yok mudur? İsmet, peygamberlerin tüm hayatları boyunca hata ve günahattan beri olmaları mıdır? Yoksa bu hatadan beri olma sadece peygamberlikten sonrası için mi geçerlidir? Peygamberlerin büyük günah işlemeleri mümkün müdür, değil midir? Peygamberlerin şirk koşmuş olma ihtimalleri var mıdır? Şirk koşma ihtimalleri varsa bu vuku bulmuş mudur? Şirk koşma ve büyük günah işleme ihtimalleri nübüvvetten sonra da mümkün müdür? Şirk koşmaktan men edilmiş

olmaları veya şirk koşmamakla emr olunmaları ne anlama gelir? Peygamberlerin şirk koşma ihtimali yoksa neden bunu yapmamaktan men edilmişlerdir? Peygamberler istese de hata işleyemezler mi? Bu soruları çoğaltmak mümkündür. İşte biz bundan sonraki başlıklar altında zikredilen sorulara cevap aramaya çalışacağız.

2.1 İSMET KAVRAMININ KELİME VE TERİM ANLAMI

2.1.1 İsmet Kavramının Kelime Anlamı

İsmet Arapça bir kelime olup, “asame” عَصَمَ fiilinin masdarıdır. Lügatte “menetmek, korumak” anlamlarına gelir. Araplar bu kelimeyi; “عَصَمْتُهُ مِنْ الطَّعَامِ” “ben onu yemekten korudum” yani “ben, onu yemeğe ulaşmaktan men ettim” veya “عَصَمْتُهُ مِنَ الْكُذْبِ” “ben onu yalan söylemekten korudum” yani “ben onu yalan söylemekten men ettim” anlamında kullanırlar.²¹⁴ Ayrıca “ismet”; “tutmak, tutunmak, sığınmak, dayanmak, bağlamak, kazanmak ve gerdanlık, ip, bağ, nikâh akdi ve iffet” gibi anlamlara da gelir.²¹⁵ Kur’an-ı Kerim’de aynı kökten türetilmiş fiillerin kullanıldığı ayetler mevcuttur ve her fiilin anlamı neredeyse aynıdır. İlk ayet, tufan sırasında gemiye binmeyen oğlu ile Hz. Nuh (a.s)’un aralarında geçen konuşmadır: “قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ” “Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle beraber olma, diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): “Bugün Allah’ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur” dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.”²¹⁶ Ayette geçen iki tane kelime “عَصَمَ” “asame” fiilinden türetilmiştir. İlk kelime (يَعْصِمُ) “ya’simu” fiilidir, ikinci kelime ise (عَاصِمٌ) “âsim/koruyan/men eden” ism-i failidir (bir fiili işleyen kimse) ve her ikisi de “korumak/men etmek” anlamında kullanılmışlardır. Ayette geçen (يَعْصِمُنِي) “ya’simuni” “beni korur” fiili “(يَمْنَعُنِي)/yemneunî” “beni

²¹⁴ İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, XII, 403; Zebidi, Muhammed Murtaza el-Hüseyni, *Tâcu’l-Arus*, Beyrut 1988, VIII, 398; Bulut, Mehmet, “İsmet”, DİA, İstanbul 2001, XXIII, 134-136.

²¹⁵ İbn Manzur, a.g.e, XII, 405-408; Zebidi, a.g.e, VIII, 398-399.

²¹⁶ Hud Suresi, 11/42-43; Ayrıca Maide Suresi, 5/67.

men eder” manasında kullanılmıştır. “Yani Hz. Nuh’un (a.s) oğlunun cümlesinden kastı, “قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَمْعُنِي مِنَ الْمَاءِ” *“beni boğulmaktan ‘men edecek’ bir dağa sığınacağım”* demektir.”²¹⁷ Diğer ayet Hz. Yusuf’tan murad almak isteyen azizin hanımının ifadesidir: “... وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ...” *“Kadın (Azizin hanımı) dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı.”*²¹⁸ Ayette geçen “اسْتَعْصَمَ”/“ista’same” fiili “امْتَنَعَ”/“imtenea” manasındadır. Yani “O (Yusuf), benim bu isteğimi şiddetli bir şekilde men etti” demektir.²¹⁹ Sonuç olarak “ismet” fiilinin ve türdeşlerinin Kur’an’daki anlamlarının da “korumak ve men etmek” anlamlarında olduğunu görmüş olduk.

2.1.2 İsmet Kavramının Terim Anlamı

Bu başlık altında tanımı yapılan tüm görüşler cumhura ait olan görüşlerdir. Çok küçük farklılıklara rağmen ismet sıfatı ile alakalı tanımlardaki ortak nokta, peygamberlerin hata ve günahattan masum olmalarıdır. Şimdi sırasıyla söz konusu tanımları zikredeceğiz. İsmet; peygamberlerin güçleri yetmekle birlikte, günahlardan uzak kalma melekeleri olarak tanımlanır. Yani günah işleyebilecekken günahattan uzak durmalarıdır.²²⁰ Diğer bir tanımda ismet; Allah’ın (c.c) peygamberlerini önce onlara tahsis ettiği saf cevherlerle, sonra cismi ve nefsi üstünlüklerin en üstününe sahip kılmakla, sonra da onlara sekinet indirme ve kalplerini muhafaza etmekle ve tevfiğiyle korumasıdır.²²¹ Dikkat edilirse buradaki tanımda “peygamberlerin günahlardan uzak durmaları için Allah tarafından kendilerine uzun süreli bir müdahalede bulunulması” söz konusudur. Bu müdahale “onlara sekinet indirme, kalplerini muhafaza etme ve tevfiğiyle koruması” şeklindedir. Dolayısıyla bu vesileyle peygamberler masiyetten uzak durabilirler.

İsmet başka bir tarifle, “peygamberlerin gerek sözlerinde, gerekse fiillerinde kendilerini lekeleyecek ve kıymetten düşürecek hatalardan korunmuş

²¹⁷ Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, I, 568; Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 15.

²¹⁸ Yusuf Suresi, 12/32.

²¹⁹ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 15.

²²⁰ Cürçânî, *et-Ta’rifât*, 90.

²²¹ Zebidi, *Tâcu’l-Arus*, VIII, 399.İsfahânî, a.g.e, 337.

olmalarıdır.”²²² Aynı şekilde bu tanımdaki “korunmuş olma” ibaresi dikkate değerdir. Yani peygamberler korunmuş olmakla hatalardan uzak durabilirler. Yine ismet; “Allah’ın peygamberlerine bir lütfu olup, onları bir nevi kontrol altında tutulması şeklinde de tarif edilebilir.”²²³ En son tanımda ismetin açıkça “Allah’ın koruması ile” mevcut olabilecek bir sıfat olduğu açıktır. Tüm tanımlardan sonra genel bir hüküm çıkarılacak olursa; ismet sadece peygamberlere has bir sıfat olup, diğer insanlar için ismet söz konusu olamaz. Aynı şekilde genel anlayışa ve tanımlara göre ismet, Allah’ın peygamberleri sürekli bir kontrol altında tutması ile peygamberlerin hata ve günahlardan beri/uzak olmalarıdır.

Kur’an-ı Kerim peygamberlerden bahsederken onları cumhurun ismet anlayışıyla bağdaştırılamayacak bir şekilde anlatır. Peygamberlerden de hatanın sadır olması mümkündür ve bu durumda da uyarılırlar. Onların tek farkı hataları ile baş başa bırakılmamış olmaları ve bu yanlışın hemen müdahale edilerek düzeltilmesidir. Böyle bir kontrolün varlığı ayetlerde de açıkça vurgulanmıştır. Eğer başta ifade edilen tanımlarda olduğu gibi, peygamberler sürekli bir kontrol altında tutulmakla hata ve günah işleyememe potansiyeline sahip olsalardı; onların hiçbir zaman hata işlememeleri, dolayısıyla da uyarılmamaları gerekirdi. Fakat biz Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin bazı fiillerinden dolayı “niçin böyle bir şey yaptın, bu yaptığın doğru değildir” gibi ibarelerle ikaz edildiğini görmekteyiz. İleride ayrıntılı inceleyeceğimiz için burada kısaca zikrederek geçmekle yetineceğimiz iki örnekten ilki Hz. Peygamber (s.a.s)’in âmâ sahabeye yaptığı yüzünü ekşitmesi sebebiyle uyarılmasıdır.²²⁴ İkinci örneğimiz de hanımlarının rızasını kazanmak için kendisine balı haram kılması sebebiyle ikaz edilmesidir.²²⁵ Hatta çok ağır fiillerle ifade bulan ayetler vardır. Örneğin Hz. Âdem için: “وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى” “Âdem, Rabbine baş kaldırdı ve azıttı”²²⁶ ibaresi kullanılır. Bir peygamberin Rabbi’ne isyan etmesi çok ağır bir ithamdır. Ayetin te’vili daha ilerde yapılacağı için burada bu kadar bilgi ile yetinmekteyiz.

²²² Zebidi, *Tâcu’l-Arus*, VIII, 399.İsfehâni, a.g.e, 337; Gündoğar, Hamdi, *Kur’an’da Hz. Muhammed (s.a.s)’in Özellikleri*, İstanbul 1999, 34; Bulut, Mehmet, a.g.e, 26.

²²³ Bulut, Mehmet, a.g.e, 56.

²²⁴ Abese Suresi, 80/1-10.

²²⁵ Tahrir Suresi, 66/1.

²²⁶ Taha Suresi, 20/121.

Nihayetinde şunu ifade edelim ki ismet “uzun süreli veya sürekli bir kontrol mekanizması” değil, “olmaması gereken bir fiilin işlenmesi durumunda, yanlışlığın vahiyle düzeltilmesi ve bir daha tekrür etmemesini ifade eden kontrol mekanizması” olarak ifade edilirse daha doğru olur kanaatindeyiz.

2.2 PEYGAMBERLERİN İSMET SIFATI

İsmet kavramının kelime ve terim anlamlarını zikrettikten sonra asıl konumuz olan peygamberlerin ismet sıfatını ve mahiyetini işlemeye çalışacağız. Önce ismet sıfatının kapsamını, daha sonra da peygamberlerin ismetini kabul edenlerin görüşlerini ve delillerini zikredeceğiz. Konumuzun en son başlığı da peygamberlerin şirk koşmalarının imkânını ve nübüvvetten önce bunun vuku bulup bulmadığını –her ne kadar genel âlimler topluluğu peygamberler için küfrü ve şirki kesinlikle kabul etmiyorsa da- ayetler ışığında zikredeceğiz.

2.2.1 Peygamberlerin İsmet Sıfatının Kapsamı

Biz her ne kadar böyle bir başlık atmış olsak da aslında bizim tanımımıza göre “ismetin kapsamı” diye bir problem yoktur. Zira bu problem cumhurun problemidir. Çünkü biz ismetin “hata yapması mümkün olan peygamberlerin hata yapmaları durumunda vahiy ile bu hatalarının düzeltilmesidir” şeklinde tanımlanmasının daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz. Bu durumda ismet sadece peygamberin vahiyle muhatap olduğu bir dönem için geçerli olabilir. Yani peygamberin nübüvvetten önce ismeti söz konusu olamaz. Fakat yine de biz bu başlık altında cumhurun anlayışını da okuyucuya aktaracağımız için, peygamberlerin ismet sıfatının kapsamını genişçe ele alacağız. Bu konudaki ilk problem peygamberlerin nübüvvetten önceki dönemiyle sonraki dönemi arasında fark olup olmadığıdır. Yani peygamberler peygamber olduktan sonra mı ismet sıfatına sahip olurlar, yoksa yaşamlarının her döneminde de bu sığata sahip midirler? Zira bu konuda iki anlayış mevcuttur. Kimileri ismeti peygamberin yaşamının her dönemine yayarken, kimilerince ismet sadece nübüvvetten sonra söz konusu olabilir. İlk görüşün sahiplerine göre peygamberler hayatları boyunca masumdurlar. İkinci görüş sahiplerine göre ise peygamberler sadece nübüvvetten sonra masumdurlar.

Bu konuda bazı âlimlerin görüşü şöyledir: Peygamberler için masumiyet, hem peygamberlikten önce hem de peygamberlikten sonra sabit olabilmektedir. Çünkü kişisel hareketler ve davranışlar -peygamberlikten önce olsa bile- gelecekte nübüvvetle görevlendirilecek olan peygamberin davetine etki eder. Peygamberin, güzel bir gidişatının ve nefsinin tertemiz olması gerekir.²²⁷ Bu görüşü savunan âlimler, buna; Yüce Allah'ın, Peygamberleri, insanların tertemiz olanından seçmesini ve onları küçüklüğünden itibaren bizzat kendisinin gözetmesini delil getirmişlerdir. Yüce Allah, Hz. Musa (a.s) ile ilgili şöyle buyurur: “وَالْقَيْثُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِثْنَةً عَلَى عَيْنِي” “Ey Musa! Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım.”²²⁸ Ve ayrıca Yüce Allah'ın, Peygamberleri seçkin ve iyi kimselerden seçtiği ile ilgili: “وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ” “Doğrusu onlar (Peygamberler) katımızda seçkin ve iyi kimselerdendirler”²²⁹ ayetlerini, kendi görüşlerine delil olarak kullanmışlardır. Buna göre peygamberlerin, peygamberlikten önce ve sonra her türlü günahları, masiyetleri ve çirkin fiilleri işlemekten masum olmaları ve bunlardan korunmuş olmaları gerekmektedir.²³⁰

Peygamberlerin nübüvvetten önce de masum olduklarını kabul edenlerin delillerine şöyle cevap verilebilir. Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin nübüvvetten önce masum olduğuna dair açık ibarelere rastlanmamaktadır.²³¹ Peygamberlerin nübüvvetten önce de masum olduğuna delil olarak getirilen ayetlerden biri olan, Hz. Musa'nın çocukluğundan beri Allah'ın gözetiminde olmasına şöyle eleştiriler getirilebilir. Hz. Musa (a.s)'nın diğer peygamberlerden bir farkı vardır. Onun doğduğu dönemde İsrailoğulları'nın erkek çocukları öldürülüyorlardı²³² ve aynı akıbetin Hz. Musa (a.s)'nın da başına gelmesi pek ala

²²⁷ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 22.

²²⁸ Taha Suresi, 20/39.

²²⁹ Sâd Suresi, 38/47.

²³⁰ Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 110 vd.

²³¹ Gölcük, Şerafettin, a.g.e, 153.

²³² Kasas Suresi, 28/4. Söz konusu ayette: “Doğrusu Firavun, ülkesinde (Mısır'da) zorbalık yaptı, büyüklük tasladı. Halkını çeşitli fırkalara ayırdı. Onlardan bir topluluğu, erkek evlatlarını kesmek, kız evlatlarını ise hayatta bırakmak suretiyle özellikle zayıflatmak istiyordu. O, bozguncunun teki idi” buyrulur. Burada “bir topluluktan” kasıt İbraniler/İsrailoğulları'dır. Firavun'un erkek çocuklarını öldürmesinin sebebi İbranilerin dışardan gelecek muhtemel bir düşman baskınına destekçi olma ihtimallerinin izale edilmesiydi. Yoksa bizim tefsirlerimize de girmiş olan ve aslı olmayan “rüyasında İsrailoğullarından bir peygamberin geleceğini görmesinden veya müneccimlerce kendisine böyle bir

mümkündü. Bunun farkında olan Hz. Musa (a.s)’nın annesine de: “ *Onu bir süre emzir, şayet onun başına bir şey geleceğinden endişe edersen, ırmağa bırak, hiç endişe etme, hiç üzülme! Zira Biz onu sana kavuşturacağız ve onu resullerden yapacağız*” diye vahy edilerek/bildirilerek onun gönlünün hoş olması sağlanacaktı.²³³ Bundan sonra da Hz. Musa (a.s), Allah’ın takdiri ile Firavun’un ve adamlarının eliyle büyütülecekti²³⁴ ve mucizevî bir şekilde annesine geri gönderilecekti.²³⁵ Dolayısıyla Hz. Musa (a.s) Allah’ın inayetiyle mucizevî bir şekilde hem Allah’ın ve hem de kendisinin düşmanı²³⁶ olan Firavun’un sarayında büyütülecekti. Binaenaleyh “*gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım*”²³⁷ ayetini zikredilenler doğrultusunda anlamının daha doğru olduğu kanaatindeyiz. “Zira Hz. Musa (a.s) nehir yoluyla Firavunun sarayına kadar gelince onun bir İbrani çocuğu olduğunu herkes anlamıştı. Ölümünden kurtulur ümidiyle nehre bırakılmış ve nihayetinde nehir onu saraya kadar getirmişti. Tabii ki onu nehirden çıkarıp alan hizmetçilere ve Firavun’un karısına göre bu çocuğun öldürülmeme ihtimali muhaldi.”²³⁸ Buna rağmen Allah onu öyle sevimli kılmıştı ki öldürmeye kıyamadılar. O da böylece Allah’ın gözetiminde büyümeye devam etti.²³⁹ Eğer Hz. Musa bu şekilde değil de normal bir şekilde büyümüş olsaydı Allah’ın gözü önünde büyümeyecek miydi? Tabii ki yine onun gözü önünde büyümüş olacaktı. Sonuç olarak şunu ifade edelim ki bu ayeti nübüvvetten önce de ismetin varlığına delil olarak göstermek pek tutarlı gözükmemektedir. Eğer Allah’ın gözetiminde ve ismet vasfının gerekleri ile mevsuf biri olarak büyümüş olsaydı hata ile de olsa adam öldürme fiilini işlemez ve bunun için bağışlanma dilemeyecekti.²⁴⁰ Her ne kadar onu öldürme kastı yok idiyse de, özellikle kendi kavminden olmayana vurması ve ölümüne sebep olmasından sonra devamındaki

bilgi verilmiş olmasından dolayı erkek çocuklarını öldürttüğüne” dair rivayet İsrailiyyattan alınma bir uydurmadır. Ayrıntı için bakınız; Mevdudi, a.g.e, V, 378.

²³³ Kasas Suresi, 28/7.

²³⁴ Kasas Suresi, 28/8.

²³⁵ Kasas Suresi, 28/8-13.

²³⁶ Taha Suresi, 20/39.

²³⁷ Taha Suresi, 20/39.

²³⁸ Zemahşeri, a.g.e, 795; Beydavi, a.g.e, II, 47; Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi*, II, 61; Mevdudi, a.g.e, V, 378.

²³⁹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIII, 238; Beydavi, a.g.e, II, 47; Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi*, II, 61, Zemahşeri, a.g.e, 654.

²⁴⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIII, 230.

ayette “*nefsine zulmettiğini ifade etmesi ve bağışlanma istemesi*”²⁴¹ düşündürücü bir durum olarak ileri sürülebilir.

İsmetin kapsamı konusundaki diğer görüş sahiplerine gelince ise; bunlar "peygamberlerin masum oluşunun sadece peygamberlikten sonraki dönemde olacağını ve bu dönemde küçük ve büyük günahlardan masum olduklarını" savunmuşlardır. Çünkü insanlar, peygamberlikten önce peygamberlere tabi olmakla ve onlara uymakla emr olunmamışlardır. Tabi olma ve uyma, ancak peygamberlere vahyin inmesinden ve risalet ile emaneti yüklenmeleri suretiyle şerefli bir konuma geldikten sonra olur Peygamberlikten öncesine gelince ise; peygamberler de bu dönemde ancak diğer insanlar gibidir. Bununla birlikte (peygamberlik öncesi) onların gidişatında masiyetler, günahlar meydana geldiğinde veya kötü ve çirkin bir yola saptıklarında, bu durumda ikaz edilirler. Çünkü onlar, peygamberlikten önce masum değildirler. Fakat onlar, Allah'ın inayetiyle ve yaratılışlarındaki temiz halleri üzere korunmuşlardır.²⁴² Onların nübüvvetten önce de büyük günah işlemeleri söz konusu değildir. Her ne kadar Allah (c.c) onlara hidayet verildiğini ifade etmiş olsa da, bu ibare onların daha nurlu bir ortama girdiğini ifade içindir. Dalalet ile ilgili ibareler de onların yollarını şaşırdıklarını veya şirke düştüklerini ifade etmek için değil, nübüvvet nurundan uzak kaldıklarını ifade etmek içindir. Dolayısıyla da ismetleri söz konusu olmasa bile, peygamberlerin nübüvvetten önce yüce ahlak üzere oldukları ve güvenirliliklerini zedeleyecek herhangi bir durumun vuku bulmadığı görülür.²⁴³

Bu görüşe sahip olanlara da şöyle cevap verilir. Peygamberlerin peygamberliğe seçilmeden önce masum olmadıkları, fakat kötü veya çirkin bir yola sapmaları durumunda ikaz edildikleri ifade bulur. Acaba peygamber henüz ilahi bir olguyla -veya vahiyle- muhatap değilken ikaz edilmesi nasıl olmuştur? İkincisi bu iddiayı destekleyen ayetlere de rastlamamaktayız.²⁴⁴ Ayrıca tanımlarında “peygamberlerin yaratılışlarındaki temiz hal üzere korunmuş oldukları ifade edilmektedir.” Bu durumda zaten peygamberin her dönemde

²⁴¹ Kasas Suresi, 28/16.

²⁴² Râzî, *İsmetu'l-Enbiya*, 125; Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 110.

²⁴³ Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, IV, 142; Gölcük, Şerafettin, a.g.e, 153.

²⁴⁴ Râzî, *İsmetu'l-Enbiya*, 176; Gölcük, Şerafettin, a.g.e, 153.

korunmuş olması/masum olması zorunluluğu ortaya çıkar. Çünkü masumiyet korunma demektir, korunan da masumdur. Sonuç olarak söylenebilecek şey, ikinci görüşte olanların tanımlarında çelişkili ifadelerin varlığıdır.

Her iki görüşte olanların değerlendirmelerini aldıktan sonra şunu açık ve net olarak ifade edebiliriz ki peygamberlerin nübüvvet öncesi dönemiyle sonraki dönemi arasında fark vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "كُلًّا هَدَيْنَا" "*her birini doğru yola erştirdik*"²⁴⁵ buyrulur. "Dolayısıyla peygamberler nübüvvetle müşerref olunca, daha önceki durumları ile sonraki durumları arasında bir farkın meydana gelmiş olması muhakkaktır."²⁴⁶

Bu başlık altında son olarak mezheplerin ismetin zamanı/kapsamı hakkındaki görüşlerini kısaca zikrederek konuyu sonlandıralım. Ancak bu şekilde ismet konusu değerlendirilirken sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Tabii ki kelam ekollerinin bu konudaki görüşleri birbirinden farklıdır.

1. Rafizîlere göre peygamberler doğumdan itibaren ismet sahibi olup, Allah tarafından günahın her çeşidinden korunmuşlardır.²⁴⁷

2. Mutezilenin büyük çoğunluğu ise, peygamberlerin buluğa ermelerinden itibaren günahlardan korunmuş oldukları görüşünü benimsemişlerdir. Çünkü buluğa ermeden zaten hiç kimse sorumluluk sahibi olmadığından, günah ve sevap mefhumu da buluğa erdikten sonra başlamaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin ismeti de buluğ çağına geldikten sonra başlamaktadır.²⁴⁸

3. Ehli Sünnetin çoğunluğu, Ebu Huzeyl ve Ali el- Cübbâîye göre ismet nübüvvetten itibaren geçerlidir. Yani peygamberlik görevinin başlamasıyla Allah'ın manevi koruması da başlamış olmaktadır. Şunu ifade edelim ki İslam âlimleri peygamberlerin küfür ve şirkten korunmuş olduğunda müttetikirler. Fakat itikadî konular dışındaki diğer günahlardan korunmuş olup olmadıkları konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir.

Yeri gelmişken de büyük günahlar konusunda peygamberlerin ismeti hakkında kelam ekollerinin de görüşlerini de zikrederim.

²⁴⁵ En'am Suresi, 6/84.

²⁴⁶ Zuhayli, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, IV, 267.

²⁴⁷ Bulut, Mehmet, a.g.e, 42.

²⁴⁸ Bulut, Mehmet, a.g.e, 42 vd.

1. Mutezile, peygamberlerin vahiyden önce ve sonra ismet sahibi olduğunu, dolayısıyla da büyük ve küçük günahlardan masum olduğunu kabul etmiştir. Çünkü peygamberlerin büyük günah işlemeleri insanların önderi olmaları açısından ters görünecek ve insanlar onları örnek olarak kabul etmeyecektir. Zaten Mutezile alimleri “salah-aslah²⁴⁹/hüsün-kubuh”²⁵⁰ konusundaki bakış yönüyle peygamberlerden büyük günahların sadır olmasını muhal görmüştür. Çünkü böyle bir durum insanların gözünde peygamberlerin değerinin düşmesine sebep olur ki bu durum insanların peygamberlerden nefret etmesine ve peygamberlerin de insanlara boyun eğmesine kadar götürür. Böyle bir durum da peygamberler için kabul edilecek bir durum değildir.²⁵¹

Haşviyyenin görüşü diğer mezheplere göre daha farklı bir konumdadır. Çünkü onlar peygamberleri normal insanlar gibi değerlendirip, peygamberlerin de nübüvvetten önce ve sonra büyük günah işleyebileceklerini ileri sürmüştür.²⁵²

2.3 İSLAM MEZHEPLERİNİN İSMET KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Peygamberlerin günah işlemekten uzak olduğunu ve günah işlemekten korunduğunu ilk defa ifade eden Ebu Hanife (ö. 150/767)'dir. Ebu Hanife

²⁴⁹ Mu'tezile'nin, "Vücub alellah/Allah'a vacip olma" temel görüşü içinde kabul ettiği düşünce ve inançlardan biri. İslâm'da itikâdî mezheplerin en meşhurlarından olan Mu'tezile alimleri bu konuda, "kul için aslâh, yani en uygun veya en faydalı olan şeyi yapmak, Hak Teâlâ'ya vâcibtir" demişler ve bir ekol olarak bu temel görüş üzerinde birleşmişlerdir. Böyle bir görüşe sahip olmaları, "halk-ı ef'al-i ibad/kulların fiillerinin yaratılması" konusu ile Hüsün ve Kubuh meselesindeki görüşlerinden doğmuştur. O halde "Salâh ve Aslâh" problemi, bu iki aslî mes'eleden doğan tâli bir inanç konusu olmuş olur. Taftazanî, *Şerhu'l-Akâidin-Nesefiyye*, 389-395; İmamul-Harameyn el-Cüveynî, *Kitabu'l-İrşâd İla Kavâtii'l-Edille fi Usûli'l-İtikâd*, 287-299; Ali Arslan Aydın, *İslâm İnançları (İlm-i Kelâm)*, İstanbul 1984, I, 389-392.

²⁵⁰ Matürîdî, hüsün ve kubuh meselesinde der ki: "Allah bir işi haddi zatında ve aslında güzel olduğu için veya faydası zararından daha çok olduğu için emreder. (Hüsün emrin medluldür) Allah'ın bir işi emretmesi, o işin aslında güzelliğine delâlet eder. Bir şey mahiyeti itibarıyla çirkin olduğu için Allah o şeyden nehyeder. Allah'ın bir şeyi nehyetmesi, o şeyin aslında çirkinliğine veya zararının faydasından daha çok olduğuna delâlet eder. Eş'arîler ise; "eşyanın aslında ve fiillerin mahiyetinde güzellik ve çirkinlik yoktur. Allah emrettiği için bir şey güzeldir, nehyettiği için de çirkindir", derler. Aklın, fiillerin aslında güzellik ve çirkinliği idrak ettiğini kabul etmezler. Mutezileye göre ise; aklın güzelliğini idrak ettiği şeyler, yine aklın mükellef kılmasıyla vacib olur. Çirkinliği anlaşılan işten de kaçınmak aklın teklifiyle vacib olur. (Maturidi, *Kitabü't-Tevhid*, Kâhire 1970, 15-20)

²⁵¹ Kadı Abdülcebbar, *el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhid ve'l-Adl*, 304; Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, V, 50-51; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 205.

²⁵² el-Cüveynî, a.g.e, 362; Razi, *İsmetü'l-Enbiya*, 40.

peygamberler için “ismet” kelimesini değil, “*tenezzüh*” kelimesini kullanmıştır.²⁵³ Buradan anladığımız şey; islamın ilk dönemlerinde peygamberlerin ismetiyle alakalı bir tartışmanın var olmadığıdır. Bu ihtiyaç daha sonraki dönemlerde kendileriyle ilişki kurulan İslam dışı etkiler – dini (Yahudi ve Hristiyan kaynaklı etkiler) veya felsefi etkiler – sebebiyle ortaya çıkmış ve bu problem İslam âlimlerince de tartışılmaya başlanmıştır. Yani bu problemin yeni olduğunu söylemek mümkündür.²⁵⁴

Biz bu başlık altında mezheplerin “peygamberlerin ismetiyle” alakalı görüşlerini zikrederek, yeri geldikçe bazı görüşlerimizi/eleştirilerimizi ekleyerek konuyu bitireceğiz.

2.3.1 Eş’arilere²⁵⁵ Göre İsmet

Eş’ariler’in ismet konusuyla alakalı görüşleri diğer ekollerden biraz farklıdır. Onların görüşüne göre ismet; “Allah’ın peygamberde taatı (itaat/iyilik) yaratıp, masiyeti (kötülük) yaratmamasıdır. Çünkü her şeyin müsebbibi fail-i muhtar olan Allah’tır.”²⁵⁶

Bu görüşlerinden dolayı Eş’ariler, bedeninde ve nefsinde kötülüklere yönelmekten muhafaza edecek bir özellik arz eden her kişiyi masum olarak addetmişlerdir. Ve bu anlayıştan hareketle ismetin sebebini şu dört maddede açıklamışlardır:

1. İsmete nail olan peygamberin nefsinde veya bedeninde onu günahattan koruyacak bir melekeyi gerektiren bir özelliğin bulunması,
2. Yine peygamberde kötülüklerin noksanlık, taatın da iyi işlerden olduğuna dair ilim hâsıl olması,
3. Bu bilgilerin Allah tarafından devamlı vahiy ve beyanlarla desteklenmesi,

²⁵³ Ebu Hanife, *Fıkhu’l-Ekber*, İstanbul 1303, 5; Bulut, Mehmet, a.g.e, 16.

²⁵⁴ Bulut, Mehmet, a.g.e, 16.

²⁵⁵ Ebu’l-Hasen el-Eş’ârî’nin (324/935-36) öncülüğünü yaptığı, kelâm metodunu benimseyen kelâm ekolü. Eş’ârîyye Mezhebi, Mu’tazile’ye karşı bir anti-tez olarak doğmuş ve selef akidesini esas almıştır. Şehristânî, *el-Mile’l ve’n-Nihal*, 1/92-93; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâmı*, İstanbul 1339, I, 10.

²⁵⁶ Bağdadi, *Usulü’l-Din*, Beyrut 1981, 169; Razi, Fahreddin Muhammed bin Ömer, *Muhasalu Efkarü’l-Müteaddimîn ve’l-Müteahhirîn*, (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, 221; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, İstanbul 1257, III, 215; Tehânevî, Muhammed Ali bin Ali, *Kitâbu Keşşafî Istılâhâtü’l-Fünûn*, İstanbul 1984, II, 1047.

4. O peygamberden her ne zaman evla (daha iyi olanı) unutmak ya da terk etmek gibi herhangi bir hata veya durum vuku bulsa, o meseleyle ilgili olarak uyarılması veya azarlanması.

İşte bu dört özellik bir araya geldiğinde şüphesiz o peygamber günahlardan korunmuş olur. Çünkü iffet melekesi, nefsin özündedir. Nefsi itaatkâr olanın mutlu olacağını, isyankâr olanın ise bedbaht olacağını iyice bilen kimse, bu bilgisi sayesinde fitratının gereğini yapmaya meyilli olur. Sonra vahiy bu durumu tamamlar ve azarlanma korkusu kişinin daha çok sakınmasına vesile olur. Bütün bunların neticesinde bu özellikler bir araya gelince masumlüğün hakikati de pekişmiş olur.²⁵⁷ Neticede Eş'ariler ismet konusundaki görüşleri sebebiyle, peygamberleri günah işlemekten uzak görmüşlerdir. Onlara göre ismet, peygamberleri küçük ve büyük günahlardan alıkoymaktır.

Eş'arilerin ismet ile ilgili zikrettiklerine göre peygamberlerin masumiyeti nefsi bir özelliktir. Vahiyle de bu özellik desteklenince masumiyet pekişmiş olur denmektedir. Oysaki biz –daha ileriki konularda ayrıntılı tartışacağız- Eş'arilerin beyanatlarını nakzeden ayetlerin var olduğunu müşahade etmekteyiz. Çünkü Eş'ârîler peygamberlerin bedeninde veya nefsinde onu gûnahtan koruyacak bir melekenin varlığından ve Allah'ın onlarda masiyeti yaratmadığından bahsederler. Fakat biz peygamberlerin isyanından, sapmasından ve zulmünden bahseden ayetlerin Kur'ân'da mevcut olduğunu bilmekteyiz. Bu durumda onların nefsinde gûnahtan alıkoyan bir meleke iddiası tutarlılığını yitirmiş olur. Ayrıca diğer bir iddiaları da; peygamberlerde bulunan taatı iyi, masiyeti kötü görme özelliğinin bir de vahiyle desteklenerek pekiştirildiğidir. Acaba vahyin müdahalesinin söz konusu olmadığı dönem olan nübüvvet öncesi dönem için masumiyetin konumu ve durumu ne olacaktır?

2.3.2 Maturidîler'e Göre İsmet

Maturidîler'e göre ismet, "Allah'ın peygamberlerine öyle bir lütfudur ki ismet sayesinde hem o peygamberin imtihanı devam eder, hem de iradenin bekası ile de onu kötü fiillerden caydırır ve hayırlı işler yapmaya sevk eder. Tabii ki ismet mihneti

²⁵⁷ Razi, *Muhasalu Efkarî'l-Mütekaddimîn ve'l-Müteahhirîn*, (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, 221-222.

ortadan kaldırmaz.”²⁵⁸ “Yani peygamberin günden korunmuş olması, onu taat konusunda zorunlu kılmadığı gibi, günah işlemekten de alı koymaz. Ancak ismet, Allah’ın bir lütfu olarak peygamberi iyiliğe sevk edip, onu kötülükten uzaklaştırır.”²⁵⁹ İsmet sebebiyle peygamberden sorumluluk kaldırılmamış, imtihana çekileceğinden dolayı da irade hürriyeti mevcuttur.²⁶⁰ Emir ve nehiy olmadan ismetin bir manası kalmaz. Yine taat ve günah da gerçekleşmez. Nedeni ise, taat emredileni yapmak, masiyet de nehy edileni yapmamaktır. Dolayısıyla ismet ancak taat ve masiyetin vuku bulmasıyla gerçekleşir.²⁶¹ Maturidîler’in Eş’âriiler’den farkı peygamberlerin iradesinin bekasına vurgu yapmalarıdır. Onlar da imtihana tabidirler ve ismet ile onlar masiyetten uzaklaşmak zorunda değildirler. Bunu iradeleri ile yaparlar.

Peygamberlerden zorluğu gidermemekle birlikte ismet, onlar için gerekli olan bir sıfattır. Eğer peygamberlerin günah işlemeleri, yalan söylemeleri, hırsızlık yapmaları vb. caiz olsaydı; verdikleri haberlerin doğru olup olmadığı şüpheli olacak ve bu durum onların Allah’ın hücceti olma niteliklerine hâlel (zarar) getirmiş olurdu. Söz konusu durum Allah (c.c) tarafından Kur’an-ı Kerim’de: “رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا” (Zikredilen peygamberleri) müjdeleyici ve sakındırıcı olarak gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir”²⁶² buyrulmaktadır. Sonuç olarak Maturidiler peygamberlerin ismeti ile sorumluluğu mevzusunda orta bir yol bularak mantıklı bir yorum yapmışlardır.

Maturidiler’in ismet konusundaki yorumu gerçekten mantıklı ve tutarlıdır. Eş’âriilerin ifade ettiği gibi günah veya hata işleme konusunda “Allah’ın kendilerinde taatı (itaat/iyilik) yaratıp, masiyeti (kötülük) yaratmadığı bir insanın”²⁶³ imtihan sırrı ne olacaktır? Maturidiler’in bu konudaki yorumları tutarlıdır. Fakat Maturidiler de ismetin gerekliliğini vurgularken, onun peygamberler için gerekli olan bir sıfat

²⁵⁸ Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, (Thk. Fatıma Yusuf el-Haymi), Beyrut 2004, III, 527; Beyazî, Kemalüddin Ahmed bin Hasan, *İşârâtü’l-Merâm min İbârâtı’l-İmâm*, (Thk. Yusuf Abdurrezzak), Kahire 1949, 328-329.

²⁵⁹ Maturidi, Ebu Mansur Muhammed, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, III, 527.

²⁶⁰ Sabuni, Nureddin, *Maturidiyye Akaidi*, (Trc. Bekir Topaloğlu), İstanbul 1995, 114-115.

²⁶¹ Beyazî, *İşârâtü’l-Merâm*, 329.

²⁶² Nisa Suresi, 4/165.

²⁶³ Bağdadi, *Usulü’l-Din*, 169; Razi, *Muhassalu Efkarı’l-Mütekaddimîn ve’l-Müteahhirîn*, 221; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 215;

olduğunu ifade ederler. “Eğer peygamberlerin günah işlemeleri, yalan söylemeleri, hırsızlık yapmaları vb. caiz olsaydı; verdikleri haberlerin doğru olup olmadığı şüpheli olacak ve bu durum onların Allah’ın hücceti olma niteliklerine hâlel (zarar) getirmiş olurdu” derler. Acaba peygamberler ismet diye nitelenen ve tanımı da kendilerince yapılmış olan sıfat olmasaydı, günah işleyecekler miydi? Veya verdikleri haberlerin doğruluğunun imkânı olmayacak mıydı? Biz nübüvvetten önce “Muhammedu’l-Emîn” olarak bilinen Hz. Peygamber’in getirdiği haberlere inkârcıların inanmadıklarını ve bir mucize istediklerini bilmekteyiz. Bu durum diğer peygamberler için de geçerlidir. Onlar ahlaklı ve doğru sözlü olarak bilindikleri halde yine de doğru söylediklerine inanılması için mucize getirmeleri istenmiştir. Ayrıca eğer ismet olmayınca günah işleyebilme ihtimali doğacaksa; bu durumda peygamberlerin nübüvvetten önce ismet sıfatıyla haiz olmadıkları dönem için ne diyebiliriz?

2.3.3 Şiîler’e²⁶⁴ Göre İsmet

Şia’nın ismet anlayışı ise şu şekildedir: “İsmet, Allah’ın bir lütfudur ki, bu sıfatla vasıflanan kimseyi zorla değil, kendi iradesiyle günah işlemekten alıkoyar. Eğer durum tam tersi olursa, masum olan kimse sevaba nail olamaz. Çünkü masum taata da masiyete de muktedir olduğu halde kimse ona günah işletemediği gibi, taatı da terk ettiremez. Şia bu düşünceden hareket ederek imamları da ismet sıfatıyla vasıflandırmıştır.²⁶⁵ Masum olan peygamber veya imam, vacip olmayanı yapmak isterse, Allah’ın bildirmesiyle o, Allah’ın emrettiğini yapar, nehyettiğini de haram bilip ondan uzaklaşır. Dolayısıyla masumun masiyete kudreti vardır. Şayet kişi zorla masum olacak olsaydı, ismetin bir üstünlüğü ve masumiyetin bir hikmeti de kalmazdı. İnsan, akıl kuvveti, büyük zekası, kabiliyeti ve ibadeti ile ayrıca Allah’ın

²⁶⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra İmametini Hz. Ali ve evlatlarına ait bir hak olup nass ve tayinle gerçekleşeceğini iddia eden birbirlerinden farklı mezheplerin müşterek adı. Arapçada daha çok taraftar anlamında kullanılmıştır. Genel olarak halife Osman b. Affan'ın öldürülmesinden sonra meydana gelen olaylarda Ali b. Ebi Talib tarafını tutan, onunla birlikte düşmanlarına karşı savaşan ve mücadele edenlere Ali b. Ebi Talib'in taraftarları (Şiatu Ali b. Ebi Talib) denildiği görülmektedir. Şia kelimesinin bu manada kullanılışı genel olarak Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61/10 Ekim 681 tarihinde Kerbelâ'da şehid edilişinden sonraya kadar devam etmiştir. (eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, I, 146.)

²⁶⁵ Bulut, a.g.e, 81-84.

hidayeti ve tevfiğiyle bu mertebeye ulaşır. Böyle olan insan için de günah işlemek ve taatı terk etmek de imkânsızdır.²⁶⁶

Her üç mezhep birlikte değerlendirildiği zaman görülür ki, Maturidi ve Eş'âri'ler'e göre ismet, sadece peygamberlere mahsus bir sıfat olup, peygamberden başka masum insan yoktur. Ayrıca ismet çalışılarak elde edilecek bir sıfat da değildir. Fakat Şia'da hem peygamberler ve hem de imamlar ismet sıfatı ile vasıflanmışlardır. Şia'nın ifade ettiğine göre insan (imam); aklı, zekası, kabiliyeti ve taatı yanında ilahi hidayet ve tevfik ile ismet mertebesine ulaşabildiğine göre, ismet kişinin çabasıyla elde edilebilecek bir mahiyet arz etmektedir. Maturidiler'e göre ismet sahibi olan peygamberde irade ve ihtiyar (iyi ile kötü arasında seçim yapabilme hürriyeti) mevcuttur. Şia'ya göre ise hem peygamber ve hem de imamdaki irade mevcut olduğundan, Allah'ın verdiği ismet sayesinde masiyetlerden uzak bulunurlar.²⁶⁷

Bizim şia'nın ismet tanımına ek olarak zikredeceğimiz şey; onlar "ismet, Allah'ın bir lütfudur ki, bu sıfatla vasıflanmış kimseyi zorla değil, kendi iradesiyle günah işlemekten alıkoymak" diye tanımlarlar. Eğer peygamberi veya imamı masiyetten alıkoymak Allah ise, bu alıkoymayı zorla yapması veya kişinin iradesiyle yapması arasındaki farkı anlamak önemlidir. Zira nihayetinde alıkoymak Allah olsa da, peygamberin iradesi sonucu bu durum gerçekleşmiş olmaktadır.

2.3.4 Mu'tezile'ye²⁶⁸ Göre İsmet

Mu'tezileye göre ismet, Allah'ın masuma ilahi bir lütfudur ki ismetten dolayı günahlardan uzak durmaya muktedir olur. Bundan dolayı ismet sadece peygamberlere has bir durumdur. Bu sıfatla vasıflanmış olan peygamberin masiyete de taata da kadir olması yine kendi iradesiyledir.²⁶⁹ İfade edildiği gibi Mu'tezile,

²⁶⁶ Bulut a.g.e, 82.

²⁶⁷ Bulut, Mehmet, a.g.e, 84.

²⁶⁸ Mu'tezile, İslâm'da ilk zuhur eden ve akideleri aklın ışığında izah edip temellendirmeye çalışan büyük kelimeler ekolünün adı. Lügatta, "uzaklaşmak, ayrılmak, bırakıp bir tarafa çekilmek" gibi anlamlara gelen "itizal" kelimesinin ism-i fail sıgasından meydana gelen çoğul bir isimdir. Mu'tezile'nin kurucusu Hasan el-Basrî (öl. 110/728) ile büyük günah meselesi yüzünden tartışan ve onun grubundan ayrılan Vâsıl b. Ata (öl. 131/748) kabul edilmektedir. (eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal, Beyrut 1975, I, 48; Abdulkâhir el-Bağdadî, *el-Fark Beyne'l-Fırak* (Çev. E. Ruhi Fırlı), İstanbul 1979, 101-104).

²⁶⁹ Kadı, Abdulcebbar, Abdullah bin Ahmed, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, (Nşr. Abdülkerim Osman), Kahire, 1384, 780.

peygamberleri ismet açısından değerlendirirken, onları insan statüsünden uzaklaştırarak melek statüsü vermediği gibi, normal insanlar gibi devamlı hata işleyen bir varlık konumundan da uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla Ehl-i Sünnet ile bu noktada bir görüş birliğinin var olduğu söylenebilir.²⁷⁰

2.4 İSMET SIFATININ MAHİYETİ

Biz ismet sıfatını işlerken mezheplerin ismet sıfatının kapsamı hakkındaki bilgileri aktarmıştık. İsmet sıfatının mahiyeti ise üç başlık altında incelenmektedir. Tabii ki her başlık altında mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini aktararak okuyucuların daha geniş bilgi sahibi olmalarına gayret edeceğiz.

2.4.1 İtikadi Konularda İsmet

Bütün İslam âlimleri, peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra küfür ve şirkten korunmuş olduğunda müttefiktirler.²⁷¹ Fakat Haricilerin bir kolu olan Ezarikaya göre nübüvvetten önce de, sonra da peygamberlerin günah işlemeleri caiz olup, onlar katında günah küfür olarak görülmektedir.²⁷²

Haricilerin bir kısmı, Allah'ın, risaletten önce kâfir olan kimselerden de peygamber göndermesinin caiz olduğunu dile getirmişlerdir. Daha mühim olanı ise, bu görüşün Eş'arilerden İbn Furek'e (ö. 406/1015) nispet edilmiştir ki o, ifade edilen görüşün caiz olduğunu, fakat böyle bir durumun hiç vuku bulmadığını beyan etmiştir.²⁷³

Haşevilerden²⁷⁴ bir kısmı da, Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamber olmadan önce kâfir olduğunu iddia etmişler ve bu görüşlerine de Kur'an-ı Kerim'deki: “وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ” “Seni dalalette bulup da hidayete erdirmeyi mi?”²⁷⁵ âyetini delil olarak getirmişlerdir. Nübüvvetten önce peygamberlerin küfür ve şirkini kabul etmeyen âlimler Haşeviye'yi ayeti zahirine göre değerlendirip hata yapmış olmakla suçlar.

²⁷⁰ Bulut, Mehmet, a.g.e, 84.

²⁷¹ Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *Makalâtü'l-İslâmiyyin Vahtilâfu'l-Musallîn*, Mısır 1950, 272; Razi, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Kahire 1986, 39; Taftazani, *Şerhu'l-Akâid*, 302.

²⁷² Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 39; Taftazani, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 50; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 204.

²⁷³ Taftazani, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 50; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 204.

²⁷⁴ Haşeviye (Haşviye); Dini konularda akıl yürütmeyi reddeden, nasların zahirine bağlı kalmak sûretiyle teşbih (benzetme) veya tecsime (Allah'ı cisimleştirme) kadar varan telakkileri benimseyenlere verilen ad. (Diyanet İslam Ansiklopedisi, XVI, 426)

²⁷⁵ Duha Suresi, 93/7.

Zira ayetin zahiri manası her ne kadar: “Seni dalalette bulup da hidayete eriştirmedimi?” ise de ayeti: “Seni yolunu şaşır mı bulup da yola eriştirmedimi?” veya “Seni dinin hükümlerinden habersiz bulup seçerek dosdoğru yola koymadı mı?”²⁷⁶ şeklinde anlamak daha doğru olacaktır. Yine Cumhurun anlayışına göre eğer Haşeviyye’nin iddiası doğru olacak olsa, Allah’ın: “قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ” *“De ki: Allah’ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah’da sizi sevsin...”*²⁷⁷ ayetinin mucibince peygambere küfürde de uyma zorunluluğu ortaya çıkardı ki böyle bir iddianın yanlışlığı ortadadır. Eğer bu iddia yanlış ise, bu görüşün de yanlışlığı ortaya çıkmış demektir.²⁷⁸ Şunu ifade edelim ki peygambere peygamberlikten sonra uyma zorunluluğu vardır, öncesinde yoktur. Dolayısıyla da nübüvvetten sonra küfrün sadır olması mümkün olamayacağına göre, peygambere nübüvvetten sonra şirk koşma hususunda uymanın da anlamı kalmamış olur. Bu durumda da cumhurun söz konusu mezhebin görüşünü eleştirirken kullandığı ayet ve iddiaları birbiriyle tezdır ve ayrıca iddiaları da tutarsızdır. Aynı şekilde peygambere hata veya günahı uymak gibi bir zorunluluk olduğunu neye dayanarak iddia edebiliriz ki? Hz. Peygamber’in (s.a.s) ve diğer peygamberlerin Kur’an’da yapmamaları gereken hususlarda uyarıldığını görürüz. Biz bu hatalara uymakla değil, uymamakla mükellefiz.

Şia’ya gelince, her ne kadar onlar peygamberler hakkında küfrü caiz görmüyorsa da, takiyye²⁷⁹ sebebiyle küfürlerini açığa vurmuş olmalarını caiz görmüşlerdir. Açıkça ölümü izhar etmek ölüme sebebiyet verecekse, onu açığa vurması kendini tehlikeye atmadır diyerek takiyyeyi uygun görmüşlerdir. Yani aslında peygamberin kâfir veya müşrik olmadığı halde kendisini öyleymiş gibi göstermesi caizdir. Takiyyenin Şia için kendini gizleme silahı olduğunu ifade ettikten sonra, bunu kendi mezhebinden olmayanlara karşı kullanmayı vacip saydıklarını da ekleyelim. Bu durum kesinlikle risalet görevine zıt bir durum olup, yeri geldikçe

²⁷⁶ Suat Yıldırım, İstanbul 2004, 594.

²⁷⁷ Ali İmran Suresi, 3/31.

²⁷⁸ Razi, *İsmetü’l-Enbiya*, 222-223.

²⁷⁹ Takiyye kelime anlamı itibarıyla “korunmak, gizlenmek, saklamak, ihtiyat tedbiri almak” anlamlarına gelir. Güçlü olan kâfirlerin karşısında can, mal, ırz, namus ve her türlü kutsal değerleri tehlike karşısında olan müslümanların, söz konusu olumsuz durumdan kendilerini kurtarmak ve zarara uğramamak için imanlarını gizlemelerini ifaden eden ve özellikle Şii Müslümanlarca benimsenen ilke. Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde çok açık ifadelerle izin verilen takiyye bütün mezhepler tarafından helal kabul edilmiş, zorluk karşısında imanın gizlenebileceği bildirilmiştir. Fakat Şia bu konuda çok aşırıya giderek bunu bir iman meselesi yapmıştır.

tebliğ görevini terk etmeye ve daveti gizlemeye sebep olur ki bu da peygamberler için muhaldır, kesinlikle caiz değildir.²⁸⁰

Allah'ın kendilerine iman edilmesini ve uyulup itaat edilmesini emrettiği peygamberlerinin tebliğ ettikleri hükümlerle çelişecek şekilde davranış göstermeleri ve itikadi açıdan farklı olmaları imkânsızdır. Zira bu durumun peygamberlik müessesisiyle uyuşması mümkün değildir. Çünkü onlar ümmetlerine hep iyi ve güzel örnek olmuşlardır. Cumhura göre Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin Allah'ın varlığına ve birliğine iman ettiklerini ve hiçbir şekilde şirke düşmediklerini şu ayete binaen savunmuşlardır: “وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ” *“And olsun ki sana da, senden önceki peygamberlere de şöyle vahyolunmuştur: "And olsun ki eğer Allah'a ortak koşarsan işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun.”*²⁸¹ Yine cumhur Allah'ın ezeli ilmiyle peygamberlerinin şirke düşmeyeceğini bildiği halde, böyle bir ifade kullanmış olmasının hikmetini tartışmıştır. Biz bu ayetin cumhurun görüşünün tam aksini ifade etmek için kullanıldığını ileride ayrıntılı tartıştık. Şu kadarını söyleyelim ki bu ayet peygamberlerin asla şirk koşmadıklarını değil, tam aksine onların da şirk koşabileceklerini ifade etmektedir. Yine şunu ifade edelim ki bazı peygamberler nübüvvetten önce şirk koşmuşlardır. Ama tabii ki cumhur zikrettiklerimizin hilafına görüşleri savunmuştur. Bu konuda meşhur Mu'tezilî müfessir Zemahşeri, Allah'ın peygamberler hakkında böyle bir ifadeyi farz-ı muhal olarak kullandığını ve şirk koşulması sonucunda hüsrana uğranılmaması için bu ifadenin kullanıldığını ifade etmiştir.²⁸² Razi ise bu ayetteki ifadenin bir şarta bağlandığını, anlamının vaki olması gibi bir zorunluluk olmadığını ifade etmiştir. Bu ifadesini desteklemek için de: “فِيهِمَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ” *“Eğer yerle gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, ikisi de (yerin ve göğün düzeni) bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah, onların vasıflandırdıklarından münezzehtir”*²⁸³ ayetini delil olarak beyan eder. Bu ayetin doğru olmasından, yer ve gökte başka tanrıların bulunduğu; yer ve göklerin fesada uğrayacağı gibi bir sonuca ulaşılamayacağını da ekler. “Nasıl ki bu ayetten iki ilahın olabileceğinin anlaşılması hatalı ise, aynı şekilde peygamberlerin şirk

²⁸⁰ Razi, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 222.

²⁸¹ Zümer Suresi, 39/65.

²⁸² Zemahşeri, a.g.e, 946-947.

²⁸³ Enbiya Suresi, 21/22.

koşabileceğini bir önceki ayetten çıkarsamak da yanlış olacaktır. Çünkü peygamberler günah işledikleri takdirde, Allah indinde diğer insanlar gibi değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı da dile getirilmiştir. En son beyan edilen görüş de: “ وَلَوْلَا أَنْ نَبْنِئَكَ لَقَدْ كُنْتَ تَرْكُنْ إِلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلاً إِذَا لَأَذْنُكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ” “Eğer seni sebatkâr kılmısaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meylederdi. O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın”²⁸⁴ ayetlerini delil olarak getirmiştir. Eğer peygamberin en ufak hatası dahi olsa, hayatı ve ölümü tamamen sıkıntılarla dolu bir insan kılınır. Sonuç olarak peygamberlerden şirk sadır olamayacağına göre amellerinin boşa gitmesi de söz konusu olmayacaktır.”²⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de geçen ve peygamberlerin sebatkâr kılınmasıyla ve desteklenmesiyle ilgili olarak, Hz. İbrahim'den bahseden ayetleri dikkatle incelemek gerekir. Hz. İbrahim (a.s)'in babası Azer'e: “ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَرَأْتَنَّا صُنَاماً إِلَهَةً إِنِّي ” “İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti”²⁸⁶ şeklindeki beyanatı zikredilmiştir. Allah lütfuyla Hz. İbrahim'in göklerin ve yerin hükümlanlığı hakkında bilgi sahibi olmasını istemiş ve ona bunu göstermiştir. Zira O, insanlığın Allah'tan başkasına esir ve mahkûm olmaktan ancak bu şekilde kurtulabileceğini beyan ederek, Allah'ı birlemelerini istemektedir. Neticede de Allah, rububiyet sırlarını Hz. İbrahim (a.s)'e gösteriyordu. Dolayısıyla gökleri ve yeri idare eden rububiyetin sırlarının ona gösterildiği vurgulanmıştır.²⁸⁷ Cumhura göre Hz. İbrahim (a.s) bir gece gördüğü yıldızın Rabbi olduğunu zannetmiş, ancak batması üzerine batan şeyleri sevmediğini ifade ederek onun Rabbi olamayacağını ifade etmiştir. Ardından ayı ve güneşin de Rabbi olabileceklerini düşünmüş, fakat batınca onların da Rabbi olamayacaklarını izhar etmiş ve: “ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ، إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفاً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ” “Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden

²⁸⁴ İsra Suresi, 17/74-75.

²⁸⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIX, 217-219.

²⁸⁶ En'am Suresi, 6/74.

²⁸⁷ Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî*, I, 373; Beydavi, a.g.e, I, 308; Elmalılı, a.g.e, II, 219.

uzağım. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim” demiştir.²⁸⁸ Bundan sonra kavmi onunla tartışmaya girişmiş, o da onlara: “وَحَاجَّةُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ” “Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmışken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştüğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?”²⁸⁹ şeklinde cevap vermiştir. Surenin devamında da: “وَلَيْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ إِنَّ” “İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir”²⁹⁰ buyrulur. Bilindiği gibi Hz. İbrahim (a.s.)'in kavmi yıldız bilgisi konusunda oldukça uzmanlaşmış bir topluluktu.²⁹¹ Bu sebeple Hz. İbrahim gökyüzüne bakarak bir takım akli çıkarımlar yapmış ve hiçbir gök cisminin ilah olamayacağına kanaat getirmişti. Hz. İbrahim (a.s.)'in yıldız, ay, ve güneşin ilah olamayacağına dair akli istidlallerinin henüz çocukluk döneminde meydana geldiğini söyleyen müfessirler olduğu gibi bu görüşün hilafına düşüncede olanlar da vardır. Sonuçta bu konunun ihtilaflı olduğu söylenebilir.²⁹² Şunu ifade edelim ki Hz. İbrahim (a.s.)'in güneş ay ve yıldızı Rabbi olarak zikretmesi, gerçekten onları Rab olarak kabul ettiği için değildir. Hz. İbrahim (a.s) bunu kavmini bir ikna metodu olarak kullanmıştır.

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki cumhurun kabulüne göre, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri peygamberlerin Allah'a şirk koşma ve küfür gibi meselelerde hassasiyet sahibi olduklarını gösterir. Yine cumhur bu iddiasının hem Hz. Rasulullah (s.a.s) için ve hem de tüm diğer peygamberler için geçerli olduğunu ifade eder. Bu konuyla ilgili olarak da siyer kitaplarında aktarılmış olan rivayetleri de delil olarak kullanırlar. Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s)'e hiç puta tapıp tapmadığı sorulunca, Hz. Peygamber (s.a.s) bunun hiçbir zaman vaki olmadığını ifade etmiş ve şöyle demiştir: “Daima onların dinlerini küfür ve dalalet olarak bilirdim. Hâlbuki kitap nedir iman

²⁸⁸ En'am Suresi, 6/78-79.

²⁸⁹ En'am Suresi, 6/80.

²⁹⁰ En'am Suresi, 6/83.

²⁹¹ Mevdudi, a.g.e, I, 495.

²⁹² Mevdudi, a.g.e, I, 495; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, III, 175.

nedir tafsilatını bilmezdim.”²⁹³ Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s)’in çocukluğunda, gençliğinde ve vahiy gelmeden önceki dönemlerinde putlara tapmadığına, onlar adına takdim edilen yiyecek ve içeceklerden yemediğine dair pek çok rivayet de mevcuttur.²⁹⁴ Eğer peygamberlerden herhangi biri peygamberlikten evvel şirke düşmüş olsaydı, kavimlerini tevhid inancına davet ederken birçok problemle karşılaşır, güvenilirlik konusunda kendilerine pek itibar edilmezdi. Hâlbuki Hz. Peygamber’in böyle bir tehditle veya durumla karşılaştığına dair hiçbir delil mevcut kaynaklarda zikredilmemiştir.²⁹⁵ Kur’an ayetleri ve hadisler ışığında peygamberlerin hayatları boyunca tevhide bağlı kaldıkları ve insanları tek olan Allah’a kulluğa davet ettikleri görülür. Tekrar tekrar ifade edelim ki, peygamberlerin hem peygamberlikten önce ve hem de sonra şirkten ve küfürden korunmuş olduklarında âlimler müttefiktirler.²⁹⁶ Aynı şekilde insanların inanç konusunda Allah’a karşı herhangi bir mazeretleri olmaması için gönderilen peygamberlerden küfür ve şirkin sadır olmaması gerekir. Aksi takdirde insanların onlara tabi olması, tebliğ ettikleri hükümleri kabullenmeleri ve yasaklara riayet etmeleri mümkün olmazdı.²⁹⁷ Zikredilen ifadeler, peygamberlerin hiçbir dönemde şirke veya küfre bulaşmadıklarını kabul edenlerin ifadeleridir. Her ne kadar katılmıyor olsak bile; katılmama sebeplerini daha sonra ayrıntılı olarak vurgulayacağımız için, onların görüş ve delillerine hiç müdahil olmadan zikretmeyi uygun bulduk.

Bu konuda son olarak şunu ifade edelim ki peygamberlerin nübüvvetten sonra küfre ve şirke düşmediklerine dair ayetler mevcuttur. Yani bu durumun kesinliği ayetlerle sabittir. Fakat nübüvvet öncesi dönemlerinde küfür ve şirkten korunduklarına dair fikirlerin dayanağı farklılık göstermektedir. Mu’tezile ve Maturidi mezhepleri bu iddialarını genel itibarıyla akıl dayanaklı savunurlar. Maturidi ve Mu’tezililere göre, ilahi vahye muhatap olmayanların dahi Allah’ın

²⁹³ Kastallâni, Ebu’l-Abbas Ahmed bin Muhammed, *el-Mevâhibü’l-Ledüniyye Tercümesi Mealimu’l-Yakîn*, İstanbul 1898, II, 121.

²⁹⁴ İbn Hişam, Cemaleddin Abdülmelik bin Hişam, *es-Siretu’n-Nebeviyye*, Kahire, 1955, I, 181-183; Buhari, Menâkibu’l-Ensar, 24.

²⁹⁵ Bahçeci, Muhittin, *Âyet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*, İstanbul 1977, 101-102; Bulut, Mehmet, a.g.e, 41-42.

²⁹⁶ Taftazani, *Şerhu’l-Makâsıd*, V, 49-50; Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 39; Kadı Abdulcebbar, *Şerhu Usûli’l-Hamse*, 301-303; Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 247-248.

²⁹⁷ Bulut, Mehmet, a.g.e, 45.

varlığına inanma zorunluluğu vardır.²⁹⁸ Buradan hareketle onlar peygamberlerin nübüvvetten önce de şirk koşma ihtimallerinin bulunmadığını ifade ederler. Mu'tezile ayrıca "hüsün-kubuh"²⁹⁹ telakkisine binaen bu iddiasını savunmuştur. Diğer mezhepler ise peygamberlerin nübüvvetten önce de şirk koşma ihtimallerinin olmadığını, hem ayetlerle ve hem de Hz. Peygamber (s.a.s)'in nübüvvet öncesi döneminden bahseden eserlerde geçen rivayetlerle desteklemiş ve savunmuşlardır. Sonuç olarak şunu ifade edelim ki genel itibariyle mezhepler, peygamberler için hem nübüvvet öncesi dönemde ve hem de nübüvvet sonrası dönemde şirk ve küfür ihtimalini kesinlikle kabul etmemişlerdir. Tabii ki bu kabullerini de kendilerince bir peygamberlik müessesesi anlayışı çerçevesinde, kendilerine ait bir metotla, nasslarla ve akli istidlallerle savunmasını da bilmişlerdir.³⁰⁰

2.4.2 Vahiy Konusunda İsmet

Bilindiği gibi Allah (c.c) insanlara ulaştırmak istediği ilahi mesajları peygamberler vasıtasıyla ulaştırmıştır. Dolayısıyla peygamberlerin Allah'tan almış oldukları ilahi mesajları orijinaliyle aktarmaları çok önemlidir. Zira eğer peygamberler aldıkları vahyi olduğu gibi aktarmazlarsa, her hangi bir müdahalede bulunurlarsa, bu durumda ilahi vahyin iletimi sağlam olmamış olur. Aynı şekilde bu durumda peygamberler de tebliğ görevlerini tam olarak yerine getirememiş olurlar.³⁰¹ Nitekim bu durumu Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah (c.c) şöyle ifade eder: “يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رَسُولَاتَهُ” *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini tam*

²⁹⁸ Matüridiyye'ye göre peygamber gönderilmezse bile Allah'ı aklen bilmek gereklidir. Allah'ı bilmenin vücubunu idrak eden akıldır. Akıl tek başına Allah'ın varlığını ve bunun vacib oluşunu bilebilirse de, peygamber gönderilmeden, Allah tarafından yapılması teklif edilen hükümleri tek başına bilemez. Allah'ı akılla bilmenin aklen vacib olduğu görüşü, Matüridilere İmam A'zam Ebu Hanife'den geçmiştir. Beyazî'nin (1098/1687) açıklamasına göre, Ebu Hanife "Akıl yaratıklara bakarak Büyük Yaratıcıyı bilmenin aleti olduğu için Allah'ı bilmemekte kimsenin mazereti olamaz" demiştir. (Kemaleddin el-Beyazî, *İşaratü'l-Meram*, Mısır 1949/1368, 78).

²⁹⁹ Hüsün-kubuh problemi ise; eşyanın zatında iyilik veya kötülüğün var olup olmamasıdır. Yani akıl bir şeyin iyi veya kötü olduğunu bilebilir mi? Aynı şekilde bir şey aslen veya tabiatı itibariyle iyi olduğu için mi Allah onu emreder yoksa Allah (veya nass) onu iyi olarak kabul ettiği ve emrettiği için mi o şey iyidir? Veya tam aksine bir şey aslı ve tabiatı itibariyle kötü olduğu için mi Allah onu yasaklar yoksa Allah (veya nass) o şeyi kötü olarak nitelendirip yasakladığı için mi o şey kötü addedilmiştir? Bu ve benzeri soruların cevaplandığı kelami problem.

³⁰⁰ Sinanoğlu, Mustafa, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1995, 308.

³⁰¹ Gölçük, Şerafettin, a.g.e, 154.

olarak yapmamış olursun.”³⁰² Aynı şekilde peygamberlerin kendilerine vahyolunan şeye orijinaliyle uyma mecburiyetleri vardır. Ona ekleme çıkarma yapmaları, yani değişiklik yapmaları kesinlikle mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim bu durumu şöyle ifade eder: “ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَنْتَ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ أَفَلَا مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ ” “Onlara ayetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler: Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir! dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.”³⁰³ Bu konuyla ilgili diğer ayetlerde Kur'an'ın kullandığı ifadelerin müthiş beyanatları meselenin ciddiyetini vurgulaması yönüyle dikkat çekicidir. Ayetlerde peygamberin vahye müdahalesinin söz konusu olması durumunda karşılaşacağı sonuç şöyle ifade edilir: “ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا ” “Eğer O (Muhammed), Bize karşı, ona (Kur'an'a) bazı sözler katmış olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Hiçbiriniz de buna mani olamazdınız.”³⁰⁴ Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, peygamberlerin vahye müdahalesi söz konusu olamaz.³⁰⁵ Ayrıca Kur'an-ı Kerim peygamberlerin tebliğ vazifesini yaparken sadece Allah'tan korktuklarını, ondan başkasından asla korkmadıklarını şöyle ifade eder: “ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا ” “O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.”³⁰⁶ Ayetin de ifade ettiği gibi Allah'tan başka hiç kimseden korkmayan bir peygamberin insanlardan çekinme endişesiyle vahyi onların arzu ve isteklerine göre değiştirmesi mümkün değildir.³⁰⁷ Tüm zikredilenlerden sonra şunu ifade edelim ki, Allah'ın vahy etmediği bir şeyi,

³⁰² Maide Suresi, 5/67.

³⁰³ Yunus Suresi, 10/15.

³⁰⁴ Hakka Suresi, 69/44-47.

³⁰⁵ Zemahşeri, a.g.e, 1138; Beydavi, a.g.e, II, 524; Mevdudi, a.g.e, VII, 52; Elmalılı, a.g.e, VIII, 327-330.

³⁰⁶ Ahzab Suresi, 33/39.

³⁰⁷ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 227; Zemahşeri, a.g.e, 858; Nesefî, Tefsiru'n-Nesefî, II, 347; Mevdudi, a.g.e, V, 267; Elmalılı, a.g.e, VI, 198.

peygamberin onun adına bildirmesi, onun yalancılığına işaret eder ki böyle bir durum bir peygamber için imkânsızdır. Bu durum tüm peygamberler için geçerlidir.³⁰⁸

Nübüvvet görevinin gereği, ifade edilenlerde de vurgulandığı gibi, vahiy konusunda ismet, peygamberin kendine vahyedilen şeyleri tebliğ ederken, hata yapmaktan, değiştirme ve tahriften uzak durmasıdır. “Peygamberlerin kendilerine vahyedilen şeyleri gizlemeleri ve özellikle de insanlardan çekinerek, onların isteklerine göre hareket etmeleri kesinlikle caiz değildir. Eğer böyle bir şeyin varlığı söz konusu olsaydı; peygamberlerin değil kavimlerini düzeltmeleri, onların heva ve heveslerine göre bir hayat yaşamaları gündeme gelirdi ki, bu durum da ilahi vahiyle müşerref kılınmış bir peygamber için olacak şey değildir.”³⁰⁹ Neticede peygamberlerin, ilahi vahyin insanlara ulaşmasında olağanüstü bir çaba gösterdikleri ve görevlerini tam anlamıyla yerine getirdikleri bir gerçektir. Zira Allah, ayetlerle de ifade edildiği gibi, peygamberlerden görevlerini tam bir dikkat ve itina ile yerine getirmelerini istemiştir. Ve aynı şekilde peygamberlerin zikredilenleri yerine getirmemeleri durumunda da asla affedilmeyecekleri ifade edilerek, durumun hassasiyeti net bir şekilde ortaya konmuş olmaktadır.³¹⁰

2.4.3 Ameli Konularda İsmet

Çalışmanın şimdiki bölümüne gelinceye kadar sürekli tekrar edilen bir mesele vardı ki, o da peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra da küfür ve şirkten korunmuş olduklarıdır. Ancak itikadi meselelerin dışında kalan diğer günahlardan masum olup olmadıkları ise ihtilaflı bir konudur. Zira peygamberler için adam öldürme, kendine zulmetme, hoşa gitmeyecek bir davranışta bulunma, vb. ifadelerin var olduğu, Kur’an-ı Kerim’i inceleyen herkesin gözünden kaçmayacak bir durumdur.³¹¹ Her ne kadar bu durumun varlığı söz konusu ise de, aynı şekilde peygamberlerin umarak ve korkarak, samimi bir şekilde Allah’a dua ettiklerinden, hayır işlere koştuklarından, kavimleri için olağanüstü bir çaba sarf ettiklerinden ve Allah katında seçkin ve değerli insanlar olduklarından da bahsedilir.³¹²

³⁰⁸ Maturidi, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, V, 241-242; Razi, *Tefsir-i Kebir*, XXII, 111-112.

³⁰⁹ Şehristani, *Nihâyetu’l-İkdam*, Bağdat, tsz, 440, 441; Kadı Abdulcebbar, *Şerhu Usûli’l-Hamse*, 281.

³¹⁰ Şehristani, *Nihâyetu’l-İkdam*, 441.

³¹¹ Bakara Suresi, 2/35; Enfal Suresi, 8/67-68; Enbiya Suresi, 21/63; Kasas Suresi, 28/15-16; Abese Suresi, 80/1-4.

³¹² Râzî, *İsmetu’l-Enbiya*, 45-46; Sinanoğlu, a.g.t, 311-312.

Ehl-i Sünnet âlimlerinin kahir çoğunluğuna göre peygamberlerin ismeti nübüvvetle başlar. Bu yüzden onların nübüvvetten önce günah işlemeleri caiz görülmüştür. Hatta bu günahın büyük günah olmasının bile muhal olmadığı ifade edilir. Zira bu görüşün aksine bir nakli delil mevcut değildir. Her ne kadar peygamberler için bu durum vaki ise de, onların günah işlemeleri halinde hemen iyiye ve güzel olana yöneldikleri, sözlerine güvenilir insanlar haline geldikleri ve itimat edilen şahsiyetler olmaya gayret ettikleri kaynaklarca ifade edilmiştir. Ayrıca peygamberlerin nübüvvet öncesi dönemdeki söz ve davranışlarının delil olarak kabul edilmediği, aynı şekilde bu dönemdeki bir peygambere uyma zorunluluğunun olmadığı da ifade edilerek onların bu hatalarının şahsi olduğu beyan edilmiştir.³¹³ Bununla beraber İslam âlimleri peygamberlerin nübüvvetten sonra kasten büyük günah işlemekten masum olduğunda ittifak halindedirler. Aynı şekilde ekser âlim peygamberin yanılarak da olsa nübüvvetten sonra büyük günah işlemeyeceği kanaatinde. Onların küçük günahları ise nefret uyandıran ve uyandırmayanlar diye iki kısma ayrıldıktan sonra, nefret uyandırmayanlarının işlenmesini caiz görenler olmuştur. Fakat nefret uyandırmayan küçük günahların dahi kasten işlenmeyeceği, bunun ancak hata ile veya unutmaya neticesinde meydana geleceğini vurgulayanlar da olmuştur. Fakat İslam âlimleri nefret uyandıracak olan günahların ne peygamberlikten önce ve ne de peygamberlikten sonra, hataen veya unutarak vuku bulmayacağına da hem fikirdirler. Yine onlara göre, peygamberlerin her türlü yüz kızartıcı fiilden kendilerini korumaları gerekir. Böyle günahlar küçük de olsalar peygamberlerin toplumdaki güvenilirliklerine ve saygınlıklarına leke düşürürler. Bu sebeple onlardan uzak durmaları gerekir.³¹⁴

Mu'tezile âlimleri, peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra da korunmuş olduklarını savunurlar.³¹⁵ Bu düşüncelerine binaen bu konudaki görüşlerini inşa etmişlerdir. Bu yüzden onlara göre peygamberlerin peygamberlikten önce ve sonra kasten veya hataen büyük günah işlemezler. Çünkü onlardan büyük günah hâsıl olması insanlar tarafından kabullenilmesi engelleyeceği gibi bu durum da ilahi hikmete terstir. Peygamberlerin büyük günah işlemeleri onların gönderiliş

³¹³ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 40.

³¹⁴ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 41-43.

³¹⁵ Kadı, Abdülcebbar, *el-Muğni*, 780; Bulut, Mehmet, a.g.e, 84.

hikmetlerine uygun düşmediği gibi, halkın onlardan nefret etmelerine de sebebiyet verebilir.³¹⁶ Mu'tezilenin bu görüşü daha çok kendi sistemlerine uygun bir nübüvvet anlayışının ürünüdür. Aynı şekilde "hüsün-kubuh" ve "el-menzile beyne'l-menzileteyn"³¹⁷ anlayışları da bu görüşlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Sonuç olarak şunu ifade edelim ki Mu'tezile meseleyi nakil ağırlıklı olarak değil, daha çok akıl ağırlıklı bir metotla çözme yoluna gitmiştir.

2. 5 PEYGAMBERLERİN İSMETİNİN DELİLLERİ

Peygamberlerin ismetiyle ilgili mezheplerin ortaya koyduğu görüşleri aktardık. Bu başlık altında zikredeceğimiz tüm görüşler cumhurun genel kabulü doğrultusunda ele alınmıştır. Tabii ki zikredilecek olan görüşlerde katılmadığımız noktaları vurgulayarak katılmama sebebimizi zikredeceğiz. Bu konuyla ilgili olarak da meseleyi derli toplu ortaya koyanın Fahreddin er-Razi (ö.6061209) olduğu tartışılmazdır. Bu noktadan hareketle öncelik Razi'ye ait olmakla birlikte diğer âlimlerin de görüşlerini de zikrederek koyu ele alacağız. İsmetle alakalı deliller şöyledir:

1. "Şayet peygamberlerden büyük günah sadır olsaydı, dünya hayatında yerilme ve ahirette cezaya tabi tutulma hususunda ümmetin asi olanlarından daha sert muamele görürlerdi ki bu ihtimalin yanlışlığı ortadadır. Çünkü Allah'ın kulları üzerindeki en büyük nimeti risalet ve nübüvvettir. Dolayısıyla üzerinde Allah'ın en büyük nimetinin bulunduğu kimselerden günah sadır olması ise hiç hoş olmadığı gibi, sarih akıl dahi bunu kabul etmez. Ayrıca nakil de bu konuyu üç yönden desteklemektedir:

a) Yüce Allah: *"Ey Peygamber hanımları, sizden kim çirkinliği aşıkâr bir günah işlerse, onun cezası, iki kat olur. Ama kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, güzel ve makbul işlere devam ederse ona da mükâfatını iki misli verir ve ona cennette kıymetli bir nasip hazırlarız. Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir*

³¹⁶ Kadı, Abdulcebbar, *el-Muğni*, 780; Bulut, Mehmet, a.g.e, 85.

³¹⁷ el-Menziletü beyne'l-Menzileteyn (İki Yer Arasında Bir Yer): Bu prensip, büyük günah işleyen kimsenin imanla küfür arasında bir yerde, yani fasıklık noktasında bulunacağını ifade eder. Bu esasa göre Mu'tezile ekolü zina etmek, içki içmek, adam öldürmek vs. gibi büyük günahlardan birisini işleyen kimse için mü'min veya kâfir demezler. Onlar için; "el-menziletü beynel menzileteyn" Cennet ile Cehennem arasında bir yerde kalacaklardır derler. (Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, 100 vd; B. Topaloğlu, a.g.e, 174; Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, I, 43)

*kadın gibi değilsiniz. Takva sizin sıfatınız olduğuna göre, namahrem erkeklere hitap ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın. Ciddi ve ölçülü konuşun.”*³¹⁸

b) “İslam hukuku kaidesince nikâhlı kadının recmedilmesi, diğerlerine zina yapması halinde had³¹⁹ uygulanması bu konuyu desteklemektedir.”

c) “Köleye uygulanacak olan had cezasının hür insana uygulanan had cezasının yarısı kadar olması da üçüncü bir delildir.”

“Bu noktadan hareketle sarîh akıl ve zikredilen deliller, peygamberlerin normal insanlardan daha çok sorumluluk sahibi kimseler olduğunu ve onlardan büyük günahların sadır olmayacağını ortaya koymaktadır.”³²⁰

Razi peygamberlerin büyük günah işlemelerinin mümkün olamayacağını zikredilen delillerle destekler. Şunu ifade edelim ki âlimlerin çoğunluğuna göre peygamberlerin ismeti nübüvvetle başlar ve bundan sonra da kasten veya hataen büyük günah işlemeyecekleri konusunda ittifak vardır. Zaten bu konuda bir itirazımızın olmadığını ifade edelim. Zira nübüvvetten sonraki dönemde vahyin kontrolündedirler. Fakat nübüvvetten önceki dönem için Razi’nin delilinin bir anlamı yoktur. Zira bu dönemde peygamberlerin bir ayrıcalığı söz konusu değildir ve dolayısıyla da zikredilen ayetin³²¹ muhatabı olmazlar. Kendisiyle mutabık olmadığımız ikinci olgu, müfessirin recm ile ilgili ifadeleridir. Zira ikinci delil olarak zikrettiği evli kadının recmedilmesi hükmü ihtilaflıdır. Zira recmi kabul etmeyen âlimlerin de var olduğunu ifade edelim.³²² Eğer hükmün Razi’nin ifade ettiği (ve genelin kabul ettiği şekilde) şekilde olduğunu kabul etsek bile, bu durumda köleye recm cezasının yarısının nasıl uygulanacağı bir muamma olacaktır. Zira müellif üçüncü maddede “köleye uygulanan had cezasının hüre uygulanan cezanın yarısı olmasını” delil olarak sunar. Peki acaba recmde cezanın yarısını nasıl uygulayacağız?

³¹⁸ Ahzab Suresi, 33/30,32.

³¹⁹ Had, kelime manası itibariyle “sınır çekmek, bilemek dikkatle bakmak, ayırmak ve ceza tatbik etmek” manalarına gelir. Bir hukuk terimi olarak had, “İslâmî ölçülere göre dinin ortaya koyduğu helâl-haram sınırları, miktarı ve niteliği nasslarda (ayet veya hadislerde) belirlenmiş olan şer’î (dini) cezalar demektir. Örneğin bekâr erkek ve kadın zina yaparsa bunun haddi her birine yüz sopa (celde) vurmaktır.

³²⁰ Razi, *İsmetü’l-Enbiya*, 41; Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, 206.

³²¹ Ahzab Suresi, 33/30.

³²² Ayrıntılı bilgi için bkz: Bayındır, Abdulaziz, *Kur’ân Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, İstanbul 2006, 236 vd.

Bir insan iki yüz tane taş ile ölür, dolayısıyla köleye yüz taş atılmalıdır gibi bir hüküm verilebilir mi? Tabii ki bu mümkün değildir. Çünkü taşın sınırını belirlemek imkânsızdır.

2. “Eğer peygamberlerden günah sadır olsaydı, Allah’ın: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّ جَاءَكُمْ” “Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz”³²³ ayetinden dolayı şahitliklerinin kabul edilmemesi durumunda kalacaklardı. Dolayısıyla peygamberlerden günah sadır olduğu zaman dünyada şahitlikleri kabul edilmeyeceğine göre kıyamet gününde şahitliklerinin nasıl kabul edileceği şeklinde soru işaretleri oluşacağından bu durumun batıllığı aşikârdır. Allah (c.c), Hz. Peygamberin kıyamet gününde şahitlik yapacağını belirterek, bu durumu: “...وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا” “Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki insanlara şahit olasınız. Peygamber de size şahit olsun”³²⁴ ayetinde vurgulamıştır. Dolayısıyla kıyamette şahitliği açıkça beyan edilen bir kimsenin dünya hayatındaki şahitliği de teyit edilmiş olmaktadır.”³²⁵

Razi’nin alıntılardığı ilk ayeti delil olarak kullanmasına katılmadığımızı ifade edelim. Zira öncelikle fasığın ne olduğunu bilmek gerektiği kanaatindeyiz. Razi’nin de içerisinde bulunduğu bir grup müfessir fasığı “büyük günâh işleyerek veya küçük günâhta ısrar ederek hak yoldan çıkan, dinin hükümlerine bağlanıp onları kabul ettikten sonra o hükümlerin tamamını ya da bir kısmını ihlâl eden kimse” olarak tarif ederler.³²⁶ Nitekim Kur'an-ı Kerîm, Allah’ın emrinden çıkarak O’na secde etmeyen şeytan için: “فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ” “Feseka an emri Rabbih” “İblis hariç olmak üzere, onlar (melekler) hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı.”³²⁷ Ayrıca İslam alimleri genel olarak fiskın üç grupta toplanabileceği kanaatinde dirler:

a. Günâhı çirkin olarak kabul etmekle beraber bazen günâh işlemek.

³²³ Hucurat Suresi, 49/6.

³²⁴ Bakar a Suresi, 2/143.

³²⁵ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 41-42; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206; Taftazani, *Şerhu’l-Makasid*, V, 51.

³²⁶ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, II, 91; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 572; Elmalılı, a.g.e, I, 282.

³²⁷ Kehf Suresi, 18/50.

b. Yapılan bir günâhı ısrarla yapmak.

c. Günâhın çirkin olduğunu inkâr ederek bu günâhı işlemek; bu küfrü gerektiren bir durumdur; bu noktada kişinin iman ile, din ile ilişkisi kesilmiş olur.³²⁸

Sonuç olarak bir kimsenin fasık olabilmesi için, o kimsenin bir fiilin yanlışlığını bildiği halde, onu işlemesi gerekir. Peygamberler nübüvvetten önce bir fiilin yanlışlığını neye göre bilip, uygunsuz davranacaklar?

Müellife katılmadığımız ikinci nokta, müellifin “*Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin*”³²⁹ ayetini sebab-i nüzulüne dikkat etmeksizin, ön kabulüne delil olarak kullanmış olmasıdır. Zira ayetin sebab-i nüzulü bilinirse, ifade etmek istediğimiz şey daha iyi anlaşılacaktır. “Rivayetlerin ittifakıyla bu ayet Velid bin Ukbe bin Ebi Muayt hakkında nazil olmuştur. Hadise şöyle cereyan eder: Hz. Peygamber (s.a) , Benu Mustalik kabilesi İslam'ı kabul ettikten sonra, zekat tahsil etmesi için Velid bin Ukbe'yi onlara gönderir. Velid oraya gider, ama onlardan korktuğu için geri dönerek, Hz. Peygamber'e onların zekat vermeyi reddettiklerini ve kendisini öldürmeye kalkıştıklarını söyler. Bu haberi duyan Hz. Peygamber (s.a.) öfkelenir ve onları cezalandırmak amacıyla bir ordu göndermeye niyetlenir. Bazı rivayetler bu ordunun, onlara saldırmak için harekete geçtiğini, bazı rivayetler ise sadece harekete hazır olduğunu bildirmektedirler. Fakat tam bu esnada, Benu Mustalik'ın reisi Haris bin Dırar'ın (Ummu'l-Mü'minin Hz. Cüveyriye'nin babasıdır) yanında bir heyetle Hz. Peygamber'e geldiği ve, "Allah'a yemin ederiz ki, değil zekat vermeyi reddedip onu öldürmeye kalkışmak, biz Velid'i görmedik bile. Biz iman üzerindeyiz ve zekat vermeye de hazırız." dediği ve bunun üzerine söz konusu ayetin nazil olduğu hususunda görüş birliği vardır.”³³⁰

Sonuç olarak, ayet fasıklıkla mevsuf bir kimsenin getirdiği haberin araştırılmasını ve bu araştırmadan sonra hüküm verilmesi gerektiğini ifade eder. Peygamberlerin nübüvvetten önce fasıklığı zaten imkânsızdır. Zira peygamberin fasık olup olmadığını belirlemekte kullanılabilecek bir kriterin varlığı mevcut

³²⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 199-200; Elmalılı, a.g.e, I, 282.

³²⁹ Hucurat 49/6.

³³⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XX, 204-205; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 485; V, 349; Elmalılı, a.g.e, VI, 312.

değildir. Nübüvvetten sonra da aynı durum mevcut olamayacaksa, Razi'nin bu delili pek tutarlı değildir.

3. “Eğer peygamberlerden büyük günah sadır olsaydı, onlar için farz olan “iyiliği emredip kötülükten men etme” prensibini uygulaması zorlaşacak, hem insanların onlardan uzak durması gerekecek ve hem de onların kötülenmeleri gerekecekti. Hâlbuki peygamberlere eziyet etmek: “إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا” *“Allah ve Resulüne eziyet edenleri Allah, dünya ve ahirette lanetledi”*³³¹ ayetine dayanarak ilahi emre uygunluk arz etmez.”³³²

Müellifin bu deliline şöyle cevap verebiliriz: Kur'an-ı Kerim bazı peygamberlerin hatalarından bahseder. Örneğin “Hz. Musa'nın bir kişiyi öldürdüğünü”³³³ “Hz. Yunus'un da Allah'tan izin almadan kavminin arasından çıkıp gittiğini”³³⁴ ve “Adem'in rabbine isyan ettiğini ve şaşırnlardan olduğunu”³³⁵ ayetler bize beyan etmektedirler. Eğer bu fiilleri onların yerilmelerini gerektirseydi, peygamberliklerinin –iddia edilenlere göre- devam etmemesi gerekirdi. Ayrıca insanlar onları bu hatalarından dolayı eleştireceklerdi. Fakat Allah (c.c) birisini peygamber olarak seçmişse, geçmişinin artık bir önemi kalmaz.

4. “Şayet Hz. Peygamberden büyük günah sadır olmuş olsaydı: “قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ” *“De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin”*³³⁶ ayeti gereği ona uymamız gerektiği gibi bir sonuca götürecekti. Fakat böyle bir durum haramla vacibin arasını birleştirmeye götürür ki bu durumun yanlışlığı ortadadır. Çünkü peygamberlerden masiyet (günah) hâsıl olması caiz görülmemiştir.”³³⁷

Şunu ifade edelim ki, peygamberler vahiyle muhatap olduktan sonra zaten Allah'ın gözetiminde olurlar. Bu durumda onların kasti olarak büyük günah veya küçük günah işlemesi (Ehli Sünnete göre) ve ümmetin de onlara tabiiyetinin olması mümkün değildir. Çünkü bu davranışlarının yanlışlığı kendilerine hatırlatılır.³³⁸ Bu

³³¹ Ahzab Suresi, 33/57.

³³² Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 42; Taftazani, *Şerhu'l-Makâsıd*, V, 51.

³³³ Kasas Suresi, 28/15.

³³⁴ Enbiya Suresi, 21/87.

³³⁵ Taha Suresi, 20/121.

³³⁶ Ali İmran Suresi, 3/31.

³³⁷ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 42; Taftazani, *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiye*, 51.

³³⁸ Abese Suresi, 80/1-4; Tahrim Suresi, 66/1-2.

durumda ümmetin onların yanlışlarında onlara tabi olması da söz konusu olamaz. Risaletten önce de peygamberlere uyma zorunluluğu olmadığı için, zikredilen ayetin ismete delaleti pek tutarlı gözükmemektedir.

5. “Peygamberlerin Allah’a isyan edip günah işlemeleri durumunda, cehennem azabıyla tehdit edilmeleri ve Allah’ın lanetine uğramaları gerekirdi. Çünkü Allah: “وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ” *“Kim de Allah’a ve peygamberine isyan eder, (Allah’ın) sınırlarını (çiğneyip) aşarsa onu da –içinde daima kalıcı olarak- ateşe koyar. Onun için hor ve hakir düşürücü bir azap vardır”*³³⁹ buyurmaktadır. Hâlbuki peygamberlerin cehennem ateşiyle korkutulmaları ve melanetle anılmaları icma ile batıl olduğu gibi, onların günah işleyip asi olmaları da batıldır.”³⁴⁰

Yine şunu ifade edelim ki zikredilen ayetin delaletine de bir önceki delillerdeki açıklamalarımız ışığında muhalif olduğumuzu ifade edelim. Ayrıca bu ayette geçen “Allah’a ve peygamberine isyan etme” ibaresi direkt olarak peygamberin isyanını zaten devre dışı bırakmaktadır.

6. “Peygamberler Allah’a itaat etmeyi, O’nun emirlerine uyup yasaklarından kaçınmayı ve masiyetlerden uzak olmayı emretmişlerdir. Eğer kendileri taatı bırakıp günaha dalsalardı: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبِرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ” *“Ey inananlar! Niçin yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemek, Allah katında en sevilmeyen şeydir”*³⁴¹ ve “اتَّأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ” *“İnsanlara iyiliği emredip, kendinizi unutup musunuz?”*³⁴² ayetlerinin hükmüne Allah’ın sevdiği kullardan olmadıkları gibi, sonuçta da kötü bir durum ortaya çıkardı ki bu durum peygamberler zaviyesinden hoş bir durum değildir.”³⁴³

Razi’nin delil olarak zikrettiği ikinci ayetin Yahudi âlimleri için nazil olduğunu ayetin bağlamından anlamaktayız. Şunu ifade edelim ki sırf delil olsun diye bu ayetin zikredilmiş olmasının tutarlılığı tartışılabilir. Zira ayetlerin her ikisinin de ortak

³³⁹ Nisa Suresi, 4/14.

³⁴⁰ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 42; Taftazani, *Şerhu’l-Akâidi’n-Nesefiye*, 51.

³⁴¹ Saf Suresi, 61/2-3.

³⁴² Bakara Suresi, 2/44.

³⁴³ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 43; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206; Taftazani, *Şerhu’l-Makasid*, V, 51-52.

vurgusu “yapılmayan bir işin emredilmesinin kötülüğünü” ifade etmektir. Zaten peygamberler peygamber olmadan önce “iyiliği emredip, kötülükten men etmekle” sorumlu değildirler. Nübüvvetten sonra da hata yaptıklarında ikaz edilmişler ve hatalarını başkalarına emretmemişlerdir. Ve şunu bir daha vurgulayalım, söz konusu hususi ayetlerin sırf delil olması için peygamberlere de teşmil edilmiş olması tutarlı değildir.

7. “Allah (c.c) Kur’an-ı Kerim’de, Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup hakkında: “وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا ‘عَابِدِينَ’” *“Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahy ettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.”* buyurmaktadır.³⁴⁴ Ayet-i kerimede geçen “الْخَيْرَاتِ” “el-hayrat/hayırlı işler” kelimesi yapılması gereken ve kaçınılması gereken bütün fiilleri kapsamaktadır. Ayette peygamberlerin insanlara doğru yolu gösteren önderler yapıldığı açıkça ifade edilmiştir. Aynı şekilde yapılması gereken tüm fiilleri yapan ve kaçınılması gereken tüm fiillerden kaçınan peygamberlerin, her türlü taatı yerine getiren ve her türlü masiyetten uzak duran kimseler olduğu açıktır.”³⁴⁵

Daha önceki itirazlarımızda da vurguladığımız gibi, peygamberlerin hata yapmış oldukları Kur’an-ı Kerim ile sabittir. Onların beşer oldukları unutulmamalıdır. Hata yapmak insana has bir olgudur. Bu durum, insanın kötü olmasını gerektirmez. Fakat nedense bir çok müfessir bu gerçeği görmek istemez. Bu mesele ilerde daha ayrıntılı vurgulanacağı için burada bu kadar bilgiyle yetinmekteyiz.

8. Müellife göre, “yine Allah (c.c), Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup hakkında: “وَأَنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ” *“Doğrusu onlar katımızda seçkin, hayırlı kimselerdendirler”*³⁴⁶ buyurarak peygamberlerin güzel yönüne vurgu yapılmıştır. Ayette “الْمُصْطَفَيْنِ” “el-mustafeyn/seçkin” ve “الْأَخْيَارِ” “el-ahyar/hayırlı” kelimeleri, kendilerinden istisna yapılabilen, ayrıca umumiyet ifade eden ve bütün emir ve yasakları içine alan kelimelerdendir. Binaenaleyh ayet; her çeşit güzel işleri yapan ve

³⁴⁴ Enbiya Suresi, 21/73.

³⁴⁵ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 43; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206; Taftazani, *Şerhu’l-Makasid*, V, 52-53.

³⁴⁶ Sad Suresi, 38/47.

aynı şekilde her çeşit kötü işten uzak olan peygamberlerin güzel bir yönüne işaret etmektedir.”³⁴⁷ Razi bu ayeti yorumlarken, peygamberlerin saf ve temiz kimseler olmasında herhangi bir ayırım yapılmamasını, bu paklığın ve hayırlılığın bütününe, yani bütün fiil ve sıfatlarını da kapsadığını ifade eder.³⁴⁸

9. “Yine Kur’an-ı Kerim’de şeytanın durumuna işaret eden şu ayette de peygamberlerin ismetiyle ilgili ipuçları mevcuttur. Ayette şeytanın ifadeleri şöyle beyan edilir: “قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ” “İblis: Senin mutlak kudretine andolsun ki, onların (insanların) hepsini mutlaka azdıracam. Ancak onlardan ihlâslı kulların hariç” dedi.”³⁴⁹ Dolayısıyla şeytanın, dalalet ve saptırmasından Allah’ın muhlis olan kullarını hariç tuttuğunu bildirdiği kimseler peygamberler olmaktadır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de, Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup ve diğer bir kısım peygamberler hakkında ihlâslı kullar olarak bahsedilmektedir. Şeytanın ihlâslı kulları saptıramayacağını açıkça beyan etmektedir. Dolayısıyla peygamberler, şeytanın saptırmasından uzak olan ve Allah’ın özel koruması altında, ismet gibi bir sıfatla kuşatılan insanlardır.”³⁵⁰

Razi’nin bu iddiası çok ciddi bir iddiadır. Zira zikredilen ayetin bir öncesinde Allah (c.c) Hz. Adem’e secde etmeyen şeytanın kıyamet gününe kadar mühlet istemesine olumlu cevap verir. Ve ardından şeytan zikredilen ayetteki ifadeyi kullanır. Razi’ye göre şeytanın azdıramayacağı zümre peygamberler ise geriye kalan samimi mü’minlerin durumu ne olacaktır. Ayrıca şu soruyu da sormakla kendimizi mükellef saymaktayız: “Şeytan Hz. Adem ve Havva’yı kandırıp cennetten çıkarılmalarına sebep olmamış mıydı?”³⁵¹ Bu durumda Hz. Adem’in durumu ne olacaktır?” zikredilen soruların cevaplarını Razi’nin iddiasına göre cevaplandırmak oldukça güçtür.

10. Razi’ye göre, “yine Kur’an-ı Kerim’de: “وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا” “Andolsun İblis, onlar hakkındaki tahminini doğruya çıkardı. İnanan bir

³⁴⁷ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 43-44; Taftazani, *Şerhu’l-Makâsıd*, V, 52-53; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206.

³⁴⁸ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIX, 95.

³⁴⁹ Sad Suresi, 38/82-83.

³⁵⁰ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 44; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206.

³⁵¹ Bakara Suresi, 2/36; Taha Suresi, 20/121.

zümrenin dışında hepsi ona uydular”³⁵² şeklinde bir ifade yer alır. Ayette ifade edilen ve şeytana uymadıkları açıklanan topluluk ya peygamberlerdir ya da başkalarından bahsedilmektedir. Eğer Kur’an-ı Kerim’de ifade edilen kimseler peygamberlerden başkaları ise onların peygamberlerden daha faziletli insanlar olmaları lazım gelir ki böyle bir durum İslam nazarında batıldır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de geçen: “إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ” “*Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır*”³⁵³ ifadesi bu durumu ortaya koymaktadır. Peygamber olmayan bir kişinin, peygambere göre daha üstün bir konumda olması icma ile batıldır. Dolayısıyla şeytana uymayan zümre peygamberlerden başkası değildir.”³⁵⁴

Biz Razi’nin delil olarak sunduğu bu ayete de itiraz etmek durumundayız. Zira söz konusu ayet Sebe kavmiyle alakalıdır.³⁵⁵ “Bu kavmin yurdu bugün Yemen denilen Arabistan yarımadasının güneybatı köşesiydi. Yükselişi M.Ö. 1100 yıllarında başlamıştır. Davud ve Süleyman Peygamberler zamanında Sebeliler, zenginlikleriyle dünyaca meşhur bir kavimdi. Başlangıçta güneşe tapıyorlardı. Daha sonra, kraliçelerinin Hz. Süleyman zamanında imana gelmesinden (M.Ö. 965-926) sonra muhtemelen çoğu Müslüman oldu. Fakat zamanı tam tesbit edilemeyen daha sonraki bir dönemde tekrar Elmaka (ay tanrısı) , Ester (Venüs) , Zat Hamim, Zat Bed'an (güneş tanrısı) Hermeten veya Herimet gibi birçok tanrı ve tanrıçaya tapmaya başladılar. Baş tanrıları Elmeka'ydı. Krallar onun temsilcisi olarak memlekette hüküm sürüyorlardı.”³⁵⁶ “Ayrıca tarih eski çağlarda Sebeliler arasında sadece bir tek Allah'a ibadet eden küçük bir topluluğun yaşadığını göstermektedir. Çağımızda yapılan arkeolojik kazılar sonucu Yemen'de bulunan kitabeler bu küçük unsurun varlığına işaret etmektedir.”³⁵⁷ Sebe halkı kendisine nimet bahşedilen bir kavim idi. Fakat şeytan onları azdırdı ve onlara şeytana uyarak, Allah’ın gazabına uğradılar. Allah da onları darmadağın etti.”³⁵⁸ Dolayısıyla “*İnanan bir zümrenin dışında hepsi*

³⁵² Sebe Suresi, 34/20.

³⁵³ Hucurat Suresi, 49/13.

³⁵⁴ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 44; Cürcâni, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 206.

³⁵⁵ Sebe Suresi, 34/15-21.

³⁵⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVIII, 330-333; Mevdudi, a.g.e, IV, 258; Elmalılı, V, 156.

³⁵⁷ Mevdudi, a.g.e, IV, 261.

³⁵⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVIII, 330-333; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, IV, 262; Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî*, II, 366-367.

ona uydular”³⁵⁹ ayetindeki “inanan bir zümre” Allah’ın kendilerine bahsettiği nimetlerin farkında olup, şükürünü eda etmeye çalışarak şeytana uymayan mümin zümredir.³⁶⁰ Sonuç olarak bu ayetin de diğer ayetler gibi, bağlamından çıkarılarak müellifin anlamış olduğu anlama hamledilmesi ve ismete delil olarak kullanılması, bir ön kabulün delillendirilmesi için yapılan bir çabadan öte bir şey değildir.

11. Peygamberlerin ismeti konusundaki başka delil, Allah (c.c)’ın Kur’ân-ı Kerim’de zikrettiği iki düşman zümreye binaen ortaya atılmıştır. Şeytanın grubundan bahseden ilk ayet şöyledir: “أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ” “İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.”³⁶¹ İkinci grubu ise Allah’ın taraftarı olarak şöyle beyan eder: “أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ” “İşte onlar, Allah’ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah’ın tarafında olanlardır.”³⁶² Müellife göre şeytanın grubu olarak nitelendirilenlerin, onun istediğini yapanlar olduğu aşikârdır. “Eğer peygamberlerden şeytanın istediğini yapanlar olsaydı, o peygamberler şeytanın grubunda bulunur, ümmetin zahitleri de Allah’ın grubunda yer alırlardı. Böyle bir durumda ümmetten birinin peygamberlerden çoğunluğuna üstün gelmesi gibi bir durum ortaya çıkardı ki böyle bir durum İslam inancında batıl olarak kabul edilmektedir.”³⁶³

Razi’nin bu ayetindeki te’vili biraz zorlama bir te’vildir. Zira akıl ve naklin ittifakıyla malumdur ki ümmetin en seçkinleri peygamberlerdir. Bu durumda peygamberlerin zahitlerden üstünlüğü tartışılmazdır. Dolayısıyla peygamberlerin şeytanın grubunda olanlardan sayılıp, zahitlerin Allah’ın grubunda sayılması dinin ruhuna aykırıdır. Ayrıca Allah’ın “şeytanın grubundan” saydığı kimseler Allah’ın emirlerine karşı gelenler³⁶⁴ Medine’deki münafıklar ve Yahudilerdir.³⁶⁵ Aynı şekilde “Allah’ın grubu olarak zikredilenler de Hz. Peygamber (s.a.s)’e tüm samimiyetiyle bağlı olan saf müminlerdir.”³⁶⁶

³⁵⁹ Sebe Suresi, 34/20.

³⁶⁰ Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, II, 367; Beydavi, a.g.e, II, 260.

³⁶¹ Mücadele Suresi, 58/19.

³⁶² Mücadele Suresi, 58/22.

³⁶³ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 45-46; Cürcânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206.

³⁶⁴ Zemahşeri, a.g.e, 1091; Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, II, 660; Beydavi, a.g.e, II, 477.

³⁶⁵ Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, II, 660; Beydavi, a.g.e, II, 477; Mevdudî, a.g.e, VI, 190.

³⁶⁶ Zemahşeri, a.g.e, 1091; Mevdudî, a.g.e, VI, 190 vd.

12. “Peygamberlerle melekler arasında kıyaslama yapıldığında peygamberlerin meleklerden üstün olduğunda Ehl-i Sünnet âlimleri hemfikir olup, meleklerin günah işlemek gibi bir özelliklerinin olmadığı da delillerle sabittir. Örneğin: “أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ” “Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla bir mi tutacağız? Yoksa takva sahiplerini yoldan çıkanlar (sapıtanlar) gibi mi sayacağız?”³⁶⁷ mealindeki ayette de ifade edildiği gibi peygamberlerin Allah tarafından korunan kimseler olduğuna ve ismet sahibi olduklarına dair açık bir delil vardır.³⁶⁸

13. “Hz. İbrahim ile ilgili olarak Allah (c.c) Kur’an’da: “قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا” “*Seni insanlara imam/önder yaptım*” buyurmaktadır.³⁶⁹ Bu sebeple imam olmak demek; topluma örnek olmak ve herkesin kendine uyduğu örnek bir şahsiyet olmak demektir. Eğer İbrahim (a.s)’dan günah sadır olmuş olsaydı, insanların bu günahla ona uyması gerektiği gibi bir durum ortaya çıkardı ki böyle bir durumun yanlışlığı tartışılmaz bir gerçektir. Çünkü gönderildikleri topluma önderlik yapan peygamberlerin bir kötülük işlemesi ve bunu toplumun kabullenip o işi yapmaya devam etmesi ilahi nizamı uymayan bir durum olup, peygamberlerin ismetiyle de uyuşması mümkün değildir.”³⁷⁰

Biz bu konuyla alakalı açıklamayı daha önce de yapmıştık, ama yine tekrar edelim ki; peygamberlerin günah işlemesi durumunda uyarıldıklarını Kur’an-ı Kerim’de görmekteyiz. Dolayısıyla bu günahları daim olamaz ve ümmetin tatbikine de zemin kalmamış olur. Zaten nübüvvetten önceki dönemde de peygamberlere tabiiyet söz konusu değildir.

14. “Yukarıda zikredilen ayetin devamında Allah (c.c) zürriyetinden de önderler yapmasını isteyen Hz. İbrahim (a.s)’a: “...قَالَ لَا يَتَّالِ عَهْدِي الظَّالِمِينَ” “*Allah: Ahdim zalimlere ermez/ulaşmaz*” buyurdu”³⁷¹ şeklinde cevap verir. Başka bir ayette de “...فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ...” “*Onlardan nefislerine zulmedenler vardır*”³⁷² buyrulur. Buradan hareketle ayetten her günah işleyen kimsenin de nefisine zulmettiği şeklinde

³⁶⁷ Sad Suresi, 38/28.

³⁶⁸ Razi, *İsmetu’l Enbiya*, 46; Cürçani, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206.

³⁶⁹ Bakara Suresi, 2/124.

³⁷⁰ Razi, *İsmetu’l Enbiya*, 46.

³⁷¹ Bakara Suresi, 2/124.

³⁷² Fatır Suresi, 35/32.

bir sonuca ulaşılabilir. İlk ayette belirtilen Allah'ın ahdi, onun bir lütfu olup zalimlerin de ondan yararlanamayacağıdır. Allah'ın hükmü olan bu ahit, peygamberlik ve önderlik ahdidir. Eğer ayette kastedilen peygamberlik ahdi ise zaten istenilen de budur. Dolayısıyla ayetten anlaşılan mana; zalimlerin peygamber olamayacağı ve peygamberlerin de zulmetmek gibi bir vasıflarının mevcut olmadığıdır. Böyle bir durumda peygamberlerin ismeti hususuna dolaylı olarak işaret etmektedir.”³⁷³

Ayetten anlaşılan “her günah işleyenin nefesine zulmettiği” bir hakikattir. Dolayısıyla müellifin ifadelerine binaen günah işleyenin “zalim” olacağını ve nübüvvet makamına liyakatinin söz konusu olamayacağı sonucunu çıkarabiliriz. Fakat Kur'an-ı Kerim bize Hz. Yunus'un (a.s) ağzından ve Hz. Musa'nın (a.s) ağzından “günah işlemekle kendi nefislerine zulmettiklerini” aktarır. Ama yine de nübüvvet görevleri devam etmiştir. Müellifin yukarıda zikrettiği ilk ayet "Bu vaad, sadece, senin soyundan iyi ve yetenekli olan kimseler için geçerlidir, zalimler için değil." Bu nedenle sapık İsrailoğulları ve putperest İsmail oğulları bu vaade dâhil değildirler”³⁷⁴ şeklinde anlaşılabılır.

15. “Sahabelerden Huzeyme bin Samit el-Ensari'nin şahitlik olayıdır. Huzeyme'nin bilgisi olmadığı halde, Hz. Peygamber (s.a.s)'i bir konuda tasdik etmesi üzerine Hz. Peygamber ona “iki şahadet sahibi” lakabını vermiştir. Olayın gelişimi şöyle tasvir edilir: “Hz. Peygamber Seva bin Kays'tan bir at alır, ancak Seva daha sonra bu alışverişi inkâr eder. İşte bu meselede Huzeyme peygamberimiz lehine şahitlik yapmış ve peygamberimiz bu şahadeti iki şahadet saymıştır. Hz. Peygamber (s.a.s)'in hiçbir konuda yalan söylemediğinden hareketle Hz. Peygamber (s.a.s)'i savunmuştur. Onun: “Biz senin göklerin durumuyla ilgili verdiği bilgilerin doğruluğunu tasdik ediyorken böyle bir olay konusunda mı seni tasdik etmeyeceğiz” şeklinde cevap vermesi çok manidardır. Tabi bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s) de onu tasdik etmiştir. Şayet peygamberlerin günah işlemeleri mümkün olsaydı, Huzeymenin şahadetinin de kabul edilmemesi gerekirdi.”³⁷⁵

³⁷³ Razi, *İsmetu'l Enbiya*, 46; Cürcani, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 206-207.

³⁷⁴ Mevdudi, a.g.e, I, 231.

³⁷⁵ Razi, *İsmetu'l Enbiya*, 47.

Söz konusu olayın hususi bir olay olduğu açıktır. Bizim itirazımız Hz. Peygamber (s.a.s)'in günah işleyebileceğini ifade etmeye yönelik değildir. Aksine Peygamberimizin (s.a.s) kasten günah işlemekten beri olduğu kanaatindeyiz. Fakat sadece söz konusu rivayetten yola çıkarak genel bir hükmün çıkarılmasına ve son cümleye itiraz etmekteyiz. Zira ortada inkâr edilen bir gerçek vardır ve sahabi de bu gerçeği ifade etmiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s) yalan söylemezdi. Peygamberlerin günah işlemelerinin mümkün olmamasıyla zikredilen rivayetten çıkarılan sonucun aynı olmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Nihai olarak ifade edilebilir ki peygamberlerin ismeti konusunda daha birçok delil ortaya konabilir. Yukarıda zikredilen deliller sadece delillerden birkaçını ifade etmektedir. Peygamberlere uymak bütün ümmete farz kılınmıştır. Ümmetin peygambere uyması ise, şariat ve hükümlerin insanlara tebliğ edilmesi konusunda gerekli olup, peygamberlerin bizzat kendilerinin yaptığı ve insanları nehy etmediği hususlarda onlara uyması istenmektedir. Diğer taraftan, onların unutarak ve yanılarak işledikleri zellelere/hatalara ve dünya işleriyle ilgili bir beşer olarak ortaya koydukları şeylere uymak mecburiyeti yoktur.³⁷⁶

³⁷⁶ Cürçani, a.g.e, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 207.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN İSMETİ, BÜYÜK GÜNAH VE ŞİRK

1. PEYGAMBERLERİN İSMETİ

Bilindiği gibi bizim asıl konumuz peygamberlerin ismetinin tam olarak ne olduğudur. Aynı şekilde bu masumiyetin kapsamı, sınırları ve müdahale alanı nedir, ne kadardır? Peygamberlerin nübüvvetten önceki dönemde büyük günah işlemeleri mümkün müdür? Bu ve benzeri sorulara daha önce cevap verildiği malumdur. Fakat biz zikredilen görüşlerin bazısına katılmadığımıza daha önce de yer yer temas etmiştik. Fakat bundan önceki başlıklar altında ağırlıklı olarak cumhurun görüşlerini aktardık. Binaenaleyh aynı başlıklar altında cumhurun görüşüyle tamamen tezat olan görüşümüzü ayrıntılı bir şekilde zikretmenin, hem karışıklığa yol açabileceği ve hem de cumhurun anlayışın arasına sıkıştırılması durumunda anlaşılmasının zor olacağı kanaatiyle, ayrı bir başlık altında işlemenin daha iyi olacağı düşüncesiyle yeniden ele almayı uygun bulduk. Bu bölüm içerisinde konuyu kendi kabullerimiz ve delillerimiz ışığında aktarmaya çalışacağız. Biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı ayetleri başka ayetler ışığında rivayetlere de bağlı kalmak şartıyla ele alacak ve görüşlerimizi ifade etmeye çalışacağız. Bu çalışmamızdaki aykırı görüşlerin insafsızca eleştirilmesini kesinlikle kabul etmeyip, delillerimizin incelenip; kabul edilmeyen görüşler olursa bunların aynı şekilde ilim ahlakı çerçevesinde eleştirilmesi beklentisiyle bu bölüme giriş yapacağız.

İsmeti kendi anlayışımız doğrultusunda ele almadan önce daha önce ayrıntılı olarak zikrettiğimiz görüşleri özet olarak vermenin faydalı olacağı kanaatiyle özet bir tekrar yapacak ve ardından konuya giriş yapacağız. İsmet hakkında cumhurun genel anlamda bir görüşünün var olduğunu daha önceki başlıklarda ifade etmiştik. Onlara göre peygamberler büyük günah işlemekten ve şirk koştuktan kesinlikle korunmuşlardır. Küçük günahları ise bilerek işlemekten korunmuşlardır. Ya unutarak veya ictihad hatası sonucu peygamberler küçük günah işlemiş olabilirler. Böylesi günahlara da zelle adı verilmekteydi. Fakat ismetin özel tanımında ise cumhurun görüşleri farklılıklar gösterir. Eş'arilere göre ismet "Allah'ın peygamberde taati

(itaat/iyilik) yaratıp, masiyeti (kötülük) yaratmamasıdır.”³⁷⁷ Dolayısıyla peygamberin konumu günah işlemeyen melekler seviyesine yükseltilmiş olmaktadır. Biz bu görüşe katılmamaktayız. Zira biz biliyoruz ki peygamberlerin hata ve günah işledikleri Kur’an-ı Kerim’de zikredilmektedir. Onların “kendi nefislerine zulmettiklerini ifade ettiklerini ve bağışlanma dilediklerini” de bilmekteyiz.³⁷⁸ Maturidiler’e göre ismet, Allah’ın peygamberlerine öyle bir lütfudur ki ismet sayesinde hem o peygamberin imtihanı devam eder, hem de iradenin bekası ile de onu kötü fiillerden caydırır ve hayırlı işler yapmaya sevk eder. Yani ismet, Allah’ın bir lütfu olarak peygamberi iyiliğe sevk edip, onu kötülükten uzaklaştırmasıdır.³⁷⁹ Maturidi’nin Eşari’den tek farkı, peygamberlerin iradesinin daim olduğunu kabul etmiş olmasıdır. Biz peygamberlerin inadına kötü fiiller işlediği kanısında değiliz, ama biliyoruz ki hata yapmışlardır. Eşari’yi eleştirirken zikrettiğimiz şeyler, Maturidi için de geçerlidir. Şia ise ismeti “Allah’ın bir lütfudur ki, bu sıfatla vasıflanan kimseyi zorla değil, kendi iradesiyle günah işlemekten alıkoyar” şeklinde tarif eder. Aynı eleştiriler onlar için de geçerlidir. Mu’tezileye göre ismet, Allah’ın peygamberlere ilahi bir lütfudur ki ismetten dolayı günahlardan uzak durmaya muktedir olurlar.

Mezheplerin genel kanısına göre ismet, peygambere verilen özel bir inayet veya lütuf olup, peygamberler bu sayede günahlardan uzak dururlar. Şunu ifade edelim ki zikredilen tüm mezheplerin ismet anlayışını kabul etmemekle beraber, Eşariler için yaptığımız eleştirinin tüm mezhepler için de geçerli olduğunu da ekleyelim. Eğer ismet denen bir sıfat ile peygamberler tüm nübüvvet hayatları boyunca –hatta bunu tüm hayatlarına teşmil ederler- peygamberlerin bir şekilde günahattan veya hatadan uzak durmaları gerekseydi, bu durumda peygamberlerin hatasız insanlar olmaları gerekirdi. Ama nasslarda ifade edildiği üzere, peygamberlerin durumu cumhurun genel anlayışının ifade ettiğinin aksinedir.

Biz ismet için yeni bir tanımlı uygun buluyoruz. Bu tanımımız ismetin kelime anlamıyla da paraleldir. Neticede yeni bir tanım yapacak olursak: “İsmet, insan olmaları hasebiyle hata yapmaları mümkün olan peygamberlerin (a.s.m), hata yapmaları durumunda Allah tarafından uyarılmaları ve bu hatalarından men

³⁷⁷ Bağdadi, *Usulü’l-Din*, 169; Razi, *Muhassalu Efkarî’l-Mütekaddimin ve’l-Müteahhirin*, 221; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 215.

³⁷⁸ Araf Suresi, 7/23; Enbiya Suresi, 21/87.

³⁷⁹ Maturidi, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, III, 527.

edilmeleridir.” Bir daha da aynı hatanın tekrar etmemesi için uyarılmış olmakla, onlar da o hatadan korunmuş olurlar. Peygamberlerin bizden farkı, hata veya günah işledikleri zaman bu günahları ile baş başa bırakılmamaları ve ilahi bir uyarı ile ikaz edilmeleri ve bir daha bu hatalarına dönmemeleridir. Eğer peygamberler Eşariler’in ifade ettikleri gibi Allah’ın kendilerinde masiyeti yaratmamasıyla masum olsalardı, bu durumda bizim gibi her türlü hata veya günahı işleyebilen ümmetine örneklikleri problem olurdu. Onların da bizim gibi insanlar olmaları gerekir. Bundan kastımız, peygamberlerin de bizim gibi alelade insanlar olması gerektiği ve her türlü günahı işleyebileceği değildir. Onların bize örnek olarak sunulmuş olmaları; onların da beşeri yönleriyle bizim gibi olmalarıyla mümkündür. Zira günah işleme potansiyeli olmayan kişinin günden geri durması durumunda övgüye layık olması abestir. Peygamberler de günah işleyebilecek potansiyele sahipken bundan uzak durmakla övgüye layık olmuşlardır. Buna örnek olarak Hz. Yusuf (a.s) gösterilebilir.³⁸⁰ Eğer Hz. Yusuf (a.s) günah işleme iradesine sahip olmakla beraber, iradesini o yönde kullanamıyorsa bu durumda bize örnek olarak sunulmuş olmasının bir anlamı kalmaz. Aynı şekilde Maturidiler’in ve diğer mezheplerin ifade ettiği gibi peygamberlerin ismet vesilesiyle günden uzak durması söz konusuysa, hatalardan uzak durmasıyla övgü alması da anlaşılması güç bir durumdur. Zaten kendini bundan alıkoyan bir sebep vardır. Bize göre peygamberler Allah’ın seçkin ve mümtaz kullarıdır. Allah’la olan ilahi bağları ve aldıkları emirlerin gerekleri sayesinde günden uzak dururlar. Aksi bir durumda da uyarılırlar ve bir daha da bu hatayı işlemezler. İsmeti böyle anlamak hem peygamberlerin örnekliklerini, hem de onların övülmüş olmalarını ve hem de bazen kendilerinden sadır olan ve uyarılmalarına sebep olan hataların anlaşılmasını daha da kolaylaştırır ve anlamlı kılar. Bizim tarifimiz peygamberleri alelade insanlar seviyesine düşürmez, aksine onların seviyesini ve büyüklüklerini daha da pekiştirir. Biz biliyoruz ki insanı meleklerden daha üstün seviyeye çıkaran şey, insanın hata işleyebilme potansiyeline sahip iken bundan beri durmasıdır. İmtihanın ağır olması ve bu imtihanın başarıyla geçilmesi, kişinin değerini arttırır ve bu kimse övülmeye layık olur. Hz. Yusuf (a.s) normal bir insanın muhatap olması durumunda başaramayacağı bir imtihanı başarıyla geçtiği

³⁸⁰ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 89.

için övülmüştür.³⁸¹ Aynı şekilde Hz. Yakup ve Hz. Eyüp (a.s) imtihan oldukları şeyi sabır ve metanetle karşılamış ve sonunda da kazanlar ve övgüye layık olan kullardan olmuşlardır.³⁸²

Peygamberler de bizim gibi insanlardır. Onların ayrıcalıkları kendilerine Allah tarafından ilahi bir görev verilmiş olmalarıdır. Kur'an-ı Kerim bunu şöyle ifade eder: “قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ...” “De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor.”³⁸³ Onların iradeleri, sabır ve metanetleri kesinlikle bizden daha yüce bir konumdadır. Onlar Allah'ın lütfuyla ilim, bilgi ve basiretle yüklenirler ve bizden ayrıcalıklı olmuş olurlar.³⁸⁴ Ama onlar da hata veya günah işleyebilirler. Bu durumda Allah tarafından uyarılırlar ve onlar da bu hatalarından hemen pişman olup Rablerinden bağışlanma dilerler. Böylece Allah da onları affeder ve bu davranışları hem örnek teşkil eder ve hem de günahı ısrar etmemeleri sebebiyle ve hem de samimi duruşlarıyla övgüye layık olurlar. Örneğin Hz. Adem (a.s) şeytan tarafından kandırılınca hemen rabbinden kendini bağışlanmasını istemiş ve affedilmiş ve böylece kazananlardan olmuştur.³⁸⁵ Buradaki en dikkat çekici mesaj, önemli olanın hata işlemiş olmak değil, hatasını anlayıp samimi bir şekilde Allah'a yönelmiş olmaktır.³⁸⁶ Zira biz biliyoruz ki şeytanın lanetlenmesinin sebebi hatasında ısrar etmesi ve küstahça kendini beğenmesiydi.³⁸⁷ Kur'an-ı Kerim bu olayı şöyle tasvir eder: “قَالَ مَا مَنَّكَ إِلَّا تَسْجُدُ إِذْ أَمَرْتُكَ” “Allah, (Şeytana): "Sana emrettiğim halde, seni secdeden alıkoyan nedir?" dedi, "Beni ateşten onu çamurdan yarattın, ben ondan üstünüm" cevabını verdi.”³⁸⁸ Dikkat edilirse şeytan hem emre karşı gelmiş ve hem de küstahça büyüklenmiştir Eğer cumhurun –özellikle de Mu'tezile'nin- ismetin delillerini zikrederken ifade ettiği gibi, peygamberlerin hata işlemeleri durumunda insanların gözünden düşmeleri ve tebliğde bazı sıkıntılar yaşamaları³⁸⁹ mümkün olsaydı; Allah'ın Hz. Âdem'i, Hz. Yunus ve Hz. Musa'yı (a.s.m) peygamberliğe

³⁸¹ Yusuf Suresi, 12/44.

³⁸² Yusuf Suresi, 12/85-88; Sad Suresi, 38/44

³⁸³ Kehf Suresi, 18/110.

³⁸⁴ Mevdudi, a.g.e, III, 194.

³⁸⁵ Bakara Suresi, 2/37; Taha Suresi, 20/122.

³⁸⁶ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 51.

³⁸⁷ Araf Suresi, 7/12-13; Hicr Suresi, 15/33-40; İsra Suresi, 17/62-63.

³⁸⁸ A'raf Suresi, 7/12.

³⁸⁹ Kadı, Abdulcebbar, *el-Muğni*, 780; Bulut, Mehmet, a.g.e, 85.

layık görmemesi gerekirdi. Bu durum sadece zikredilen peygamberler için geçerli değil, tüm peygamberler için geçerlidir. Allah'ın bağışladığını ve nübüvve layık gördüğünü ifade ettiği bir insanı insanların beğenmemesi veya eleştirmesi anlaşılması güç bir durumdur. Eğer kusursuz bir varlık olması gerekiyorsa, peygamberlerin meleklerden seçilmeleri daha uygun olurdu ama Allah böyle yapmamış, insanları bu yüce göreve layık görmüştür.³⁹⁰ Ayrıca biz biliyoruz ki Allah Hz. Musa (a.s)'yı Firavun'u ve adamlarını uyarması için peygamber olarak seçmiştir.³⁹¹ Aynı şekilde biz biliyoruz ki Hz. Musa (a.s) Firavun'un kavminden bir adamı öldürmüş³⁹² ve ayrıca kardeşi Hz. Harun'a göre hitabeti daha geriymiş³⁹³. Rivayetlerin ifadesine göre Hz. Musa (a.s) Hz. Harun'un yardımcı kılınması için Allah'a dua etti, çünkü kendisinin belîğ bir konuşmacı olmadığına farkındaydı. Bir elçinin Firavun ve saray adamlarını etkilemek için akıcı bir dile sahip olması gerektiğini de biliyordu. Dilindeki problem yüzünden Firavun'un Hz. Musa ile istihza ettiği başka bir surede şöyle ifade edilir. “ (Firavun): Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim? (dedi)”³⁹⁴ “Kitabı Mukaddes'e göre, Hz. Musa (a.s) çocukken Firavun'un tacını onun başından alıp kendi başına koyduğu için cezadan kurtulmak amacıyla dilini yanan bir kömürle yakmıştır. Bu hikâye tutarsız ve apaçık uydurma bir rivayet olmasına rağmen bazı müfessirler bunu kabul etmişlerdir.”³⁹⁵ Zikredilen kömür ile dilini yakma olayına Râzî ve İbn Kesir'de eserlerinde yer verirler.³⁹⁶ Gerçek şu ki başlangıçta o çok belîğ bir dile sahip değildi. Kur'an-ı Kerim Hz. Musa'nın bunun için dua ettiğini de şöyle ifade eder: “وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي” “Dilimden (şu) bağı çöz. Ki sözümü anlasınlar.”³⁹⁷ Firavun da onun bu durumundan dolayı kendisini alaya almıştı.³⁹⁸ Hz. Musa (a.s) da aynı şeyin farkına varmış ve şöyle demiştir: “Kardeşim Harun'un dili benden daha düzgündür. Onu beni destekleyen bir yardımcı olarak

³⁹⁰ İsra Suresi, 17/95; En'am Suresi, 6/8.

³⁹¹ Taha Suresi, 20/10-24; Şuara Suresi, 26/10-15; Naziat Suresi, 79/15-25.

³⁹² Kasas Suresi, 28/15.

³⁹³ Kasas Suresi, 28/34.

³⁹⁴ Zuhruf Suresi 43/52.

³⁹⁵ Mevdudi, a.g.e, III, 298.

³⁹⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XV, 497; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, III, 366.

³⁹⁷ Taha Suresi, 20/25-26.

³⁹⁸ Zuhruf Suresi, 43/52.

benimle gönder."³⁹⁹ Sonraları onun dilindeki bu pelteklik geçmiş ve çok güzel konuşmaya başlamıştır.⁴⁰⁰ İsterse tefsirlerin ifade ettiği "dilini yakmadan dolayı olsun", isterse doğuştan olsun, Hz. Musa'da (a.s) bir dil probleminin var olduğu kesindir. Hz. Harun (a.s) ise dil yönüyle daha fasih olduğu ve kimseyi öldürmediği halde, yine de Allah önce Hz. Musa'yı nübüvvetle muvazzaf kılmış, Hz. Musa (a.s)'nın isteğiyle de kardeşi Hz. Harun'u da yardımcı olarak bu göreve seçmişti.⁴⁰¹ İsmet sıfatını cumhurun anladığı şekilde kabul edecek olursak, bu durumda Hz. Harun'un risalet görevine daha layık olması gerekir. Fakat Allah onu değil de Hz. Musa'yı seçmiştir. Dolayısıyla, cumhurun iddiası ve bu konudaki öngörüler tutarlı değildir. Ayrıca cumhur kusurlu bir kimsenin (daha önce hatası olan bir kimsenin) peygamber olması durumunda ona inanılmayacağını da vurgularlar. Şunu zikretmek uygun olur ki peygambere zaten inanmak istemeyen kişiye kusursuz biri, hatta melek bile gönderilmiş olsa yine inanmazdı. Bu iddiamızı Kur'an-ı Kerim şöyle ifade eder: *وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَفُضِّي الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ* "Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı. Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük."⁴⁰² Onlar dillendirdikleri bu iddialarında aslında samimi değillerdi. Zira onlara melek de indirilse yine iman etmezlerdi. Onlar zaten peygamberlerin nübüvvetle layık olarak görülmüş olmasını kendi dünyevi kriterlerine uymadığı gerekçesiyle kabullenemiyorlardı. Onlara göre peygamber olacak kimse mal ve evlat yönüyle toplumun en zengini olmalıydı⁴⁰³ Tüm zikredilenlerden sonra şunu ifade edelim ki cumhurun ismet tanımı ve ismetin gerekliliği hakkındaki iddiaları pek tutarlı değildir.

2. PEYGAMBERLER VE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

Bu başlığımız altında şunu ifade edelim ki peygamberler de hata etmişlerdir. Fakat genel kaniya göre peygamberlerin bu günahları, yanılma/sürçme veya içtihat

³⁹⁹ Kasas Suresi, 28/34.

⁴⁰⁰ Mevdudi, a.g.e, III, 298.

⁴⁰¹ Taha Suresi, 20/29-35.

⁴⁰² En'am Suresi, 6/8-9.

⁴⁰³ Mevdudi, a.g.e, I, 293.

hatası sonucunda meydana gelmiş küçük hatalar (zelle)⁴⁰⁴ Cumhurun anlayışına göre peygamberlerin küçük de olsa hatalarından dolayı “*kendilerine zulmettiklerini*”⁴⁰⁵ ifade etmeleri, Allah’ a olan yakınlıkları sebebiyle daha evla olanı varken evla olanı tercih ettikleri içindir.⁴⁰⁶ Ama tabî ki bu kanaatte olanlar, çoğu zaman bu sonuca, yorum yaparak ulaşmış ve bu sayede de mezheplerinin genel kabullerinden de uzaklaşmamış olurlar. Özellikle bu durumu Mu’tezile mezhebinde görmek mümkündür. Malumdur ki Mu’tezile kendi doktrinlerine uymayan nassları çok rahatlıkla te’vil (yorum) ederek yine kendi görüşlerine uydurmuştur. Onlar için akıl nakilden daha öncedir.⁴⁰⁷ İfade edilenlerin okuyucu tarafından bilinmesi ele aldığımız konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Daha önce de ifade edildiği gibi Mu’tezile hem nübüvvet öncesinde ve hem de peygamberin masum olacağı kanaatindedir. Onlara göre Allah’ın her türlü hata ve günahattan beri olan bir insanı peygamber olarak seçmesi ve insanları uyarması için görevlendirmesi Allah’ın üzerine vaciptir.⁴⁰⁸ Bu zihin yapısına sahip olan bir kimsenin ayetleri ne kadar sağlıklı yorumlayacağı tartışmalıdır.⁴⁰⁹

Cumhurun isimlendirirken hata/zelle (günahçık) veya içtihat hatası olarak niteledikleri birçok günah için, peygamberlerin “*nefislerine zulüm ettiklerini*”⁴¹⁰ ifade ettiklerini zikretmiştik. Başka bir ayette Allah gönderdiği kitaba varis kılınan insanlardan bahsederken, onlardan bazısının bu nimetin hakkını verebildiğini, bazısının da veremediğini şöyle ifade eder: “*Sonra bu Kitap’ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de, Allah’ın izniyle, iyiliklere koşar. İşte büyük lütf budur.*”⁴¹¹ Burada şu noktayı özellikle vurgulayalım, zikrolunan ayet, peygamberleri değil, onlardan sonraki ümmetlerini kastetmiştir. Ayetin lafzına bakılacak olursa, ayette “...فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ...” “*onlardan nefislerine zulmedenler vardır*” ibaresi geçer. Bu

⁴⁰⁴ Zenahşeri, a.g.e, 360.

⁴⁰⁵ A’raf Suresi, 7/23; Kasas Suresi, 28/16; Enbiya 21/87.

⁴⁰⁶ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVII, 491.

⁴⁰⁷ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 2001, 332.

⁴⁰⁸ Kadı Abdulcebbar, *el-Muğni*, 304; Taftazani, *Şerhu’l-Makasid*, V, 50-51; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 205.

⁴⁰⁹ Demirci, Muhsin, a.g.e, 332.

⁴¹⁰ Kasas Suresi, 28/16; Enbiya Suresi, 21/87; A’raf Suresi, 7/23.

⁴¹¹ Fâtır Suresi, 35/32.

ibareden anlaşılan odur ki her günah işleyen kimse “*nefsine zulmetmiştir*”.⁴¹² Dolayısıyla “nefsine zulmeden” de günah işlemiştir. Peygamberlerin kendi ifadesi olan “nefislerine zulmettikleri”ni böyle anlamak da mümkündür. Fakat cumhurun görüşüne göre, peygamberlerin zulüm olarak nitelendirdikleri şey, “her ne kadar ortada bir günah yoksa da, ya Allah'a yalvarıp yakarma ve görevlerini hakkıyla yerine getirmemeyi itiraf etmek için söylenmiş bir cümledir yahut da mendubu (evlâ) olanı yapmamak suretiyle, insanın kendini mükâfattan mahrum kılmış olması açısından söylenmiş bir cümledir. Hz. Musa' (a.s)'nın "Bana mağfiret et" deyişi de, "Bu mendubu yapmadığım için beni bağışla" demektir.⁴¹³ Nihai olarak şunu ifade edelim ki peygamberlerin günah işledikleri Kur'an-ı Kerim'de de ifade edilmiştir. Tabii ki bu ibareyi dillendiren her peygamberin hatası/günahı aynı seviyede değildir. Bu günahın durumunun mendupluktan öte olduğunu ileride ayrıntılı zikredeceğimiz için bu kadar bilgi ile yetinmekteyiz. İşte biz bu başlık altında bu konuyu biraz daha genişleterek işlemeye çalışacağız. Acaba peygamberler büyük günah işlemişler midir? Acaba peygamberlerin nübüvvetten önceki dönemde şirk koşma ihtimalleri var mıdır? Bu soruların cevabı da çalışmamızın temel sorularıdır.

Bir önceki paragrafta peygamberlerin günah işlediklerini ve bunun da Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiğini zikrettik. Bu ifadelerin geçtiği ayetleri de çok uzatmadan, meramımızı anlatacak şekilde işlemeye çalışacağız. Örneklerimiz peygamberlerin gönderiliş sırasına göre değil, hakkında ayet bulunan peygamberlerden kendi tercih ettiğimiz sıraya göre olacaktır. Bu tercihi de Kur'an-ı Kerim'in kullandığı üslubun sertliğine göre yaptık.

2.1 Hz. Nuh (a.s)

İlk örneğimiz Hz. Nuh olacaktır. Kur'an-ı Kerim bize Hz. Nuh (a.s)'un kıssasını anlatırken, tufanın ilk anlarını ve oğluyla aralarında geçen şu konuşmayı aktarır: “ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ” *“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle*

⁴¹² Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 46.

⁴¹³ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 492.

beraber olma! diye seslendi.”⁴¹⁴ Tabii ki oğlunun cevabı menfi, sonu da kötü olmuştur: “ قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ ” *Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.*”⁴¹⁵ Bunun üzerine Kur'an'ın bize aktardığı şekliyle Hz. Nuh (a.s) Rabbine: “وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ” *"Rabbim, şüphesiz benim oğlum ailemdendir ve senin vaadin de doğrusu haktır. Sen hâkimlerin hâkimisin"*⁴¹⁶ niyazında bulunur. Yani, "Ey Rabbim, Sen ailemin tüm üyelerini bu felaketten kurtaracağına söz verdin, öyleyse oğlumu da kurtar, çünkü o da benim ailemin bir üyesidir.”⁴¹⁷ Bu yorumun tutarlı olmadığını biliyoruz. Çünkü aileden olması, onun kurtulmasını gerekli kılmaz. Zira Kur'an-ı Kerim bizlere Hz. Nuh ve Hz. Lût (a.s.m) peygamberlerin eşlerinin iman etmediklerini ve kavimlerinin uğradığı cezanın aynısına onların da uğradığını ifade eder.⁴¹⁸ Eşlerinin de onların ailesinden olduğunu biliyoruz. Razi bu ayeti biraz farklı tefsir eder. Ona göre “Hz. Nuh oğlunun boğulacağını anlayınca onun iman edenlerden kılınması için Allah'a dua ettiğini ifade eder. Böylece o da kurtulanlardan olmuş olacaktır zira oğlu onun ailesindendi.”⁴¹⁹ Ama Allah ona: “ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا ” *"Allah dedi ki: "Ey Nuh, kesinlikle o senin ailenden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir iş (yapmıştır) . Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Gerçekten ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum"*⁴²⁰ şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Hz. Nuh (a.s) bu hatasından dolayı -tabiri caiz ise- özür diler ve bağışlanmasını ister. Ayet bunu da bize şöyle aktarır: “ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ” *"Dedi ki: "Rabbim, bilgim olmayan şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Ve eğer beni bağışlamaz ve beni esirgemezsen, hüsrana uğrayanlardan*

⁴¹⁴ Hud Suresi, 11/42.

⁴¹⁵ Hud Suresi, 11/43.

⁴¹⁶ Hud Suresi, 11/45.

⁴¹⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIII, 37; Seyyid Kutup, IV, 159; Mevdudi, a.g.e, III, 205.

⁴¹⁸ Tahrîm Suresi, 66/10.

⁴¹⁹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIII, 36-40; Zemahşeri, a.g.e, 1122-1123.

⁴²⁰ Hud Suresi, 11/46.

olurum.”⁴²¹ Hz. Nuh’un burada uyarılmasının sebebi, olmaması gereken bir istekte bulunması ve izin verilen sınırı aşmasıdır. Zira Hz. Nuh (a.s) oğlunun kâfir olduğunu biliyordu ve buna rağmen oğlunun kurtulanlardan olmasını istemiş olması hataydı. Çünkü gemiye sadece müminler binmişlerdi ve oğlu ailesindendi ama mümin değildi. O da bu hatasından dolayı affedilmesini ister ve bir daha da böyle bir şey yapmayacağını ifade eder.⁴²² Hz. Nuh (a.s) da bizim gibi bir insandır ve onun da babalık güdülerıyla hareket edip, merhametinden dolayı Allah’tan bu istekte bulunmuş olması çok doğal karşılanabilir. Dolayısıyla da söz konusu durumun hata olamayacağı da ifade edilebilir. Ama şunu ifade edelim ki peygamberler tebliğ ettikleri şeyleri kabul etmeyen kimselerin akıbetlerinin ne olacağını bilirler. Hz. Nuh (a.s)’da bunu biliyordu. Nasıl ki kâfirlerden olan karısı için niyazda bulunmadıysa, oğlu için de bulunmamalıydı. Çünkü oğlu kâfirdi ve tüm ısrarlara rağmen gemiye binmeyerek, tüm diğer kâfirler gibi kendi sonunu hazırladı. Diğer kâfirler nasıl Hz. Nuh (a.s)’a yabancı idiyse “gayrı salih amel işleyen” oğlu da öyle yabancıydı. Hz. Nuh (a.s) zikredilen olayda hata etmiş ve bu hatası kendisine hatırlatılınca da istiğfar ederek, bağışlanmasını talep etmiştir. Bu kıssada zikredilen günah -cumhurun da kabul ettiği gibi- küçük bir günah olarak telakki edilebilir. Fakat şunu ifade edelim ki bir peygamberin kendine yasaklanmış olan hudutları geçmesi kesinlikle hatadır. Binaenaleyh Hz. Nuh (a.s)’un zikredilen kıssada bir hatasının var olduğu kesindir. Acaba kâfir olan oğlu için Rabbine oğlunu da kurtarma vaadinin olduğunu hatırlatması küçük bir hata mıdır, yoksa büyük müdür, bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ama kendisine “*cahillerden olmamasının hatırlatılması*”⁴²³ onun yaptığı şeyin yanlış olduğundan haberdar olma ihtimalini arttırmaktadır. Zira hatırlatma ancak daha önceden malum olan bir şeyin unutulması veya hatırlanamaması durumunda yapılır. Dolayısıyla Hz. Nuh da söz konusu işin yanlışlığını biliyordu. Beşeri (babalık) duyguları, bildiğini bastırınca, hatası ona hatırlatılmış oldu. İfade edilen kıssa cumhurun ismet anlayışını da nakzetmeye yetmektedir. Çünkü bir peygamberin farkında olarak yaptığı bir hatanın mevcudiyeti

⁴²¹ Hud Suresi, 11/47.

⁴²² Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIII, 37; Zemahşeri, a.g.e, 486; Seyyid Kutup, III, 159; Mevdudi, a.g.e, II, 205.

⁴²³ Hud Suresi, 11/46.

söz konusudur. Bu durum da cumhurun ismet anlayışının tutarsızlığını ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

2.2 Hz. Yunus (a.s)

İkinci örneğimiz Hz. Yunus (a.s)’tan bahseden ayetlerdir. Malum olduğu üzere, Hz. Yunus (a.s)’un kızarak kavmini terk ettiği ayetlerce ifade edilir. Tabii ki kavmini terk edip gitmesi Allah’ın emriyle meydana gelmediği için eleştirilmiş ve bu günahı şedid ifadelerle dile getirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’in kıssayı aktarırken kullandığı fiiller ve ibareler günahın şeklinin/ağırlığının vurgulanması adına çok dikkat çekicidir: “وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ” *“Zünnun (Balık Sahibi; Yunus) hakkında söylediğimizi de an. O, öfkelenerek giderken, kendisine güç yetiremeyeceğimizi (kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı) sanmıştı; fakat sonunda karanlıklar içinde: "Senden başka ilah yoktur, Gerçekten ben zalimlerden oldum!" diye niyaz etti.”*⁴²⁴ Dikkat edilirse, ayet Hz. Yunus (a.s)’un kızarak gittiğini ve Allah’ın bu hatasından dolayı kendisini hesaba çekmeyeceğini veya sıkıştıramayacağını sanmıştı. Ayette geçen “فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ” *“fezanne en len nekdira aleyhi”* ibaresinin lâfzî manası “O, bizim kendisine güç yetiremeyeceğimizi sandı” şeklindedir. Burada geçen ibare aslı itibariyle peygamberi günah işlemekten daha öteye götürür. Zira “Allah’ın kendisine güç yetiremeyeceğini sanmak” kişiyi direkt kâfir yapar. Bu yüzden bu ayetteki “kudret” fiili güç yetirmek manasında değil, sıkıştırmak, daraltmak ve eksiltmek manalarında kullanılmış/tercüme edilmiş⁴²⁵ ve ibarenin çetin anlamı biraz yumuşatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca zikredilen ibarede geçen “لَنْ” “len” edatı, fiillerin başına getirilen ve gelecek adına kesinlik ifade eden bir olumsuzluk ekidir.⁴²⁶ Yani mana “O bizim kendisine asla/kesinlikle güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı” olur. Ayetin olayı aktarırken kullandığı fiiller ve edatlar hakikaten çok ağır manalar içermektedirler. Doğrusu ayet, ancak ve ancak te’vil edilerek/yorumlanarak yumuşatılabilir. Şunu vurgulayalım ki zikredilen ayette peygamberlerin yanılma veya içtihat hatası dışında günahı olamayacağı iddiasında olanlar için çok zorlayıcı

⁴²⁴ Enbiya Suresi, 21/87.

⁴²⁵ Razi, *İsmetü'l-Enbiya*, 129-130; Özbek, a.g.e, 157.

⁴²⁶ Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İstanbul 2006, 287.

ibarelerin var olduğu kesindir. Biz yine de Hz. Yunus (a.s)’un Allah’ın kudretinden şüphe içinde olduğu iddiasında değiliz, ama günahın boyutunun ifade edilenler gibi küçük olmadığını söyleyebiliriz. Dikkat edilirse ayetin sonunda Hz. Yunus (a.s) kendisinin “şüphesiz zalimlerden olduğunu” ifade etmesi çok manidardır. İfade edilen zulmü daha önce ifade bulan “evla olan fiili terk etme” manasına hamletmek biraz zordur. Çünkü açıkça Allah’tan müsaade gelmeden önce hareket etme ve kendi yanlış tercihine göre davranma söz konusudur. Bunu da mendubun terki olarak anlamaya çalışmak, ifadeleri kendi görüşü doğrultusunda tevil etme gayretinden öte bir şey değildir.

Hz. Yunus (a.s) ile alakalı ikinci ayette şöyle buyrulur: “وَإِنَّ يُوسُفَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ، فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ، فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ *“Doğrusu Yunus da gönderilen peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide olanlarla karşılıklı kur’a çektiler de kaybedenlerden oldu. Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu.”*⁴²⁷ Zikredilen ayette geçen bir fiil yine oldukça dikkat çekicidir. Allah (c.c) Hz. Yunus (a.s)’un söz konusu davranışını ifade ederken “أَبَقَ” “ebeka” fiilini kullanır. “أَبَقَ” “ebeka”, Arapça’da “efendisinin izni olmadan çıkıp giden kölenin durumunu” ifade eder.⁴²⁸ Tabii ki bir peygamber köle gibi telakki edilemez, fakat Hz. Yunus’un davranışı, köle-efendi ilişkisi gibi düşünülünce, aynı sonuca ulaşılır. Efendisinin kölesine bir sürü nimeti söz konusuysa, kölenin efendisinden izin almadan çekip gitmesi, her halde hoş karşılanmaz. Kur’an-ı Kerim de bu davranışın tam olarak ne boyutta olduğunun anlaşılabilmesi için özellikle zikredilen fiili kullanmıştır. Sonuç olarak biz Hz Yunus (a.s) için bu fiilin -daha önce de ifade edildiği gibi- küçük bir zelle olabilmesinin imkânını pek kabul edememekteyiz. Peki bu durum peygamberin değerini düşürür mü? Bu soruya cevabımız kesinlikle hayır olacaktır. Aslında tüm diğer peygamberler gibi Hz. Yunus (a.s) da bir insandır. Gönderildiği toplumun inadı ve görevinin ağırlığı sebebiyle bu hatayı yapmış olabilir. Ama önemli olan –Hz. Adem örneğinde zikredileceği gibi- hatasını anlayıp, istiğfar ile rabbine dönmesiydi. Tabii ki o da bunu yaptı ve affedildi. Bu da bize bir ders olmuş oldu. Görevin ağırlığına sabredebilmek büyük bir erdemdir, ama yapılamamışsa, hatasını anlayabilmek bir erdemdir. Nihayetinde ismet

⁴²⁷ Yunus Suresi, 10/98.

⁴²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, II, 125.

gibi bir ön kabulden dolayı, ayetleri zorlama te'villerle ele alıp, bağlamından uzaklaştırmanın bir anlamı olmadığı kanaatindeyiz.

Aslında peygamberin bir yerden başka bir yere gitmesi günah değildir. Fakat Hz. Yunus Allah'ın izni olmadan, kendi reyiyile böyle davrandığı için kınanmış ve günah işlemiş sayılmıştır.⁴²⁹ Ayette geçen Zünnun, "balık sahibi" anlamındadır. Hz. Yunus (a.s) balık tarafından yutulduğu için kinayeli bir şekilde bu sıfatla anılmıştır.⁴³⁰ Hz. Yunus'un aslında günah işlemediğini, kavmine kızıp acele etmekle kararında yanlışlığı ifade edilerek, küçük bir yanlışmanın olduğu ifade edilse de⁴³¹ bu yorum pek tutarlı değildir. Rivayet edilenlere göre, Hz. Yunus (a.s) kavmine veya başka bir yoruma göre kavminin ileri gelenlerine kızmıştır.⁴³² Tabii ki onlara kızarak Allah'ın müsaadesi olmadan Ninova'yı⁴³³ terk eder.⁴³⁴ Diğer bir görüşe göre kavminin kendisini öldüreceğinden korkarak, iznin gelmesini bekleyemeden ayrılmıştı.⁴³⁵ Fakat İbn Kesir bu ayetle alakalı farklı bir rivayet zikreder ve bu rivayet zikredilen rivayetlerle çelişmektedir. Çünkü İbn Kesir'in rivayetine göre Hz. Yunus (a.s) kavmini imana davet eder, fakat onlar bunu kabul etmezler. Bunun üzerine o da kavmine kızar ve üç gün sonra onlara azabın geleceğini söyler ve aralarından çıkıp gider. Kavmi de azabın emarelerini görünce Hz. Yunus (a.s)'un yalan söylemediğini anlarlar. Topluca çöle çıkan kavmi Allah'ın kendilerini bağışlaması için dua ederler ve üzerlerinden azap kaldırılır.⁴³⁶ Bu olayın sonucu da ayette şöyle ifade edilir: *"Azap gelip çattığı zaman imana gelip de bu imanı kendilerine fayda vermiş olan bir tek memleket halkı olsun, bulunsaydı ya! Asla böyle bir şey vaki olmamıştır. Ancak Yunus'un halkı müstesnadır ki bunlar iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını uzaklaştırıp giderdik ve onları bir süre daha yaşattık."*⁴³⁷ Bu ayetin doğru ve anlamlı olabilmesi için, İbn Kesir'in yaptığı rivayetin tutarlılığı daha fazladır. Dolayısıyla Hz. Yunus (a.s)'un ölüm korkusundan dolayı kavmini terk etmiş

⁴²⁹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 164; Zemahşeri, a.g.e, 685; Mevdudi, a.g.e, IV, 94.

⁴³⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 164; Zemahşeri, a.g.e, 685; Mevdudi, a.g.e, IV, 94.

⁴³¹ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 129-130; Özbek, a.g.e, 157.

⁴³² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVI, 215.

⁴³³ Musul'un bulunduğu bölgede bir yer. Hz. Yunus (a.s) kendilerine peygamber olarak gönderildiği toplumun yerleşim yeri veya topluluğun ismi. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, III, 406.

⁴³⁴ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 129; Mevdudi, a.g.e, III, 210.

⁴³⁵ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 129; Mevdudi, a.g.e, III, 210.

⁴³⁶ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, III, 406-407.

⁴³⁷ Yunus Suresi, 10/98.

olması söz konusu olsaydı, kavminin yalvarmasının anlamı olmazdı. Onları buna sevk eden bir durum olmalıdır ki, bu da muhtemelen İbn Kesir'in dediği gibidir. Tabii ki bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Belki de Hz. Yunus (a.s) kendine iman etmeyen kavmine kızıp gidince, onlar da bu durumdan dolayı kendilerine azabın dokunacağı korkusuyla dua etmiş olabilirler. Bu yorumun tutarlılığı da vardır, fakat birinci görüşün tutarlılığı daha fazladır. Zira iman etmemekte ısrar eden bir toplumun inadından dönüşünün sebebi azap tehdidi olabilir.

Sonuç olarak Allah'ın (c.c) şedid ifadelerle betimlediği bir kıssa vardır. Günahın veya hatanın büyüklüğü ancak böyle bir dil kullanımına sebep olabilir. Zira biz biliyoruz ki, hata yapan diğer birçok peygamber için böyle ağır bir dil kullanılmamıştır. Burada ayrıca şunu da ifade edelim ki, bu fiil, peygamberlikten sonra vuku bulmuştur. Şunu ifade edelim ki, sık sık vurguladığımız gibi, peygamberlerin insan oldukları unutulmamalıdır. Yoksa mucizeyle muhatap olan ve birebir müşahade eden peygamberlerin yeri geldiğinde mucizeler karşısında, korkuya, endişeye ve şaşkınlığa uğramasını nasıl anlayabiliriz. Onlar da beşerdir, aşkın varlıklar değildirler. Hata yapmayan varlıklar olsalardı, bize örneklikleri nasıl olacaktı? Hata/kusur veya günah beşerle mündemiçtir ve önemli olan, kişinin bu durumun ve acziyetinin farkında olup, Yüce Allah'tan af talep etme büyüklüğünü fark edebilmesidir.

2.3 Hz. Âdem

Tezimizde sık sık vurguladığımız gibi cumhur peygamberlerin günahının olamayacağını, varsa bile bunun ancak ve ancak unutma veya içtihat hatasından doğan bir zelle (küçük günahçık) olabileceğini kabul eder. Lâkin biz bu kanıda olmadığımızı ve bu görüşlerimizi de ayetlere bina ettiğimizi ifade etmiştik. Peygamberler de büyük günah işlemişlerdir ve bu günahı ne unutarak ve ne de ictihad hatası sonucunda değil, farkında olarak işlemişlerdir. Bu iddiamızın en büyük delili de Hz. Âdem'den bahseden ayetlerdir. Örneğin Hz. Âdem (a.s)'e şeytan yasak olan ağaçtan yedirmek için yemin etmiş ve amacını da gerçekleştirmişti. Bu durumu ayet şöylece ifade eder: “فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ , وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ” *“Fakat şeytan onlara, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak için*

vesvese verdi. Onlara şöyle telkinde bulundu: “Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya ölümsüz hayata kavuşanlardan olmanızı önlemektir” diyerek, kendisinin onların iyiliğini istediğine dair yemin üstüne yemin etti.”⁴³⁸ Zemahşeri’ye göre “Hz. Âdem’in yasaklanan meyveden yemiş olması şeytanın vesvesesiyle meydana gelmiş ve dolayısıyla o da hata veya yanılma ile zelle işlemiştir.”⁴³⁹ İbn Hazm da “günah işlemenin haram olduğunu ifade eder. Fakat Hz. Âdem (a.s)’e emredilen emir vücup (vaciplik) veya tahrim (haramlık) ifade etmiyor, nedb (mendupluk) ifade ediyordu. Dolayısıyla Hz. Âdem buna binaen işlediği fiili haram değil de mübah olduğu zannıyla işlemiştir. Dolayısıyla hatası bir zelledir.”⁴⁴⁰ Fakat şunu ifade edelim ki Fahreddin Razi zikredilen görüşlere itiraz eder ve özellikle de Hz. Âdem’in bu fiili unutarak işlediğini kabul etmez. Razi’ye göre “Hz. Âdem (a.s) bu işin kendisine yasak olduğunun farkındaydı, unutma söz konusu değildi, ama yine de işledi.”⁴⁴¹ Zira yasak olduğunun farkında olmasaydı, o ağaçtan yememe konusunda ısrarcı olmayacaktı. Fakat durumun farkındaydı ve bu günahı işlememekte ısrarcıydı. Ama şeytanın hilesi ve ölümsüzlük vaadiyle yemin etmesi onu bu günahı işlemeye sevk edecekti. Zemahşeri özellikle şeytanın yemin etmesi konusu üzerinde durur ve şeytanın bu günahın tek sebebi olduğunu ifade eder.⁴⁴² Bazıları da Hz. Âdem’in kendisine yasaklanan ağacın, belli bir tek ağaç olduğunu zannedip aynı türden başka bir ağaçtan yeme ihtimalinin olduğunu, dolayısıyla içtihat hatası yaptığını ifade ederler.⁴⁴³ Bu yorumun kendilerince kabul edilmiş bir ön kabulün desteklenmesi adına yapılmış zorlama bir yorum olduğu kanısındayız. Zira Allah (c.c) ağacı yasaklarken tekil bir zamir kullanarak tek türden bir ağaç olduğunu ifade eder.⁴⁴⁴ Dolayısıyla aynı türden farklı bir ağacın da haram olduğunun farkında olması gerekir di ki, yedikten sonra kesin bir dille “وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ” “ben size bu ağaca yaklaşımdan men etmedim mi”⁴⁴⁵ şeklinde azarlanmazdı. Ayrıca durum iddia edildiği gibi olsa bile, Hz. Âdem o ağaçtan şeytan

⁴³⁸ A’raf Suresi, 7/20-21.

⁴³⁹ Zemahşeri, a.g.e, 359; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, II, 325.

⁴⁴⁰ İbn Hazm el-Endelusi, Ebu Muhammed Ali, *Kitabu’l-Fasl fi’l-Milel ve’n-Nihal*, Bağdat 1321, IV, 4.

⁴⁴¹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, II, 410; *İsmetu’l-Enbiya*, 52-53; Maturidi, *Te’vilatu Ehli’s-Sünne*, I, 44.

⁴⁴² Zemahşeri, a.g.e, 359; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, II, 325.

⁴⁴³ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 52-53; Maturidi, *Te’vilatu Ehli’s-Sünne*, I, 44.

⁴⁴⁴ Bakara Suresi, 2/35; A’raf Suresi, 7/19.

⁴⁴⁵ A’raf Suresi, 7/22; Ayrıca bkz. Taha Suresi, 20/117.

yemin ettikten sonra neden yedi? Neden ısrar etme ihtiyacı duydu? Demek ki durumun farkındaydı fakat aşırı ısrarlara kanmış oldu. Bazıları Hz. Âdem (a.s)’in şeytanın yeminine kandığını, dolayısıyla hatalı olmadığını iddia ederler.⁴⁴⁶ Bizce bu görüş de tutarlı değildir, zira bu hata işlendikten sonra Allah: “وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ” “Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?”⁴⁴⁷ diyerek, Hz. Âdem’e daha önceden şeytanın kendilerine apaçık bir düşman olduğunu ve ondan sakınmaları gerektiğini hatırlatır. Daha önceden yapılan hatırlatma da şöyle ifade edilir: “فَقُلْنَا يَا آدَمُ” “Bunun üzerine: Ey Âdem, dedik, bu (şeytan), hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!”⁴⁴⁸ Kur’an-ı Kerim Hz. Adem (a.s)’in durumunu ifade ederken, Hz. Yunus (a.s) için kullandığı fiilden daha şedit bir ibare kullanır. Ayetin lafzı ve manası şöyledir: “فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوَآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا” “Derken ikisi de o ağacın meyvesinden yediler. Bunun üzerine edep yerlerinin açık olduğunu fark ettiler. Derhal cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladılar. Böylece Âdem Rabbine karşı geldi/isyan etti de azıttı.”⁴⁴⁹ Ayette geçen son cümle fiili, peygamberlerin büyük günahtan beri olduğunu ifade edenlerce te’vil edilmeye çok muhtaçtır. Zira ayetteki son cümle şöyledir: “وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى” “Âdem rabbine karşı geldi de şaşırdı kaldı.” Ayette iki tane fiil geçmektedir. İlk fiil “عَصَى” “asâ” fiilidir ve bu fiilin anlamı “isyan etti” demektir. İkinci fiil de “فَغَوَى” “ğavâ” fiilidir ve bu fiilin anlamı da “azıttı” demektir. Yani son durumda mana “Âdem rabbine isyan etti ve azıttı” olur. Bir peygamberin “isyan etmesi” acaba küçük mü yoksa büyük bir günah mıdır? Tabii ki cumhura göre her ne kadar bu fiil kullanıldıysa da, Hz. Âdem içtihat hatası yapmıştır ve dolayısıyla bu hata bir zelle (küçük günah)dir. Fiili böyle anlamak daha doğru olacaktır, zira peygamberler büyük günahtan masumdur (korunmuşlardır).⁴⁵⁰ Ayrıca Hz. Âdem’in isyanı veya itaatsızlığı mendup olan emre karşı olmuştur. Dolayısıyla günah söz

⁴⁴⁶ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 50.

⁴⁴⁷ A’raf Suresi, 7/22; Taha Suresi, 20/117.

⁴⁴⁸ Taha Suresi, 20/117.

⁴⁴⁹ Taha Suresi, 20/121.

⁴⁵⁰ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 52-53; Maturidi, *Te’vilatu Ehli’s-Sünne*, I, 44.

konusu değildir.⁴⁵¹ İşlenen fiilin boyutu ve fiilin anlatımı için kullanılan ibarelerden, hala küçük bir yanılma olduğunu iddia etmek, bir ön kabulün inadına savunulmasından başka bir şey değildir. Biz iddiaları daha önceden zikredip, eleştirisini yaptığımız için ayrıca burada zikretme ihtiyacı duymadık. Hz. Âdem için yapılan bir diğer yorum da onun bu hatayı peygamber olmadan önce işlediğidir. Zira peygamberler için peygamber olmadan önce büyük günah işlemenin mübah olduğu ifade edilir. Bu görüşün Eş'ârlere ait olduğu ve onların bu görüş doğrultusunda Hz. Âdem'in durumunu açıkladıkları ifade edilmiştir. Bu durumda da ortada ismete aykırı bir şey yoktur.⁴⁵² Bu görüşün Eş'ârlere ait olduğu ifade edilmişse de bu yorum Eş'ârlerin ismet tanımı ile çelişmektedir. Çünkü onlar ismeti Allah'ın peygamberde mâsiyeti yaratmaması olarak tarif ederler. Taftazânî'ye göre Hz. Âdem'in işlediği günah yanılma sonucu meydana gelmiştir, dolayısıyla peygamberin masumiyetine hâlel gelmemiştir.⁴⁵³ Eğer Eş'ârlere izafe edilen görüş kabul edilirse ve peygamberlerin nübüvvetten önce büyük günah işleyebileceği kabul edilirse, Hz. Âdem (a.s) ile alakalı bu şedid ifadeler daha kolay te'vil edilir. Fakat cumhurun ismet anlayışı ile işin içinden çıkabilmek oldukça zordur.

Nihai olarak şunu ifade edelim ki Hz. Âdem (a.s)'in işlediği günah küçük bir günah değildir. Öyle olsaydı Allah (c.c) onun davranışını ifadelendirirken daha başka bir üslup ve ibareler kullanırdı. Zira peygamberler Allah'ın en mümtaz kullarıdır. Dolayısıyla Allah (c.c) onlardan bahsederken çok özel ifadeler kullanır. Onların seçkin ve değerli insanlar⁴⁵⁴ olduğunu hepimiz bilmekteyiz. Ama eğer Allah bu durumun aksine bir beyanatta bulunmuşsa, onun farklı bir tutumunun olduğu muhakkaktır. "Zira Allah (c.c) Kur'an-ı Kerim'de kullandığı her ibareyi bir hikmete binaen ve özenle seçer."⁴⁵⁵ Bir peygamber için bu ifadelerin kullanımı abes değil, bir amaca ve hikmete mebnidir.

Peygamberlerin günahlarının zikredildiği daha başka ayetlerin⁴⁵⁶ var olduğunu biliyoruz. Fakat bunlarla ilgili yorumlar konumuzu ilgilendirmedeği ve genelde yapılan yorumlar İsraili kaynaklardan olduğu için onları zikretmeyi uygun bulmadık.

⁴⁵¹ Razi, *İsmetu'l-Enbiya*, 50.

⁴⁵² Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi* (Trc. Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1980, 241.

⁴⁵³ Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, V, 53.

⁴⁵⁴ Sad Suresi, 38/47.

⁴⁵⁵ Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, İstanbul 2000, 109 vd.

⁴⁵⁶ Kasas Suresi, 28/15; Sâd Suresi, 38/22, 34.

Zira onları zikredecek olsak, yapabileceğimiz tek şey rivayetleri esas alarak aynı şeyleri tekrar etmekten başka bir şey olmayacaktır. Dolayısıyla biz de bu konumuzda bu kadar bilgiyle yetinmeyi uygun bulduk.

3. PEYGAMBERLER VE ŞİRK

Cumhura göre peygamberlerin şirk koşmalarının imkânının söz konusu olmadığını çalışmamızda sık sık vurguladık. Dolayısıyla ismetle alakalı tezlerin tümünde de cumhurun bu genel görüşü hâkimdir. Yani tezlerin çoğu, bir öncekinin tekrarıdır. Biz ise bu genel görüşe katılmadığımızı yeri geldikçe vurgulamakla yetindik ve özet geçtiğimiz konunun ileride ayrıntılı olarak işleneceğini de ekledik. İşte bu başlık altında biz peygamberlerin şirk koşma ihtimallerinin mevcudiyetini ve vuku bulduğunu delilleriyle ve ayrıntılarıyla işleyeceğiz. Tabii ki toplumda cumhurun genel görüşüne aykırı olan tüm görüşlerin tetkik edilmeden insafsızca eleştirildiğini ve müddeinin bazen gelenek düşmanı, sünnet düşmanı ve mezhep tanımaz olarak telakki edildiğini ve ettirildiğini de bilmekteyiz. Aynı telakkilerin bizim için de mümkün olacağını da bilmekteyiz, fakat yine de biz bu iddiamızı savunmak adına kendi delillerimizi zikredecek ve bunları konuyla ilgilenen ilim adamlarının bilgisine sunacağız.

3.1 PEYGAMBERLER VE ŞİRKİN İMKÂNI

Konumuzun başında da ifade ettiğimiz gibi, peygamberlerin şirk koşmuş olma ihtimallerinin varlığına delil olabilecek ayetlerin mevcudiyeti söz konusudur. Ama tabii ki peygamberler için ismetin var olduğunu kabul edenlerin, günah veya hata ile ilgili ayetleri kendi kabullerine göre yorumladıkları gibi, zikredeceğimiz ayetleri de bu ön kabuller doğrultusunda yorumladıklarını da ifade edelim. Peygamberlerin günah işlemesini muhal bulan ve bunun ancak hata ve yanılma ile olabileceğini kabul eden bir zihniyetin; şirkin peygamberlerin hiçbir döneminde mümkün olamayacağı gibi bir ön kabule sahipken, ayetleri nasıl yorumlayacakları az çok tahmin edilebilir. Bu başlık altında zikredeceğimiz ayetler şirkin peygamberlerin her dönemi için, hatta nübüvvetten sonra bile mümkün olduğuna delalet etmektedirler. Bazı ayetler de, örneğin Hz. Şuayb (a.s) ve Hz. Peygamber ile alakalı ayetler de peygamberlerin şirk

koştuklarına delalet etmektedirler. Şimdi de söz konusu peygamberlerden bahseden pasajları zikrederek konumuza devam etmek istiyoruz.

3.1.1 Hz. İbrahim (a.s)

Peygamberlerin şirk koşma ihtimallerinin olup olmadığı konusuna giriş yapmadan önce, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim (a.s)'den bahseden bir pasajı aktarmak istiyoruz. Öncelikle kimsenin dikkat çekmediği bir ayeti zikredecek, ardından söz konusu ayetin anlaşılabilmesi için tüm pasajı zikredeceğiz. Nihayetinde de kendi görüşümüzü ifade edeceğiz. Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim (a.s)'in ifadesiyle şöyle bir ibare kullanır. Bu ibare müfessirlerimizin çoğunluğunca görmezden gelinmiştir. Ayet şöyledir: “ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ” *“Ayı doğarken görünce, "işte bu benim Rabbim!" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi şüphesiz ki ben sapıklardan olurdum" dedi.”*⁴⁵⁷ Bu ayetten önceki ayetleri de zikredecek olursak, bu ayetin daha iyi anlaşılacağı kanısındayız. İfade ettiğimiz ayetten önceki ayetlerde Hz. İbrahim (a.s)'den şöyle bahsedilir: “*İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.*”⁴⁵⁸ Yani Hz. İbrahim (a.s) kavminin tapmış oldukları putların ilah olamayacağını anlamış/benimsemiş ve bunu da babasına zikretmiştir. Ayetin devamında da Hz. İbrahim (a.s)'in bu kabulden sonra Allah dışındaki hiçbir cismin veya varlığın ilah olamayacağını delillendirme çabası içerisinde olduğunu görmekteyiz. Önce yıldızları görür ve onların ilah olamayacağını, zira batanın ilah olamayacağını ifade eder. Ayet şöyledir: “ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْإِفْلِينَ ” *“Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.”*⁴⁵⁹ Yıldızların ilah olamayacağını ifade ettikten sonra, bu defa ayın daha büyük olduğunu, onun ise ilahlığa daha uygun olabileceği varsayımıyla yola çıkar. Fakat ay batınca onun da ilah olamayacağını ifade eder: “ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ” *“Ayı doğarken görünce, "işte bu benim Rabbim!" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya*

⁴⁵⁷ En'am Suresi, 6/77.

⁴⁵⁸ En'am Suresi, 6/74.

⁴⁵⁹ En'am Suresi, 6/76.

eriştirmeseydi şüphesiz ki ben sapıklardan olurdum" dedi."⁴⁶⁰ Ayın da ilah olamayacağını kanıtlamış oldu, zira batan ve kaybolan bir nesne ilah olamazdı. Çünkü ilah her an gözetip kontrol edebilmeliydi. Ama hem yıldızların hem de ayın gözetimi ve hükümlerliliği ise çok kısa süreliydi. Devamında güneşin ilah olabileceği varsayımını da değerlendirir ve onun da battığını görünce onun da ilah olamayacağını ifade eder: “ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي ” *“Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım dedi.”*⁴⁶¹ Nihayetinde Hz. İbrahim (a.s) kavminin Allah'a ortak koştukları hiçbir cismin ilah olamayacağını kavmine mantıksal bir çıkarımla delillendirmiş oldu.

Zikredilen pasajı yorumlayan müfessirler, Hz. İbrahim (a.s)'in mantıki çıkarımlarla Allah'ı bulduğunu ve böylece de kavmini ikna ettiğini ifade ederler.⁴⁶² Hatta ifade edilen ayetleri delil getirerek, kişinin mantıki ve akli çıkarımlarla Allah'ı bulabileceğini ve bunun da vacip olduğunu ifade edenler de olmuştur.⁴⁶³ Zira Hz. İbrahim (a.s) bu metotla Allah'ın varlığını bulmuştur. En son ifade bulan görüş pek çok müfessir tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü Hz. İbrahim (a.s), gök cisimlerinin ilah olamayacağını ispatını yapmadan önce zaten Allah'ı bulmuştu ve kavminin tapmakta olduğu putların veya diğer gök cisimlerinin ilahlılığının söz konusu olamayacağını bilmekteydi. Bunun delili de pasajın geçtiği yerin ilk başlarındaki şu ayettir: “وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَرَأَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ” *“İbrahim, babası Azer'e, "Putları tanrı olarak mı benimsiyorsun? Doğrusu ben seni ve milletini açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.”*⁴⁶⁴ Dolayısıyla Hz. İbrahim'in buradaki metodu, muhalifinin iddiasını bir süreliğine doğru kabul eden kimsenin bu iddianın yanlışlığını ispatlama metodudur.⁴⁶⁵ Hz. İbrahim (a.s)'den bahseden ayetlerle ilgili olarak daha başka değerlendirmeler de mevcuttur. “Birinci yoruma göre Hz. İbrahim (a.s) Allah'ın cisim olmadığını kanıtlamıştır. Ayetlerden yapılan ikinci çıkarım, dinin delile dayanması gerektiğidir. Yani imani bir mesele

⁴⁶⁰ En'am Suresi, 6/77.

⁴⁶¹ En'am Suresi, 6/78.

⁴⁶² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 520; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, II, 275-276.

⁴⁶³ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 523; Zuhayli, Vehbe, *Tefsîru'l-Münir*, IV, 256.

⁴⁶⁴ En'am Suresi, 6/74.

⁴⁶⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 522; Elmalılı, a.g.e, III, 284.

delile dayanmalı ve taklitten uzak durmalıdır. Üçüncüsü, Allah'ın muhdes (yaratılmışlara ait) sıfatlarla vasıflanmasının (örneğin görülebilme veya kaybolma) mümkün olmadığıdır. Dördüncüsü peygamberlerin rablerini tanımada zorunluluktan değil, delil getirerek yükseldiği sonucunun anlaşıldığıdır. Beşinci ve son çıkarım, Allah'ı tanımanın yaratıkların durumundan hareketle mümkün olduğu sonucudur.”⁴⁶⁶ Aynı şekilde Hz. İbrahim (a.s) ile alakalı bölüm ile ilgili yapılan diğer yoruma göre; Hz. İbrahim (a.s) kendisini mümin olmayan biri gibi göstererek muhaliflerin delillerini tartışan birinin tavrını sergilemiştir. Yani Hz. İbrahim (a.s) ilahlık makamını veya Allah'ı tespit etmek için tetkik eden biri olarak öyle davranmamaktadır.⁴⁶⁷

Biz asıl meselemiz olan şirkin imkânı ile ilgili ayete dönecek olursak, bu ayet başta da zikredildiği gibi: “ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ” “Sonra ayı, dolunay halinde doğmuş vaziyette görünce “(İddianıza göre) Rabbim budur!” dedi. Sonra o da batınca: “Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, mutlaka sapmışlardan olurum” dedi”⁴⁶⁸ ayetidir. Ayetin anlamı oldukça dikkat çekicidir. Hz. İbrahim (a.s), eğer Allah tarafından kendisine hidayet edilmemiş olsa, kendisini de mutlaka sapık kavmi gibi olabileceğini ifade etmektedir. Yani şirkin imkânı kendisi için de geçerliydi fakat Allah ona yerin ve göklerin mülkünü göstermekle onu bundan uzak tutmuştur. Fakat bizim bu açıklamamıza katılan müfessirin olduğunu söyleyemeyeceğiz. Çünkü şirki peygamberlerin hiçbir dönemi için kabul etmedikleri için bu ayeti de kendi ön kabulleri doğrultusunda te’vil etmişlerdir. Örneğin bu ayetin aslında bir hakikati vurgulamaktan öte, bir dua olduğu ifade edilir.⁴⁶⁹ “Yani ayetin manası “Ya Rabbi! Beni hidayet üzere sabit kıl” demektir, çünkü Hz. İbrahim (a.s) zaten hidayeti bulmuştu.”⁴⁷⁰ Bu düşüncede olan birçok âlimimiz de söz konusu ayete, zikredilen dua manasını ifade edebilmesi için: “O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi” şeklinde anlam verirler.⁴⁷¹ Yine diğer bir yoruma göre Hz. İbrahim (a.s)’in “لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ” “Rabbim beni hidayete

⁴⁶⁶ Zuhayli, Vehbe, *Tefsiru'l-Münir*, IV, 256.

⁴⁶⁷ Zuhayli, Vehbe, a.g.e, IV, 252; Elmalılı, a.g.e, III, 284.

⁴⁶⁸ En'am Suresi, 6/77.

⁴⁶⁹ Zuhayli, Vehbe, a.g.e, IV, 254.

⁴⁷⁰ Zuhayli, Vehbe, a.g.e, IV, 255.

⁴⁷¹ Örnek için, bkz, *Ali Bulaç Meali, Diyanet Vakfı Meali*.

ulaştırmamış olsaydı, şüphesiz ki ben sapıklardan olurdum”⁴⁷² ibaresinden kastı da dolaylı yoldan kavminin sapık bir kavim olduğunu ifade etmek içindir.⁴⁷³ Bu yorum ön kabulcü bir zihniyetin ayeti kendi kabulü doğrultusunda yorumlamasından öte bir şey değildir. Zaten biz kavminin şirk içinde olduğunu daha önceki ayetlerde geçen ifadelerden de anlamaktayız.⁴⁷⁴ Ayetin tekrar bu manaya hamli zorlama bir yorumdan başka bir şey değildir. Sonuç olarak, Allah Hz. İbrahim (a.s)’e hidayet yolunu göstermişti. Eğer Allah bunu yapmamış olsaydı, ayette vurgulandığı üzere onun da “*kavmi gibi sapıtanlardan olma*” ihtimali vardı. Çünkü kişinin kavminden tamamen ayrı bir yaşantıya ve inanca sahip olması çok zordur. Biz günümüzde bile mevcut olan binlerce ilkel kavmin üyelerinin nesiller boyunca hep aynı şeyleri tekrar ettiklerini ve aynı şeylere iman ettiklerini bilmekteyiz. Ki modern toplumda insanlar arasındaki iletişim o kadar farklı boyutlara ulaşmıştır ki, ilkel dinlerin müntesipleri diğer tüm dinlerle muhatap oldukları ve dinlerinin diğer mükemmel dinler karşısında ne kadar asosyal ve ilkel olduğunu bildikleri halde yine de dinlerinden dönmemektedirler. Bunlar ancak farklı toplum veya bireylerle muhatap olunca kendi kabullerini sorgulama ihtiyacı hissetmişlerdir. Dolayısıyla Hz. İbrahim eğer Allah’ın lütfu olmasaydı veya ayetin beyan ettiği gibi eğer hidayete ulaştırılmamış olsaydı acaba kavminin dalalet üzere olduğunu bilebilecek miydi? Aynı şekilde her gün doğup batan ay ve güneşi ilk defa görüyormuş gibi onlara bakarak ilahlıklarını sorgulayacak mıydı? Tabii ki bunu yapabilmesi mümkün değildi.

Mezheplerin Hz. İbrahim (a.s)’den bahseden yukarıdaki pasajla ilgili farklı bir yorumu daha vardır. Bu yoruma göre Hz. İbrahim (a.s) gök cisimlerine bakarak Allah’ı bulmuştur. Gök cisimlerinin battıklarını ve batanların da ilah olamayacaklarını da akılsal çıkarımlarla bulduktan sonra da yakın sahibi olmuş ve gökleri ve yeri yaratan Allah’ın sadece ilah olabileceğini ifade etmiştir.⁴⁷⁵ Eğer mezheplerce ifade edildiği gibi insanlar akli ile saf tevhide yani sadece Allah’a imana ulaşabileceklerse, bu durumda neden acaba Allah tüm göndermiş olduğu peygamberlere tevhit ilkesini vurgulamalarını istemiştir? Ayrıca Hz. İbrahim (a.s)’in “yakın” sahibi olabilmesi için neden ona göklerin ve yerin melekûtu gösterilmiştir?

⁴⁷² En’am Suresi, 6/77.

⁴⁷³ Zuhayli, Vehbe, a.g.e, IV, 249.

⁴⁷⁴ En’am Suresi, 6/74.

⁴⁷⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, IX, 523; Zuhayli, Vehbe, *Tefsîru’l-Münir*, IV, 256.

Eğer ayetin ifade ettiği gibi “Allah hidayete ulaştırmasaydı, Hz. İbrahim yine de dalaletten kurtulabilecek miydi?” Aynı soruyu şu şekilde soralım: “Eğer Allah, Hz. İbrahim (a.s)’in kavminden herhangi birine göklerin ve yerin mülkünü gösterseydi veya hidayete ulaşırsaydı o da şirkten kurtulmayacak mıydı?” Sonuç olarak Hz. İbrahim (a.s) müşrik bir babanın sulbünden doğmuştur ve dolayısıyla müşrik bir baba onu da şirk öğretileriyle büyütmiş olabilir. Belli bir yaşa kadar şirk içinde yaşadıkdan sonra Allah’ın kendisine hidayet vermesiyle babasının ve kavminin büyük bir yanlış içinde olduğunu fark etmiş ve bunu da ifade etmiş olabilir. Allah’ın kendisine yeryüzündeki tevhit delillerini göstermesiyle doğru yolu bulmuştur. “Yakin” sahibi olduktan sonra da kavmini onların kabullerini bir anlık hakikat gibi var sayıp, onların yanılğı içinde olduğunu delillerle ispatlamıştır.⁴⁷⁶

3.1.2 Hz. Şuayb (a.s)

Delil olarak kullanacağımız diğer iki ayet Hz. Şuayb (a.s) ve kavmi arasında geçen bir tartışmayı ele alan ayetlerdir. İlk ayet kavminin Hz. Şuayb’a (a.s) yönelik tehdit ve teklifini ifade eder. İkinci ayet de Hz. Şuayb’ın (a.s) kavmi adına onlara verdiği cevabı ele alır. İlk ayette önce kavminin ona şöyle bir tehditte ve teklifte bulunduğu ifade edilir: “قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَنَعُودَنَّ فِيهَا أَوْ لَنَمُوتَنَّ فِيهَا” “Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: “Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz” (Şuayb): İstemesek de mi? dedi.”⁴⁷⁷ Bu ayeti ve özellikle de Hz. Şuayb (a.s)’ın kavmine verdiği cevabı konumuza delil olarak kullanacağız. Zikredilen her iki ayet, üzerinde epey tartışmanın yapıldığı ayetlerdir. Zira peygamberlerin yaşamlarının hiçbir döneminde şirk koşma ihtimalinin olmadığını kabul edenler, bu iki ayeti kendi kabullerine uydurmak için oldukça zorlamış ve zorlanmışlardır. Bu grup ilerde görüşleriyle ayrıntılı olarak zikredilecektir. Hz. Şuayb (a.s)’ın kavminin söz konusu teklifi üzerine verdiği cevabı ele alan ayetin ifadesi de şöyledir: “قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِدْنَاءِنَا اللَّهُ مِنْهَا” “Allah bizi sizin o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah’a büyük bir iftira

⁴⁷⁶ En’am Suresi, 6/73-77.

⁴⁷⁷ Araf Suresi, 7/88.

atmış oluruz. Allah'ın dilemesi hariç, sizin inancınıza dönmemiz kesinlikle mümkün değil!”⁴⁷⁸ Öncelikle ikinci ayeti zikrederim. Zira ikinci ayette açık bir ibare vardır ki, o da şudur: “قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِدْنَانَا اللَّهُ مِنْهَا” “Allah bizi sizin o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah’a büyük bir iftira atmış oluruz.”⁴⁷⁹ Dikkat edilirse Hz. Şuayb (a.s) Allah'ın kendisini ve kendisine inananları kavminin dininden kurtardığını ifade etmektedir. Yani daha önce kendisi kavminin dini üzereydi ve Allah onu peygamberlikle müşerref kılınca şirkin kötülüğünü öğrenmiş oldu. Eğer tekrar kavminin dinine dönecek olursa da bu takdirde Allah’a çok büyük bir iftirada bulunmuş olacaktır. Bu ayet bağlamında da değerlendirecek olursak; ilk ayette ifade edilen: “لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا” “Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz” ayetindeki dönme fiili daha iyi anlaşılacaktır. Yani ya seni ve seninle birlikte iman edenleri buradan kovarız, ya da eskiden tabi olduğunuz bizim dinimize tekrar dönersiniz. Sonuç olarak şunu ifade edelim ki Hz. Şuayb (a.s) kendisine peygamberlik gelmeden önce kavminin dini üzereydi. Yani müşrik bir toplumun dinine tabiydi. Fakat Allah (c.c) onu seçti ve nübüvvetle müşerref kıldığı gibi, onu şirk bataklığından da kurtarmış oldu.

Bir önceki paragrafta Hz. Şuayb (a.s) ile alakalı olarak zikrettiğimiz ayetler ve görüşlerin aksine beyanatların bulunduğunu ifade edelim. Zira bizim görüşümüz ve ayetlerin lafızları peygamberlerin nübüvvetten önce şirk koşabileceğini kabul etmeyenlerin görüşleriyle çelişmektedir. Hâliyle de onların ayetleri te’vil ederek kendi görüşlerine mesnet bulmaya çalışmaları gerekmektedir. Bu konudaki yorumlar çeşitlidir. Birinci görüşe göre Hz. Şuayb (a.s)’a iman edenler daha önceden müşrik idiler fakat Hz. Şuayb müşrik değildi. Dolayısıyla “kavmi, aslında daha önceden müşrik olmayan Hz. Şuayb (a.s)’ı da kendisine iman edenlerin içerisine katıp çoğul bir hitap kullanmışlardır.”⁴⁸⁰ Yani, Hz. Şuayb (a.s) müşrik değildi fakat ona inananlar daha önceden müşriklerdi. Kavminin hitabı aslında Hz. Şuayb’a (a.s) değil, kavmineydi. O da grupta bulunduğu için, hitap onu da teşmil etmiştir. Şunu ifade

⁴⁷⁸ Araf Suresi, 7/89.

⁴⁷⁹ Araf Suresi, 7/89.

⁴⁸⁰ Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, X, 509.

edelim ki zikredilen bu görüşü savunanlar arasında Zemahşeri de bulunmaktadır.⁴⁸¹ Kendi görüşlerini savunurken her türlü akli ve filolojik çıkarımı kullanan mu'tezili bir görüşe örnek olması açısından bu ayet önemlidir. Zira biz biliyoruz ki Mu'tezileye mensup müfessirler kendi görüşlerini savunmak adına açık ayetleri bile akli ve filolojik çıkarımlarla te'vil ederek, kendi görüşlerinin doğruluğunu savunurlar. Örneğin rü'yetullah (Allah'ın ahirette görülmesi meselesi), halku'l-Kur'ân (Kur'an'ın yaratılmış olduğu), şefa'at, sihir, büyü ve cinlerin varlığı gibi meselelerde kendi kabullerinin doğruluğunu savunmak için çok farklı filolojik yorumlar yapmışlardır.⁴⁸² Biz yine biliyoruz ki Mu'tezilî âlimler peygamberlerin nübüvvetten önce de sonra da büyük günah işlemesin ve onlar hakkında küfrü ve şirki kesinlikle kabul etmezler. Dolayısıyla böyle bir yorumu yapmış olmalarının doğal karşılanması gerektiği kanaatini taşımaktayız. Acaba Allah (c.c)'ın şirk gibi hassas bir konuda peygamberi ayrı tutmaması mümkün müdür? Zira biz şirkin "*çok büyük bir zulüm olduğunu*"⁴⁸³ bilmekteyiz. Yani eğer gerçekten Hz. Şuayb (a.s) şirk koşanlardan değil idiyse, neden acaba kendine inananlar adına konuşurken kendisini de onların içerisinde saydı? Allah (c.c) onun müşriklerden olmadığını ifade etmek için neden acaba Hz. Şuayb kavmine cevap verirken: "*Allah bana inananları sizin batıl dininizden kurtardıktan sonra eğer tekrar sizin dininize dönecek olurlarsa şüphesiz ki Allah'a iftirada bulunmuş olurlar*" demedi de "*Allah bizi sizin o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah'a büyük bir iftira atmış oluruz*"⁴⁸⁴ dedi. Zira ortada şirk gibi bir büyük günahın mevcudiyeti söz konusudur ve kendisinden bahsettiğimiz kişi de bir peygamberdir. Ayrıca biz Kur'an-ı Kerim'de kullanılan her ibarenin abes olmadığını ve mutlaka bir hikmete mebni olduğunu bilmekteyiz. Neden acaba Allah peygamberini müşriklerden ayrı tutacak bir ibare kullanmadı?

Hz. Şuayb'ın (a.s) müşrik olma ihtimalini kabul etmeyen diğer görüşe göre, "o kavmin ileri gelenleri bunu, Hz. Şuayb'ın (a.s) da kendilerinden olduğu zannını vermek için, cahil insanlara şüphe verip işi karıştırmak için, bu şekilde söylediler.

⁴⁸¹ Zemahşeri, a.g.e, 374.

⁴⁸² Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 2001, 336.

⁴⁸³ Lokman Suresi, 31/13.

⁴⁸⁴ Araf Suresi, 7/89.

Şuayb (a.s) da buna, bu zanna göre bir cevap vermiştir.”⁴⁸⁵ Biz bu görüşe de katılamamaktayız. Çünkü Hz. Şuayb (a.s) kavmine cevap verirken: “Allah bizi sizin o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah’a büyük bir iftira atmış oluruz” der. Dikkat edilirse kavminin teklifini reddederken kendisini de kendine iman edenlerin içine katarak “batıl dinden kurtulmuş” olduklarını ifade eder. Razi’nin başta ifade ettiği görüş belki kavminin Hz. Şuayb’a yaptıkları “ya memleketlerinden çıkarılma veya kendi dinlerine geri dönme” teklifini ele alan birinci ayet için⁴⁸⁶ mümkün olabilir ama ikinci ayet için geçerli değildir. Ayrıca kavmi böyle bir intiba uyandırma ihtiyacını neden hissetsin ki? Çünkü Hz. Şuayb (a.s) dönüş yapmasa bile ona inananların tekrar dinlerine dönmeleri yeterli olurdu ve onlar da yalnız kalan Hz. Şuayb (a.s)’ı memleketlerinden çıkarırlardı. Eğer ifade edilen görüşü doğru kabul etsek bile, Allah katında onların bu iddiasının ne değeri olabilir ki? Çünkü onlar böyle bir iddiada bulunup insanların kafalarını karıştırmak isteseler bile, Allah’ın (c.c) Kur’an’da bir peygamberinden bahsederken, onu müşriklerden ayrı tutması veya onu bu iddiadan beri kılması gerekmez miydi? Çünkü Kur’an-ı Kerim’in Yahudilerin diğer peygamberler hakkındaki iddiaları çürüttüğünü bilmekteyiz. Örneğin Hz. Süleyman’a iftirada bulunan Yahudiler hakkında şöyle buyurur: “Süleyman’ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular.”⁴⁸⁷ “Yahudiler sihrin Hz. Süleyman kaynaklı olduğunu iddia etmişler ve onun sahip olduğu gücü de sihir yardımıyla elde ettiğini iddia ediyorlardı. Fakat Allah (c.c) bu iddiayı yalanlamıştır.”⁴⁸⁸ Durum böyleyken eğer Razi’nin dediği durumun ihtimali olsaydı, herhalde Allah (c.c) Hz. Şuayb (a.s) için böyle bir iddianın bulunduğunu, fakat bu iddianın tamamen tutarsız bir iddia olduğunu zikrederdi. Şunu da ifade edelim ki nihayetinde Razi’nin iddiası sadece bir yorumdan ibarettir ve bu yorum hakkında beyan ettiğimiz bu kadar bilginin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Üçüncü bir yoruma göre Hz. Şuayb (a.s) işin başında inancını gizliyordu. Bu yüzden de kavmi onun kendi dinlerinden olduğunu sanıyorlardı. Bu zanna göre de

⁴⁸⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, X, 509.

⁴⁸⁶ A’raf Suresi, 7/88.

⁴⁸⁷ Bakara Suresi, 2/102.

⁴⁸⁸ Mevdudi, a.g.e, I, 231.

ifade edilen ibarelerle kendisini muhatap almışlardır.⁴⁸⁹ Bu iddia bir peygamber için takiyyenin söz konusu olmasını gündeme getirir ki biz Şia'nın peygamberler için takiyyenin caiz olduğu iddiasını işlerken bunun mümkün olmadığını ifade etmiştik.⁴⁹⁰ Zira takiyye peygamberin tebliğdeki güvenilirliğine halel getirir.

Dördüncü yoruma göre, Hz. Şuayb (a.s) daha önce onların dini üzere idi. Fakat daha sonra Allah (c.c) Hz. Şuayb (a.s)'a vahyettiği yeni şariat (din) ile o eski şeriatı nesh etti.⁴⁹¹ Bu görüş zaten direk olarak Hz. Şuayb'ın müşrik olduğunu ifade etmiş olur. Çünkü daha önceden kavminin dini üzere olması, onun daha önceden müşrik olduğu anlamına gelir. Allah onu peygamberlikle müşerref kılınca da şirkten uzak durmakla emr olunur ve böylece şirkten kurtulmuş olur. Eski dini üzere olmasıyla ve eski dininin yenisiyle nesh edilmesi neyi değiştirir? Bizim ifade ettiğimiz görüş ile bu görüş arasında ne fark vardır? Tabii ki hiçbir farkın olmadığı açıktır.

Beşinci yoruma göre, "Hz. Şuayb'ın (a.s) kavminin: *"Yahut da mutlaka bizim dinimize dönersin"* şeklindeki sözlerinden maksat *"ya da bizim dinimize geçersin"* manasıdır. Böylece "dönme", bizzat "girme" manasına kullanılmıştır. Nitekim Araplar, birisinden direkt kendilerine bir kötülüğün geldiğini kastederek "Falandan bana bir kötülük döndü" der. Şair de: "Eğer günler, bana karşı zamanların en güzeli olursa, (bil ki) muhakkak onun (bana karşı) olan kötülükleri de geri dönmüş demektir" demiştir. Şair, bu ifade ile, "Onlar için günahların söz konusu olduğu" manasını kastetmiştir, yoksa "onların iyilik etme hallerinden önce, birtakım günahları bulunduğu" manasını düşünmüş değildir."⁴⁹² Razi ifade ettiği görüşünü desteklemek adına güzel dilsel çıkarımlarda bulunmuştur. Delil olarak kullandığı şeylere itirazımız olmayacaktır. Ama müfessir ikinci ayeti değerlendirmeye tabi tutarak konuya yaklaşmadığı için, yanlış bir yorum yapmıştır. Zira ikinci ayette⁴⁹³ Hz. Şuayb (a.s) açıkça *"Allah'ın kendilerini kavminin dininden kurtardığını"* ifade etmektedir. Yani daha önceden kavminin dini üzere idiler ve Allah da onları bundan kurtardı. Dolayısıyla da Razi'nin yorumu tutarlılığını yitirmiş olur.

⁴⁸⁹Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 509.

⁴⁹⁰ Bkz. 386 no'lu dipnot.

⁴⁹¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 509-510.

⁴⁹² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 510.

⁴⁹³ Araf Suresi, 7/89.

İkinci ayetle ilgili yapılan yorumları da zikrederek ele aldığımız söz konusu iki ayet ile ilgili görüşlerimizi sonlandırmak istiyoruz. Razi'ye göre “Allah bizi eski dininizden kurtardıktan sonra” ibaresi ile ilgili olarak şu yorumlar yapılabilir. Birincisi, bu ibareden kasıt, “Allah bizi ondan kurtarınca, biz onun kötülüğünü, yanlış olduğunu ve onun yanlış olduğuna dair delillerin ortaya konduğunu anladık” demektir.⁴⁹⁴ Bu yorum “peygamberin ve ona inananların Allah tarafından kendilerine eski dinlerinin kötülüğü zikredilmeden önce, onu kötü olarak kabul etmediklerini” ifade eder. Bu da onların daha önce şirk üzere oldukları anlamına gelir. İkinci yoruma göre, bu ibareden kasıt şudur: “Allah Teâlâ Hz. Şuayb (a.s)’a inananları o kavmin eski dininden kurtarmıştı. Fakat Hz. Şuayb (a.s)’ın kendisi o dinden beri idiyse de, sözünü genele göre kullanarak, kendisini de onların içinde saymıştır.”⁴⁹⁵ Biz bu yorumla ilgili eleştirimizi bir önceki ayetle ilgili görüşlerde zikrettiğimiz için bir daha tekrarlama ihtiyacı duymamaktayız. Bu görüş de ifade ettiğimiz gibi tutarlı değildir.

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki Hz. Şuayb (a.s) ile kavmi arasındaki konuşmanın ele alındığı bu iki ayette Hz. Şuayb’ın (a.s) daha önce şirk üzere olduğu ifade edilmiş olmaktadır. Peki daha önceden şirk üzere olmasının nübüvvetine zararı olmuş olur mu, sorusuna gelince, eğer olsaydı her halde Allah onu nübüvvete layık görmezdi. “Peygamberler nübüvvetten önce de şirkten veya küfürden korunmuşlardır” diyen anlayış, “eğer böyle olsaydı Allah onları övmezdi ve önder kılmazdı” diyerek iddialarına mesnet bulmaya çalışırlar.⁴⁹⁶ Ama biz biliyoruz ki Peygamberimizin ashabının çoğu müşrik idi. Fakat Allah Kur’an-ı Kerim’in bir çok yerinde onlardan bahsederken “onlardan razı olduğunu” ifade eder.⁴⁹⁷ Peygamberler için nübüvveti, normal insanlar için de yeni bir şeriatı dönüm noktası olarak kabul edersek, bu dönemden önce şirk koştan peygamberin veya insanların affedilmemesi ve övülmemesi gerekseydi, Kur’an-ı Kerim’de bunun örneklerini görürdük. Tam aksine Kur’an-ı Kerim söz konusu dönemlerden öncesini ayırır ve onların affedildiğini ayette şöyle ifade eder: “...فَلِلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ...” *İnkâr*

⁴⁹⁴ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, X, 511.

⁴⁹⁵ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, X, 511.

⁴⁹⁶ Razi, *İsmetu’l-Enbiya*, 41-42; Cürcâni, *Şerhu’l-Mevâkıf*, III, 206; Taftazani, *Şerhu’l-Makasid*, V, 51.

⁴⁹⁷ Fetih Suresi, 48/18-19.

edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!”⁴⁹⁸ Ayetin ifade etmek istediği mana açıktır. Peygambere düşmanlık bitirilip, kendisine iman edildiği gün, geçmiş günahlar affolunur.

3.1.3 Hz. Muhammed (s.a.s)

Görüşümüze delil olarak kullandığımız diğer bir ayet de: “وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ” (Resûlüm!) Şüphesiz sana da senden öncekilere de şöyle vahyolunmuştur ki: Andolsun Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun!”⁴⁹⁹ ayetidir. Bu ayet de yine peygamberlerin şirk koşma ihtimallerinin var olduğunu ifade eder. Zira olma ihtimali olmayan bir şeyin olması durumunda sonucunun ne olacağının bir anlamı olmaz. Zaten olması imkânsızdır. Yani eğer peygamberlerin şirk koşabilme ihtimalleri söz konusu olmayacaksa, onların böyle bir şey yapmaları durumunda amellerinin boşa gitmesinin de anlamı yoktur. Yani böyle bir önerme abes olmuş olur ki Allah abes iş yapmaktan münezzehtir. Her ne kadar peygamberler için nübüvvetten sonra böyle bir durum vuku bulmamışsa, bulma ihtimalinin olmayacağı anlamına gelmez. Zira peygamberler de irade sahibi ve imtihana tabi tutulmuş insanlardır. Aşkınıkları söz konusu değildir. Onlar sadece iyilik yapmaya programlanmış melek gibi varlıklar da değildirler. Bu ayete de ismet açısından yorumlar getirildiğini ifade edelim. Zemahşeri'ye göre bu ayetteki ihtimallik farz-ı muhal (olması mümkün olmayan) kabilindendir. Dolayısıyla her ne kadar peygambere “şirk koşarsan amellerin boşa gider” denilmişse ve bu ibare onlar için şirkin olabileceği intibasını veriyorsa da bu düşünce yanlıştır. Bu ayetteki ihtimallik başka bir ayetteki ihtimallikle paralel bir durumdadır. Ayet şöyledir: “لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ” “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.”⁵⁰⁰ Bu ayette de ihtimallik vardır. O da Allah'tan başka ilah olabileceği ihtimalidir. Tabii ki bu kesinlikle mümkün değildir, yani farz-ı muhaldir. Şöyle bir mantıki yaklaşımla meseleye yaklaşacak olursak;

⁴⁹⁸ Nisa Suresi, 4/22-23; Enfal Suresi, 8/38.

⁴⁹⁹ Zümer Suresi, 39/65.

⁵⁰⁰ Enbiya Suresi, 21/22.

âlemde düzen vardır, demek ki ikinci bir ihtimalin varlığı söz konusu değildir. Aynı şekilde nübüvvetten sonra da peygamberlerden şirk hâsıl olmadıysa zikredilen ihtimalin meydana gelmesi mümkün değildir.⁵⁰¹ Biz zikredilenlere tabii ki katılmamaktayız. Zira iki ayetteki ihtimallerin müsavi olduğunu ifade etmek pek tutarlı değildir. İkinci bir ilahın olamayacağını ifade eden ayette geçen önermeler mantıksal olarak incelenecek olursa şöyle bir sonuca varılır. Birinci önerme âlemde bir düzenin var olduğunu ifade etmektedir. İkinci önermede de; eğer bir iş bir kişi tarafından yönetilirse ancak gerçek bir düzenin olabileceği ifade edilmektedir. Her iki önermeden sonra şöyle bir sonuca ulaşılır. Eğer sadece tek yöneticinin idare ettiği bir sistemde düzen bulunuyorsa ve eğer âlemde de düzen varsa, bu durumda âlemin tek bir yönetici tarafından yönetiliyor olduğu sonucu çıkarılmış olur. Bu tek ve eşsiz idareci de Allah'tır.⁵⁰² Aynı mantıksal önermeleri “peygamberlerin şirk koşması durumunda amellerinin boşa gideceği” ayetine uyguladığımızda çok farklı bir sonuç ortaya çıkar. Çünkü bu ayette ikinci önerme yoktur. Birinci önerme peygamberlerin şirk koşma durumlarında amellerinin boşa gideceğini ifade eder. İkinci önerme ise şöyle olmak durumundadır; peygamberler şirk koşmadıklarına göre amelleri boşa gitmemiş olur. İkinci önermenin kesinliği söz konusu değildir, zira peygamberlerin şirk koşma ihtimali yoksa amellerinin boşa gideceğini ifade etmek abes ve anlamsız olur. Allah da abes ve anlamsız iş yapmaktan münezzehtir. Ayrıca söz konusu ayetlerdeki önermeler şu açıdan da müsavi değildirler: Bir tarafta ikinci bir ilahın olma ihtimalidir ki bu zaten imkânsızdır. Fakat peygamberler irade sahibi insanlar iseler ve melek değillerse, günah işleyebilme yetileri varsa, şirkin de mümkün olması muhal değil, imkân dâhilindedir. Bunun delili de Kur'an-ı Kerim'in zikredeceğimiz ayetidir: “وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُوكَ عَنِ الَّذِي أُوحِیْنَا إِلَیْكَ لِتَقْرِي عَلَیْنَا غَیْرَهُ وَإِذَا لَا تَخَذُوكَ خَلِیلًا ۖ وَلَوْلَا أَنْ تَبْنِیَّاكَ “*Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman da seni dost edineceklerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, andolsun, sen onlara az bir şey (de olsa) eğilim gösterecektin. Bu durumda, biz sana, hayatın da kat kat, ölümün de kat kat (acısını) tattırırdık;*

⁵⁰¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVI, 110; Zemahşeri, a.g.e, 676.

⁵⁰² Taylan, Necip, *Mantık Tarihçesi - Problemleri*, İstanbul 1996, 105 vd.

sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın.”⁵⁰³ İkinci ayette ifade bulan ibare çok dikkat çekicidir. Kâfirlerin istekleri karşısında Hz. Peygamber (s.a.s)’e açıkça şöyle denmektedir: “Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, andolsun, sen onlara az bir şey (de olsa) eğilim gösterecektin.”⁵⁰⁴ Ayet yorumlanmayacak kadar açıktır. İlginç olan şudur ki, Allah te’kit ederek, eğer sebat verilmemiş olsa onun kâfirlere meyledeceğini ifade eder. Dolayısıyla eğer Allah’ın nusreti olmasa, peygamberler için şirkin de mümkün olabilmesi söz konusudur. Bu ayetten sonra da “bu durumda, biz sana, hayatın da, ölümün de kat kat (acısını) tattırırdık; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın” gibi şedit bir tehdit kullanır. Eğer olması mümkün olmayan bir iş olsaydı, Allah’ın böyle çok ağır bir tehditle onu uyarmasının bir anlamı da kalmamış olurdu. Sonuç olarak Zemahşeri’nin Zümer Suresi’nde geçen “şirk koşarsan amelin boşa gider”⁵⁰⁵ ayetiyle ilgili yorumuna katılmamaktayız. İbn Kesir ise söz konusu ayetle ilgili şöyle der: “Bu ayette bir şart cümlesi vardır. Şunu ifade edelim ki her şartın olması gerektiği gibi bir kaide de yoktur. Dolayısıyla her ne kadar peygamberler için şirkin olabilme ihtimaline binaen günahlarının boşa gideceği” gibi bir ihtimal varsa da bu şartın ve ihtimalin mutlak olarak meydana geleceği anlamına gelmez.”⁵⁰⁶ Biz de şöyle bir cevap ile itirazımızı dile getirmekteyiz. Allah için abes iş yapma mümkün değildir. Dolayısıyla da olması muhtemel olmayan bir şart cümlesini Allah neden zikretmiş olabilir. Bir blöf mü söz konusudur? Tabii ki her iki durum da mevcut değildir. Bu cümlemin ve ihtimalin bir anlamı ve gerçekliği vardır. Zikredilenleri destekler mahiyetteki bir diğer ayette Allah Teâlâ şöyle buyurur: “ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ” “İşte bu, Allah’ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah’a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi”⁵⁰⁷ Zikrettiğimiz ayetten önceki ayetlerde Allah (c.c) bazı peygamberleri zikreder ve onlara ve babaları ile onların çocuklarına hidayet verildiğini ifade eder.⁵⁰⁸ Genel kabule göre bu “hidayet” ile kastedilen peygamberliktir.⁵⁰⁹ Tabii ki bizim asıl

⁵⁰³ İsra Suresi, 17/73-75.

⁵⁰⁴ İsra Suresi, 17/74.

⁵⁰⁵ Zümer Suresi, 39/65.

⁵⁰⁶ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, IV, 358.

⁵⁰⁷ En’am Suresi, 6/88.

⁵⁰⁸ En’am Suresi, 6/82-88.

⁵⁰⁹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, IX, 549; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, II, 279.

vurgulamak istediğimiz şey, peygamberler için kullanılan “eğer onlar da şirk koşsalardı amelleri boşa giderdi” ibaresidir. İbare açıkça onlar için de şirk koşabilme ihtimalinin olduğunu ve bu durumda da sonucun ne olacağını ifade eder. Mevdudi bu ibareyi “ eğer yukarıda sözü edilen kişiler de sizin gibi şirk suçunu işlemiş olsalardı, böylesi yüksek mertebelere çıkarılmazlardı. Çünkü şirk iyi işleri yok eden çok çirkin bir günahdır” şeklinde yorumlar. Mevdudi “Sizin gibi” ibaresiyle muhtemelen bir sonraki ayette geçen kâfirleri kastetmektedir. Biz Mevdudi’nin görüşüne kesinlikle katılmamaktayız. Zira ayette zikri geçen kimseler zaten hidayet ile müşerref kılınmış yani nübüvvet ile görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla “şirk koşmuş olsalardı nübüvveteye layık görülmezlerdi” yorumu tamamen tutarsızdır ve ayetin lafzı ile tezatır. Çünkü ayet “eğer şirk koşsalardı peygamber olamazlardı” dememekte, “amelleri boşa gider” demektedir. Ayrıca Razi’nin de ibareyi Mevdudi’ye tam ters bir şekilde ve bizim ifade ettiğimiz şekilde şöylece anlamlandırdığını ifade edelim: “Bunun mânası "Eğer o peygamberler şirk koşmuş olsalardı, onların taatları ve ibadetleri boşa çıkardı" şeklindedir. Müfessir, ibarenin tevhidi izah edip şirk yolunun batıllığını göstermek için kullanıldığını söyler.⁵¹⁰ Ayrıca daha önce ele aldığımız Hz. Şuayb örneği söz konusu görüşü nakzetmektedir. Sonuç olarak zikrettiğimiz ayet şirk koşma ihtimalinin peygamberler için muhal değil, mümkün olduğunu beyan etmiş olur.

Görüşümüze delil olarak kullanacağımız diğer ayetler peygamberimizin ifadesiyle zikredilen nehy edilme ayetleridir. İlk ayetin lafzı ve manası şöyledir: “قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ” *De ki: "Ben, Rabbinden bana açık deliller gelince, sizin Allah'tan başka yalvardıklarınıza tapmaktan menolundum ve âlemlerin Rabbine teslim olmakla emr olundum."*⁵¹¹ Bu ayetin benzeri bir ayette de şöyle bir ifade kullanılmaktadır: “قُلْ إِنِّي” *De ki: "نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ"* *De ki: Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam."*⁵¹² Dikkat edilirse bir nehy olunma söz konusudur. Bir işten nehy olunma, olma ihtimali olan

⁵¹⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 550.

⁵¹¹ Mü'min Suresi, 40/66.

⁵¹² En'am Suresi, 6/56.

bir iş için geçerlidir. Zira kişi yapmadığı bir işten neden nehy olunsun ki? Ayrıca bu paragrafta ele aldığımız ayetlerin ilkinde çok dikkat çekici bir ibare vardır, o da: “*De ki: "Ben, Rabbimden bana açık deliller gelince, sizin Allah'tan başka yalvardıklarınıza tapmaktan menolundum..."*“ ayetindeki “*"Ben, Rabbimden bana açık deliller gelince,"* ibaresidir. Acaba bu açık deliller gelmeden önce böyle bir şey söz konusu muydu? Eğer şirk koşma ihtimali yoksa neden acaba “açık deliller gelince” artık şirk koşmaktan nehy olundu? Eğer aynı şekilde böyle bir durum yok idiyse neden “açık deliller” bu işi yapmaktan onu men etti? Buna cevap olarak şöyle denmektedir: “Peygamberin şirk koşması söz konusu değildir. Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.s)’e "Ey Muhammed! Atalarının dini hakkında bu söylediklerinden dön!" demişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *"De ki: "Ben, Rabbimden bana açık deliller gelince, sizin Allah'tan başka yalvardıklarınıza tapmaktan menolundum..."* ayetini indirdi.”⁵¹³ Yani Hz. Peygamber (s.a.s) daha önceden müşrik olamaz, ayette de ifade edildiği gibi, müşriklerin çağrısına cevaben “ben bu işten men olundum” demesi ifade edilmiştir. Biz bu yorumdan sonra bu görüşlerin sahiplerine birkaç soru yöneltmek istiyoruz. Dikkat edilirse ayette bir sonralık ibaresi yer almaktadır. Bu ibare de “*rabbimden açık deliller gelince (geldikten sonra) sizin taptıklarınıza tapmaktan men olundum*” ibaresidir. Acaba Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine zikredilen deliller geldikten sonra bu işten nehy edildiyse, söz konusu deliller gelmeden önce de nehy edilmiş miydi? Eğer nehy olunma işinin daha önce var olan bir şirk olgusu için olmadığını ifade etsek bile, bu delillerden önceki dönem için ne diyeceğiz? İkinci sorumuza gelince, müfessirin zikrettiği rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s)’e yapılan tekliften sonra neden acaba: “*benim için atalarınızın dini hakkında söylediklerimden dönmem olacak şey değildir*” demedi de: “*ben sizin taptıklarınıza tapmaktan nehy olundum*” ifadesi kullanıldı? Bizim bu konuda zorlama yorum yaptığımız düşünülebilir. Ama daha önceden de ifade ettiğimiz gibi, şirk gibi hassa bir konuda peygamberler ve Hz. Peygamber (s.a.s) için neden kesin ibareler kullanılmamıştır? Biz ayeti anlamak istediğimiz gibi anlama çabası içinde değiliz. Samimi bir şekilde savunulan görüşlere sahip olduğumuzu ifade edelim. Sonuç olarak bu ayetler, nübüvvetten önceki dönem için şirki mümkün kılmaktadır.

⁵¹³ Zuhayli, Vehbe, a.g.e, XII, 432.

Peygamberimiz (s.a.s) için şirkten nehy olunmasını bir önceki maddenin bütünlüğünde görüşümüze delil olarak sunmuştuk. Bu madde içerisinde de “şirkten uzak durmakla emr olundum” ibaresinin geçtiği ayetleri zikredeceğiz. İlk ayet şöyledir: “لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ” “O’nun (Allah’ın) ortağı yoktur. Bana sadece bu emr olundu ve ben müslümanların ilkiyim.”⁵¹⁴ Dikkat edilirse ayette açıkça Hz. Peygamber (s.a.s) Allah’a hiçbir ortağı şirk koşturmakla emr olunduğunu ifade etmektedir. Ayrıntıları zikretmeden önce bu ayetten önceki ayeti de zikredersek, konu daha iyi anlaşılacaktır. Söz konusu ayette de Allah (c.c) şöyle buyurur: “قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ” “De ki: “Rabbim beni doğru yola, İbrahim’in dimdik ayakta duran, batıldan uzak, tamamen Hakka yönelmiş tevhid dinine iletti. O, asla müşriklerden olmamıştı.”⁵¹⁵ Bu ayette de Hz. Peygamber (s.a.s) kendisinin “dimdik ayakta duran, batıldan uzak, tamamen Hakk’a yönelmiş tevhit dini olan Hz. İbrahim (a.s)’in dinine” iletiliğini ifade etmektedir. Bu ayeti yorumlayan müfessirler “hidayetin Allah’ın lütfu ile mümkün olacağını” ifade ederler.⁵¹⁶ Bu yorumdan ve ayetteki ifadedden sonra şöyle bir görüşün zikredilmesi yanlış mı olacaktır? “Hz. Peygamber (s.a.s) hidayete iletilmeden önce hidayet üzere miydi? Eğer hidayet üzere idiye bu durumda bir daha hidayetle emr olunmasının anlamı kalır mı? Bu durumda hidayete iletilmeden önce şirkin varlığı söz konusu olamaz mı? Tabii ki bu mümkündür. Allah onu hidayete ulaştırdı ve artık putlardan ve şirkten uzak durmasını emretti. Kur’an-ı Kerim’de şirkten uzak durmakla emr olunmakla ilgili epeyce ayet vardır. Başka bir ayette de şöyle bir ifade kullanılır: “إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبُ الْوُجُوهِ” “De ki: “Ben ancak Allah’a kulluk etmekle ve O’na asla ortak koşturmakla emr olundum. Hepinizi ancak O’na çağırıyorum ve dönüşüm O’nadır.”⁵¹⁷ İfade ettiğimiz gibi burada da şirkten uzak durmakla emr olunma söz konusudur. Sonuç olarak, şirkten nehy olunma daha önceden bu durum üzere olma anlamına gelir. Aksi takdirde kişinin zaten yaptığı bir işle (şirk koşturuyorsa şirk koşturmakla) emr olunmasının anlamı olmaz.

Bu konuda ele alacağımız son ayet üzerinde çokça yorumun yapıldığı meşhur bir ayettir. Ayetin metni ve anlamı şöyledir: “وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ” “Seni şaşırılmış bulup,

⁵¹⁴ En’am Suresi, 6/163.

⁵¹⁵ En’am Suresi, 6/162.

⁵¹⁶ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, X, 265; Zuhayli, a.g.e, IV, 421.

⁵¹⁷ Ra’d Suresi, 13/36.

doğru yola eriştirmede mi?”⁵¹⁸ Bu ayet hakkındaki yorumları zikrettikten sonra kendi görüşümüzü ifade edeceğiz. Razi bu ayetle ilgili yirmi tane yorumun olduğunu zikreder. Tabii ki biz bunların tümünü zikredecek değiliz. Bu yorumları kısaltarak vermeye gayret edeceğiz.

1. “Birinci yoruma göre, ayetteki dalalet “...مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ...” “Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin?”⁵¹⁹ ve “وَأِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ” “Sen daha önce gafillerden (habersizlerden) idin”⁵²⁰ ayetlerinde anlatılanlardır.”⁵²¹

2. “İkinci yoruma göre: “Merfu olarak rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle demiştir: “Küçük bir çocuk iken ben dedem Abdülmuttalib'i kaybetmiştim. Açlıktan nerdeyse ölecek vaziyete geldim. Nihayet Allah beni ona kavuşturdu.” Dolayısıyla buradaki “dalalet”ten kasıt zikredilen rivayetteki dedesini kaybetmesi ve tekrar ona kavuşmasıdır.”⁵²²

3. “Üçüncü yoruma göre, “Arapça'da, "Su sütün içine karışıp kaybolduğunda, “ضَلَّ الْمَاءُ فِي اللَّبَنِ” “Dalle'l-mâu fi'l-lebeni” denilir. Buna göre ayetin manası, "Sen, Mekke'de kâfirler arasında kaybolmuşsun. Derken Allah seni güçlendirdi de, böylece dinini galib getirebildin" şeklinde olur.”

4. “Dördüncü yoruma göre, “Araplar çölde tek olan, adeta çöl içinde kaybolmuş ağaca, “ضَالَّةٌ” “dâlle” derler. Buna göre Hak Teâlâ sanki: "O beldeler, sen hariç, içinde Allah'a iman ve marifetullah meyvesini taşıyan hiç bir ağaç bulunmayan bir çöl gibidir. Binaenaleyh sen, bu cehalet çölünde yetişen, tek bir ağaçsın. Ben seni böylece tek, adeta yitmiş olarak buldum ve senin sebebinle, insanları hidayete erdirdim" demek istemiştir ki Hz. Peygamber (s.a.s)'in, “El-hikmetu dâletu'l-mü'mini” “Hikmet, mü'minin yitiğidir”⁵²³ hadis-i şerifi de bunun bir benzeridir.”⁵²⁴

5. “Beşinci yoruma göre, ayetteki “dalalet” "Allah seni, küçük bir çocuk iken, marifetullah'dan habersiz olarak bulup da, sende akıl, hidayet ve marifet yaratmadı mı?" demektir. Nitekim Hak Teâlâ, bir başka ayette, "Allah sizi, analarınızın

⁵¹⁸ Duha Suresi, 93/7.

⁵¹⁹ Şura Suresi, 42/52.

⁵²⁰ Yusuf Suresi, 12/3.

⁵²¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 216-217.

⁵²² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 216-217.

⁵²³ Aclûni, *Keşfü'l-Hafa*, I, 363.

⁵²⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 216-217

karnından, siz bir şey bilmez iken alarak çıkardı"⁵²⁵ buyurmuştur. O halde bu ayette geçen, "dalalet" ile, "ilimden boş" manası kastedilmiş olup, "yanlış inançlara kapılmış ve sapıtmış" manası kastedilmemiştir."⁵²⁶

6. "Ayetteki dalâlet, "Sen, peygamberlikten bî-haberdin, böyle bir şey arzusunu bile taşıımıyordun. Bu aklına bile gelmiyordu." Çünkü Yahudi ve Hristiyanlar, peygamberliğin İsrailoğulları'na mahsus olduğunu iddia ediyorlar. Dolayısıyla Ben, seni, kesinlikle bir arzu ve düşüncen bulunmayan, nübüvvete ilettim" demektir."⁵²⁷

7. "Bazen kavmin reisine, kavmi murad edilerek, bu şekilde hitab edilir. Buna göre bu ayet, "Senin kavmini sapmış olarak bulup da, senin ve şeriatın sayesinde doğruya iletmedi mi?" manasında olur."⁵²⁸

8. "Bu ifade, "seni sapıtan kimselerden ayrı, onlardan uzak tek başına bulmadı mı? Binaenaleyh senin onlardan uzaklığın her ne zaman ileri olursa, onların sapıklıkları da o nispette ileri olur. İşte bu sebeple, seni onlara karışmaya, içlerine girmeye ve onları apaçık olan bu dine davet etmeye iletmedi mi?" demektir."⁵²⁹

9. "Bu, "Seni, hicretten uzak, Kureyş'in elinde şaşkın ve onlardan ayrılmayı arzulayan biri olarak bulmadı mı?" Hâlbuki Allah'ın izni olmadan, hicret etmen mümkün değildir. Binaenaleyh Allah, hicretine müsaade edip, Ebu Bekir es-Sıddık (r.a)'i de, hicrette sana yoldaş kılıp, seni Ümmü Ma'bed'in çadırına iletip, Sürâka hadisesinde olanlar olup, dindeki kuvvet ortaya çıkınca, ayetteki "Fehedâ" "yolunu doğrulttu" ifadesi ile murad edilen şey olmadı mı?" demektir."⁵³⁰

Razi'nin ayet hakkındaki yorumları neredeyse genel yorumların tümünü kapsamaktadır. Dikkat edilirse tüm yorumlar, ismet açısından bakılarak yapılan yorumlardır. Ve yorumların birçoğu da ayetin bağlamından ilgisi olmayan kaybolma rivayetleriyle doludur. Fakat biz kendi görüşümüz açısından zikredilen yorumlara katılmadığımızı ifade edeceğiz. Tüm yorumlar kendi görüşlerini desteklemek için yapılan yorumlardır. Yapılan gayret, baştan kabul edilen bir öncül sırf

⁵²⁵ Nahl Suresi, 16/78.

⁵²⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 216-217.

⁵²⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, aynı yer.

⁵²⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, aynı yer.

⁵²⁹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, aynı yer.

⁵³⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, aynı yer.

desteklenebilsin diye gereksiz dil ve nahiv kuralıyla yorumların uzatılma gayretinden başka hiçbir şey değildir. Biz ise söz konusu ayetteki “dalaleti” daha önce maddeler halinde zikrettiğimiz kendi görüşlerimiz doğrultusunda değerlendirmek durumundayız. Yani söz konusu ayetteki “dalalet” kelimesinin “şirk” olabileceği kanaatindeyiz. Zira daha önceden de ifade ettiğimiz gibi Hz. Peygamber (s.a.s), kendisinin Allah’ın sevgiyle hidayete ulaştığını ve şirkten menedildiğini ifade etmişti.⁵³¹ Dolayısıyla onun “dalalette iken hidayete ulaştırılması” şirkten kurtarılaraq hidayete ulaştırılmasıdır. Bu yorumumuzu destekleyen bir diğer rivayet de Taberi’nin Süddi’den rivayet ettiği görüşüdür. Süddi söz konusu ayetteki “dalalet için “peygamberin kırk yıl onların dini üzerinde olduğunu ve Allah’ın onu bu dalaletten çıkararak ve onu kavminden ayırarak hidayete ulaştırdığını” ifade eder.⁵³² Sonuç olarak ayetin manası “Allah seni kavminin insanları gibi sapmış buldu da hidayete ulaştırmadı mı?” olur. Bu durumda da peygamberliğinden önce şirkin vuku bulmuş olması da mümkün olur.

3.1.4 Şirkin İmkânına İtirazlar

Peygamberimizin nübüvvetten önce de şirk koşmadığını ve onun daha çocukken bu göreve layık görüldüğünü kabul edenlerin delil olarak kullandıkları “şerh-i sadr” hadisesinin tutarlı olmadığını da burada ifade edelim. Söz konusu “şerh-i sadr” olayının iki defa meydana geldiği, ilkinin Hz. Peygamber (s.a.s) on yaşlarında iken, ikincisinin de İsrâ gecesinde vuku bulduğu rivayet edilmiştir. Rivayete göre sûreye ad olan “göğsün genişlemesi (şerh-i sadr)” olayının ilkinin Allah Resulu şöyle açıklar: Ebû Hureyre (r.a), Hz. Peygamber’e, ilk peygamberlik belirtisinin ne olduğunu sorar. Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle cevap verir: “On yaşlarında iken sahrâya (çöl) çıkmıştım. Başımın üstünde bazı sesler işittim. Bir adam diğerine, “İşte bu o değil mi” diye soruyor, diğeri “evet” diyordu. Bunlar daha önce gördüğüm hiçbir kimseye benzemiyordu. Yürüyerek yanıma geldiler. Birisi kollarımdan tuttu. Hiçbir şey hissetmiyordum. Birisi “yan yatır” dedi. Zorlamadan ve çekmeden beni yatırdılar. Birisi, “göğsünü yar” dedi. Göğsüme çıktı, kan ve acı olmaksızın, göreceğim şekilde göğsümü yardı. “Kin ve hasedi çıkar” dedi. Kan

⁵³¹ Mü’minun Suresi, 40/66.

⁵³² Taberî, Muhammed bin Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, (Thk. Sâmi bin Muhammed es-Selâme), Riyad 1997, VI, 425.

pıhtısı benzeri şeyleri çıkarıp attı. "Şefkat, merhamet ve rahmet doldur" dedi. Çıkardığı şey gümüşe benziyordu. Sonra sağ ayağının baş parmağını hareket ettirdi ve şöyle dedi: Haydi git ve selâmet bul". Oradan, küçüklere karşı şefkatli büyüklere karşı merhametli olarak döndüm."⁵³³ İkinci rivayette Efendimiz (s.a.v.) buyurmuş ki: "Ben Beyt'in yanında uyur uyanık arası bir halde iken içinde Zemzem suyu bir altın tasla bana gelindi de göğsüm şuraya ve şuraya kadar yarıldı". Katade demiş ki: Enes'e ne kastediyor dedim: "karnımın aşağısına kadar dedi". Buyurdu ki: Derken kalbim çıkarıldı da zemzem suyu ile yıkandı. Sonra tekrar yerine kondu. Sonra iman ve hikmet dolduruldu. Sonra Burak getirildi. Onun üzerinde Cebrail (a.s) ile beraber gittim. Ta dünya semasına vardık..."⁵³⁴ Bu rivayetlerden en sağlıklı olanı miraç ile alakalı olanıdır. Binaenaleyh genel kabul bu yöndedir.⁵³⁵ Ayrıca rivayetlerde geçen "inşirah-şarh/göğüs yarma fiili" maddi bir yarma olarak değil, Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinde geçen fiillerle paralel ele alınırsa daha olumlu bir sonuç elde edilir. Söz konusu ayetlerin ilkinde: "*Rabbim! Göğsümü aç. Bana işimi kolaylaştır*"⁵³⁶ Burada "göğüs açmak"tan kasıt, nübüvvet gibi büyük bir görevi yerine getirmek ve küfür güçlerine yapayalnız karşı çıkabilmek için insanda cesaret bulunmadığında, ona cesaret verilmesidir.⁵³⁷ Diğer iki ayette şöyle buyrulur: "*Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslam'a açar.*"⁵³⁸, "Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı kimse Rabbinden bir nur üzerinde değil mi?"⁵³⁹ Bu iki ayetteki "şerh-i sadr"dan kasıt, her çeşit zihin karışıklığından ve tereddütten temiz olarak, yalnız İslam'ın hak yol olduğuna ve İslami akide, ahlâk, kültür, medeniyet bütün ameller ve hidayetlerin kesinlikle hak olduğuna mutmain olmaktır.⁵⁴⁰ Fakat vurgulayalım ki, İnşirah Süresi'nde geçen "şarh-ı sadr"ı nübüvvetten önce Mekkeliler'in şirkinin, ve Hristiyanların ve Yahudilerin inancının yanlışlığının farkında olan Hz. Peygamber'e (s.a.s) peygamberliğin verilmesi olarak yorumlayanlar da olmuştur.⁵⁴¹ Bu yorum,

⁵³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 139; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, V, 232.

⁵³⁴ Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 6, *Menâkıbu'l-Ensâr* 42; Müslim, *İman* 264; Tirmizi, *Tefsir*, İnşirah, 3343; Nesâî, *Salât*, 1.

⁵³⁵ Elmalılı, a.g.e, IX, 290.

⁵³⁶ Taha Suresi, 20/25,26.

⁵³⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 227-230; Elmalılı, a.g.e, IX, 290; Mevdudi, a.g.e, VII, 257.

⁵³⁸ En'am Suresi, 6/125.

⁵³⁹ Zümer Suresi, 39/22.

⁵⁴⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 230; Elmalılı, Mevdudi, a.g.e, VII, 257.

⁵⁴¹ Mevdudi, a.g.e, VII, 257.

ayetle tutarlılığı çok uzak olan bir yorumdur. Çünkü İnşirah Suresi'nin bir önceki sure olan Duha suresi'nden sonra indiğinde ittifak vardır. Bu iki surenin birbiriyle bağlantılı olduğu, hatta öyle ki bu iki surenin tek sure olarak ve araları besmele ile ayrılmaksızın okunduğu rivayet edilmiştir.⁵⁴² Duha suresinin sebab-i nüzulü de bilindiği gibi bir süre kesilen vahiy sonrasında kafirlerin “Allah'ın kendisini terk ettiği” iddialarına cevap vermektir.⁵⁴³ Eğer inşirah suresindeki genişletmeyi Duha suresiyle ilintilendirecek olursak, “şarh/genişletme” fiilini Allah'ın onu manevi olarak desteklemesi olarak anlayabiliriz. Veya Hz. Musa'nın (a.s) nübüvvet görevini yerine getirebilmek için istediği manevi destek olarak da anlaşılabilir.⁵⁴⁴ Sonuç olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s) nübüvvetten önce şirk koşmadığını ve de peygamberlikten haberdar olduğunu ifade edenlerin söz konusu rivayetleri delil olarak göstermiş olması tutarlı değildir. Zira rivayetler çelişkilidir ve kabul gören rivayet, miraç ile alakalı olarak zikredilendir. Bu durumda da rivayetin nübüvvet öncesi ile ilintilendirilmesi direkt olarak batıl olmuş olur. Zira miraç vuku bulduğunda zaten Hz. Peygamber (s.a.s) nübüvvetle müşerref kılınmıştı. Dolayısıyla peygamberin ismetini savunmak adına kullanılan rivayetler, bir ön kabulü savunmak adına yapılmış fakat tutarlı olmayan rivayetlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) nübüvvetten önce de kesinlikle şirk koşmadığını savunanlar ayrıca siyer kitaplarında geçen rivayetleri de delil olarak kullanırlar. Örneğin henüz çocukken bir bayram eğlencesine katılır ve putlara yaklaşır. Tam bu sırada tanımadığı birisi gelip ona putlara kesinlikle el sürmemesi için onu uyarır ve o da bayram yerini terk edip gider.⁵⁴⁵ Diğer bi rivayette ise Şam yolunda rahip Bahira ile karşılaşan Hz. Peygamber'e (s.a.s) rahip Lat ve Uzza adına yemin ederek bir şeyler sormak ister. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s) ona kendisinin putlar adına yemin etmeyeceğini, zira onlara buğzettiğini söyler. Bunun üzerine Bahira Allah adına yemin ettirerek sorularını sorar ve cevap alır.⁵⁴⁶ Söz konusu eserlerde aynı içerikli rivayetleri görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de bu rivayetleri nakzeden ayetlerin

⁵⁴² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXIII, 230.

⁵⁴³ Duha Suresi, 93/3.

⁵⁴⁴ Taha Suresi, 20/25-26.

⁵⁴⁵ Kadı, İyad, Ebu'l-Fadl, *eş-Şifâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, II, 106.

⁵⁴⁶ İbn Hişam, Cemaleddin Abdulmelik bin Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, (Thk. İbrahim el-Ebyârî), Mısır 1936, I, 191-194; Kadı, İyad, a.g.e, II, 106.

var olduğunu ayrıntılarıyla zikretmiştik. Daha önce zikretmediğimiz bir ayet bu konuya açıklık getirmektedir. Müşriklerin Kur'an'ı değiştirmeleri veya farklı bir Kur'an getirmeleri isteklerine Hz. Peygamber (s.a.s) ayetlerin ifadesiyle şöyle cevap verir: *“De ki: "Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdi. Ben ondan önce sizin içinizde bir ömür sürdüm. Siz yine de akıl erdirmeyecek misiniz?”*⁵⁴⁷ Bu ayeti cumhurun görüşü doğrultusunda yorumlayan müfessirler bu ayeti Hz. Peygamber'in (s.a.s) şirk koşmadığına delil olarak sunarlar.⁵⁴⁸ Oysaki tam tersine Hz. Peygamber (s.a.s) açıkça daha önceden böyle şeyler zikretmediğini, zira kendisine bunların emredilmediğini veya vahy edilmediğini ima etmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in daha önceden müşrikleri şirkten men etmediğini, çünkü onunla emredilmediği sonucunu çıkarabiliriz. Eğer Hz. Peygamber (s.a.s) daha önceden de onları şirkten nehy etmiş olsaydı söz konusu ibareyi kullanmazdı. O, ta ki nübüvvetle müşerref kılınıncaya ve şirkten nehy edilene kadar insanları bundan men etmedi.

Sonuç olarak peygamberlerin şirk koşma ihtimallerinin olmadığı bazı rivayetlerle nekz edilmeye çalışılmışsa da, bu rivayetlerin sıhhati tartışmalıdır. Sıhhatli olan rivayetler de te'vil edilerek istenen manaya hamledilmişlerdir. Ayrıca zikredilen rivayetleri pek ala bizim ifade ettiğimiz manaya hamletmek de mümkündür.

⁵⁴⁷ Yunus Suresi, 10/16.

⁵⁴⁸ Mevdudi, a.g.e, III, 142.

SONUÇ

Peygamberler, ilahi kaynaklı dinlerin olmazsa olmaz unsurudurlar. Zira aşkın varlık olan Allah ile onunla ilişki kuramayacak olan insanlar arasında elçilik yapması gereken insanların olması gerektiği de bir vakıdır. Çünkü Allah emirlerini insanlara ulaştırmak durumundadır ve bunu da ancak bir insan yapabilir. Fakat bu insan sıradan bir insan olamaz. Hem maddi ve hem de manevi yönden bu insanın temayüz etmiş ve yüce vasıflı biri olması gerekir. Ayrıca aşkın olan Allah tarafından inzal olunan dinlerin kutsal metinleri vardır ve o metinler de emir ve nehiy içerirler. Tabii ki bu emir ve nehiylerin ilk uygulayıcılarının olması gerekir ki onlar peygamberlerdir. Ayrıca peygamberler sadece uygulayıcı değil, bir ahlak bütünü oluşturarak dinlerin örnek şahsiyetleridir. Binaenaleyh dinlerde akıl ile kavranması biraz güç olan metafizik olgular vardır ve bunların da niceliklerini sıradan insana anlatabilecek özelliklere sahip insanlar da Allah'ın seçkin kulları ve dolayısıyla da peygamberlerdir.

Peygamberlerin insanların içerisinde özenle seçilmiş olan ve Allah'la muhatap olabilmek şerefiyle müşerref kılınan insanlar olduğu bir hakikattir. Peygamberler bu özel konumları sebebiyle sıradan insanlardan farklı olmak durumundadırlar. Fakat ne yazık ki muharref Tevrat, peygamberlerin mümtaz şahsiyetlerine yakışmayacak kötü fiilleri onlara nispet etmekten kaçınmaz. Peygamberleri zina yapmak, hırsızlık yapmak, sihirle uğraşmak vb. gibi fiillerle nitelendiren Tevrat ve Yahudiler Kur'an-ı Kerim tarafından kesin ve şiddetli bir dille eleştirilirler. Hristiyanlar ise peygamberleri Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak nitelendirmiş ve tüm dini anlayışlarını bu kabul üzere kurmuşlardır. Yahudiler gibi Hristiyanlar da Kur'an-ı Kerim tarafından şiddetli bir dille eleştirilir. Bu iki hakikat arasında orta yolu seçen tek din ve anlayış İslam'ın anlayışı olmuştur. Kur'an-ı Kerim peygamberlerin "salih/iyi kimseler" olduğunu vurgulamakla birlikte, bazen de hata yapabildiklerini de ifade eder.

Peygamberlerin Kur'an'dan önceki kutsal kitaplarda ele alınan durumlarını gören İslam âlimleri onları bazı sıfatlarla tavsif edip bir nevi onları "tenzih etme" uğraşısı içerisinde girmişlerdir. Genel kabule göre ve çalışmamızda da ifade bulduğu gibi bunu ilk yapan kimsenin Ebu Hanife (ö.150) olduğu kabul edilir. Daha sonra

gelen âlimler de bu görüşü biraz daha sistemleştirmişler ve peygamberler için bazı vacip sıfatların gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu sıfatlar içerisinde en dikkat çekici olanı ve çalışmamızın da ana unsurunu teşkil eden ismet sıfatıdır. Genel kabule göre ismet sıfatı peygamberlere has bir sıfat olup, peygamberler bu sıfat vesilesiyle hata ve günahlardan korunmuşlardır. Hatta bazı mezheplerde bu sıfat, Allah'ın peygamberde masiyeti yaratmaması şeklinde tarif edilmiş ve peygamberler melek konumuna çıkarılmışlardır. Hatta bazı mezheplere göre (Mu'tezile) peygamberler hayatlarının her döneminde korunmuşlardır. Yine tüm mezhepler, peygamberlerin hayatlarının her döneminde şirk koştuktan ve büyük günahattan korunduğunu kabul etmişler ve bu konuda icma olduğu ifade edilmiştir. Fakat Kur'an-ı Kerim'de mezheplerin ismet anlayışını nakzeden ve onların kabulüyle çelişen ayetlerin var olduğu bir hakikattir. Fakat kendi ön kabulünü ayetlere söyletme geleneği söz konusu ayetleri anlayışları doğrultusunda yorumlamış ve yine aynı sonucu elde etmiştir. Şunu ifade edelim ki yapılan çoğu yorumlar tutarsız olup, ilgisiz ayetler delil olarak kullanılmış ve bazen de yersiz dil tahlilleri yapılarak işin içinden çıkılmaya çalışılmıştır. Sonuçta ortaya yersiz bir zorlama yorum örneği çıkmıştır.

Peygamberleri savunmak adına yapılan tüm çalışmalar iyi niyetle yapılmış gayretlerdir. Onlara saygı duymak gerekir. Fakat gerçeği söylemek ilim ahlakı yönünden daha önemlidir. Geçmiş âlimlerin her söylediklerinin mutlak doğru olduğunu kimse iddia edemez. Biz de onların yaptığı tüm gayretleri ve bize açtıkları ufukları saygıyla karşılamakla birlikte, onların görüşlerine katılmadığımızı da ifade edelim. Peygamberler de insandır ve hür iradeleri vardır. Dolayısıyla melek olmadıkları için de hata yapma ihtimalleri vardır ve bu görüşümüzü destekleyen ayetlerin mevcudiyeti de apaçıktır. Aynı şekilde müşrik bir ailenin çocuğu olmaları ve toplumlarının da müşrik olması durumunda onların da risaletlerinden önce müşrik olması mümkündür. Bu yönde ayetlerin olduğunu zikretmiş ve ayrıntılarıyla tartışmıştık. Ayrıca bizim gibi hata ile muttasıf olan insanlara melek konumuna yükseltilmiş ve hata yapma ihtimali olmayan birinin örneklik etmesi de abestir. Zira örneklik ancak aynı şartlarda aynı davranışı sergileyebilecek iki birey arasında müsavat varsa mümkündür. Aksi taktirde örnek olmasının anlamı olmaz. Ayrıca hata işlemiş olmaları peygamberlerin peygamberliklerine engel teşkil etmez. Tam tersine onların hatasını vurgulama büyüklüğünü gösterip Yüce Allah'tan bağışlanma

dilemeleri bizim gibi her anı hata ile geçen insanlara ümit verir. Aynı şekilde eğer Allah onların hatasını affetmiş ve onları o yüce makama layık gördüyse buna kimin itirazı olabilir ki? Peygamberler aşkın varlıklar değil, insanlarla Allah arasında elçilik görevi gören, hata yapsa bile özür dileme büyüklüğünü gösteren, en büyük örnek ve en mümtaz şahsiyetlerdir.

Nihai olarak şunu ifade edelim ki cumhurun ismet anlayışı Kur'an-ı Kerim'de zikredilen peygamber profili ile tezattır ve tutarsızdır. Onların da şirk koşmaları her zaman imkân dâhilindedir. Nübüvvet öncesinde şirk vuku bulmuştur, fakat nübüvvetten sonra vuku bulmamıştır. Peygamberler de imtihana tabi olan ve iradeleri olan insanlardır. Onların masum olmaları günah işleyememeleri değildir. Onlar da nübüvvetten sonra farkında olarak büyük günah işlemişler ve bundan dolayı affedilmelerini talep etmiş ve affedilmişlerdir. Ayrıca Allah onları hataları ile yüz yüze bırakmamış ve düzeltilmesi için yeri geldikçe vahiyle müdahale etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- Âlûsî, Şihabuddin Mahmud, *Rûhu'l Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1987.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989.
- Aydemir, Abdullah, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, TDV Yayınları, Ankara 2005.
- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2001, 19.
- Bağdadi, Abdulkahir bin Tâhir, *Usûlü'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1981.
- el-Fark Beyne'l-Fırak* (Nşr. M. Zâhid Kevserî), Mektebetu Neşri's-Sekafe, Kahire 1948.
- el-Fark Beyne'l-Fırak* , (Çev. E. Ruhi Fırlalı), TDV Yayınları, İstanbul 1979.
- Bahçeci, Muhittin, *Âyet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*, Türdav Basın Yayın, İstanbul 1977.
- Bakillani, Kadı Ebu Bekir Muhammed bin Tayyib, *Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut 1987.
- Bayındır, Abdulaziz, *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, İstanbul 2006.
- Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 2003.
- Bulut, Mehmet, *Ehli Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*, Risale Yayınevi, İstanbul 1991.
- Cürcâni, Seyyid Şerif, *et-Ta'rifât*, (Yayınevi Yok), Mısır, 1357.
- Şerhu'l-Mevâkıf*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1239.
- Cüveynî, *Kitabu'l İrşâd İla Kavâidi'l-Edille fî Usûli'l-İ'tikâd*, Beyrut 1985.

- Çakan, İsmail Lütü, *Hadis Usulü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- Eş'âri, Ebu'l-Hasan, *Makalâtü'l-İslâmiyyîn Ve İhtilâfu'l-Musallîn*, Mektebetu Nehdati'l-Mısriyye, Mısır 1950.
- İlk Dönem İslam Mezhepleri*, (Çev. Ömer Aydın-Mehmet Dalkılıç), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.
- Gazali, Ebu Hamid bin Muhammed, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, Matbaatu'l-Edebiye, Beyrut 1983.
- Gölcük, Şerafettin, *İslam Akaidi*, Esra Yayınları, Konya 1999.
- Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya 2001.
- Gündoğar, Hamdi, *Kur'an'da Hz. Muhammed (s.a.s)'in Özellikleri*, Raza Yayınları, İstanbul 1999.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- Harputi, Abdullatif, *Tenkîhu'l-Kelâm Fi Akâidi Ehli'l-İslâm*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1330.
- Havva, Said, *el-Esâs fi's-Sünne* (İslam Akaidi), (çev. M. Ahmet Varol), Aksa Yayınları, İstanbul 1992.
- Hz. Muhammed'in Hayatı*, (Trc. İzzet Hasan), A.Ü.İ.F Vakfı Yay. Ankara 1971.
- İbn Hazm el-Endelusi, Ebu Muhammed Ali, *Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'n-Nihal*, Mektebetu'l-Müsenna, Bağdat 1321.
- İbn Hişam, Cemaleddin Abdulmelik bin Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
- İbn Kesir, *Kasasu'l-Enbiyâ*, (Nşr. Mustafa Abdülvâhid), Mekke 1408.
- Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.

- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed bin Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Matbaatu'l- Kütüb, Beyrut 1990.
- İbn Teymiyye, Ebu'l Abbas, *Kitâbu'n-Nübüvvât*, Beyrut 1985.
- Îcî, Adududdin Abdurrahman bin Ahmed, *el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm*, Mektebetu'l-Mütennebbi, Kahire ts.
- İsfahâni, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, tsz.
İtikad'da Orta Yol (Çev. Kemal Işık) A.Ü Yay, Ankara 1985.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1339.
- Kâdî Abdulcebbar, Abdullah bin Ahmed, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, (Yay. y.), Kahire 1965.
Şerhu'l-Usûli'l-Hamse (Nşr. Abdulkerim Osman), Kahire 1384.
- Kâdî, İyâd, Ebu'l-Fadl, *eş-Şifâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.
- Kastallâni, Ebu'l-Abbas Ahmed bin Muhammed, *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye Tercümesi Mealimu'l-Yakin*, Âmire Matbaası, İstanbul 1898.
- Kemaleddin el-Beyâdî, *İşaratü'l-Meram min İbâratı'l-İmam*, (Thk. Yusuf Abdurrezzak), Mustafa el-Bâbi'l-Halebi, Kahire 1949.
- Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, TDV Yayınları, Ankara 1996.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikad ve Teşri Yönlerinden Değeri*, D.İ.B Yayınları Ankara 1988.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980.
- Kurtubi, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabi, Kahire 1967.
- Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed, *Kitâbu't-Tevhid*, (Tah. Fethullah Huleyf) Daru'l-Kütübi'l-İslami, Beyrut 1970.
Kitâbu't-Tevhid Tercümesi (Trc. Bekir Topaloğlu), İSAM Yayınları, İstanbul 2005.
Te'vilâtu Ehli's-Sünne, (Thk. Fatıma Yusuf el-Haymi), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

- Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'ân*, (Trc. Komisyon), İstanbul 1999.
- Nesefi, Ebu'l-Muîn Meymun, *Tabsiratu'l-Edille*, Dâru'l-Kütübi't-Türasi, Dimaşk 1990.
- Nesefi, *Medârikut-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- Nureddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn* (Trc. Bekir Topaloğlu), D.İ.B Yayınları, Ankara 1982.
- Önkal, Ahmet, *Resulullah'ın İslama Davet Metodu*, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, Konya 1981.
- Özcan, Hanifi, *Ma'turidi'de Bilgi Problemi*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- Pazarlı, Osman, *İslam'da Ahlak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.
- Pezdevi, Ebu Yusr Muhammed, *Usulu'd-Din Ehl-i Sünnnet Akaidi* (Trc. Şerafettin Gölcük), Kayıhan Yayınları, İstanbul 1980.
- Râğıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dâru Kahraman, İstanbul 1986.
- Râzî, Fahreddin Muhammed bin Ömer, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Mektebetu Sekafeti'd-Diniyye, Kahire 1986.
- Peygamberlerin Masumiyeti*, (Çev. Hasan Fehmi Ulus), İlim Yayınları, İstanbul 1986.
- et-Tefsiru'l-Kebir, Mefâtîhu'l-Ğayb*, Dâru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- Tefsir-i Kebir* (Trc. Suat Yıldırım ve Dğr.), Akçağ Yay, Ankara 1995.
- Muhassalu Efkarî'l-Mütekaddimîn ve'l-Müteahhirîn*, (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978
- Sabuni, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler* (Trc. Suat Cebeci-Bilal Delice), Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, tsz.
- Maturidiyye Akaidi*, (Trc. Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, İstanbul 1995.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Yayınevi, Isparta 2002.

- Sinanoğlu, Mustafa, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1995.
- Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, İstanbul 2004.
- Suyuti, Celaleddin Abdurrahman Ebu Bekir, *ed-Dürri'l-Mensûr fî Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1993.
- el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2002.
- Şa'ban, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlu'l-Fıkıh)* (Trc. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yayınları, Ankara 1996.
- Şâfiî, *er-Risâle*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru'l-Kütübi'l Arabi, Mısır 1309.
- Şâtıbî, İbrahim bin Musa, *(el-Muvâfakat) İslam Fıkı Metodelojisi* (Çev. Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Şehristânî, Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal (İslam Mezhepleri)* (Trc. Mustafa Öz), İstanbul 2005.
- Taberi, Muhammed bin Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (Thk. Sâmi bin Muhammed es-Selâme), Riyad 1997.
- Taftazani, Sa'deddin Mesud bin Ömer, *Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye*, (Nşr. Ahmed Hicazi es-Sekka), Mektebetu Külliyyati'l-Ezheri, Kahire 1987.
- Kelam İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)* (Haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul 1991.
- Şerhu'l Makâsıd*, (Thk. Abdurrahman Umeyre), Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1989.
- Taylan, Necip, *Mantık Tarihçesi - Problemleri*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yayınları, İstanbul tsz.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Yay. yok) İstanbul 1993.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseyn, *Tâcu'l-Ârûs*, (Yay. Yok), Beyrut, 1988.
- Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002.